

KARYS

1972
SPALIS
Nr. 8

KARYS

1972
Nr. 8 (1485)

Redaktorius
ZIGMAS RAULINAITIS

Administratorius
LEONAS BILERIS

Redaktoriaus pavaduotojas
JONAS RŪTENIS

Atskirus skyrius redaguoja:

P. PETRUŠAITIS
"Tremties Trimitas"

S. KAUNELIENĖ
"Šaulė Tremtyje"

BALYS BRAZDŽIONIS
"Lietuviai Kariai Laisvajam
Pasaulyje"
BRONIUS BALČIŪNAS
"Karinės žinios"

Leidžia:
L.V.S. RAMOŲ N.Y. SKYRIUS

TURINYS

Vytautas Didysis	(viršelis)
L. Virbickas — Sargyboje	253
J. Puzinas — Gardino pilys (pabaiga)	254
K. Uoginius — Iš Nuovados viršininko užrašų	262
O. Urbonas — Lietuviai sovietų koncentracijos stovyklose	266
B. B. — Kovotojo parengimas	271
Tremties Trimitas	272
Šaulė Tremtyje	277
Lietuviai Kariai Laisvajame Pasaulyje	280
Karinės žinios	281
K r o n i k a	283

ATSTOVAI:

Baltimore — M. ŠIMKUS, Chicago — J. STANKONAS, Cleveland — F. EIDIMTAS, Los Angeles — O. ŽADVYDAS,
Australia — V. ŠALKONAS

PLATINTOJAI

JUNGTINĖSE AMERIKOS VALSTYBĖSE

BOSTON, MASS. — S. J. Minkus
CHICAGO, ILL. — L. Griauzdė,
"Gifts International", "Parama"
DETROIT, MICH. — V. Perminas,
Čižauskas
GRAND RAPIDS, MICH. — J. Belnis
LOS ANGELES, CALIF. — V. Priž-
gintas

OMAHA, NEBR. — J. Kantanavičius
WOODHAVEN, N.Y. — "Romuva"
WATERBURY, CONN. — "Spauda"

KANADOJE

HAMILTON, ONT. — J. Orvidas
TORONTO, ONT. — Augustinas Kuo-
las, P. Misevičius
MONTREAL, QUE. — "Parish Lib-
rary"

ANGLIJOJE

"DAINORA" — 14 Priory Road, Kew
Surry

V. VOKIETIJOJE — Juozas Venys
AUSTRALIJOJE

A. Kubilius
S. Slavickas — 44 Slevin St., Gee-
long North, 3215, Vic. Australia
L. Vasiliūnas — 3 Wall Street, Nor-
wood 5067

Prenumerata JAV-bėse ir užsienyje: metams — \$8.00, pusmečiui — \$4.00, atskiro nr. kaina — 80¢.

Pinigus siųsti šiuo adresu: KARYS, 916 Willoughby Ave., Brooklyn, N.Y. 11221, U.S.A.

KARYS, magazine for the veterans, of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world.

Published monthly except July and August by "KARYS" — 916 Willoughby Avenue, Brooklyn, N.Y. 11221, U.S.A.
Subscription \$8.00 per year. Single copy 80 cents • SECOND CLASS POSTAGE PAID AT BROOKLYN, N.Y.

KU biblioteka

093 00523853 0

*Isteigtas Lietuvoje 1919—
Nepriklausomybės kovų—
metais*

KARYS

*Atgaivintas Jungtinėse
Amerikos Valstybėse 1950
metais*

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 8 (1485)

SPALIS - OCTOBER

1972

L. Virbickas

SARGYBOJE

*Naktis tamsi. Vidunaktį nejauku
Stovėt sargyboje prie apleistos pilies.
Kiek neramu sargyboj tokiu laiku
Kada prisimena legendos praeities.*

*Vaikštau, dairaus, sustoju ar klausausi
Įsmeigęs tamsumon ir klausą ir akis;
Vien šlamėsys pasiekęs klusių ausį
Vaizduotėj sukelia jau neramias mintis.*

*Skraidau mintim po šalį padavimų,
Po jos milžinkapius, sugriuvusias pilis,
Bočių žemes — išgrobstyta kaimynų
Kur dar tebeplaka lietuviška širdis.*

*Vaikštau takais kuriais čia vaikštinėjo
Karaliai, karžygiai, valdovai tos pilies.
Jie čia darbais ir žygiais išgarsėjo,
Čia kaupės išmintis per amžius praeities.*

*Čia karžygiai, vadai pulkus rikiavo
Kai gint reikėdavo ir laisvę ir namus.
Iš čia kovon pulkų pulkai žygiavo
Ir tramdė nekviestus kaimynus plėšikus.*

*Čia popiežiai pulkus kryžiuočių siuntinėjo,
Kad tik daugiau užgrobt sau žemės svetimos;
Už grobio trečdalį, juos laimino—padėjo
Kad mus sunaikinus kaip prūsus Lietuvos.*

*Gintis nuo jų juk šimtmečius reikėjo,
Kai kryžiais ženklinti jų siautėjo pulkai.
Smurtą, klastas kryžium pridengęėjo
Grobio ieškodami kaip alkani vilkai.*

*Kovų ugnį tauta gimdė galiūnus,
Verpetuose kovų jos grūdinos valia,
Ryžtu, drąsa sutramdė atėjūnus,
Europą stebino savo jėgos galia.*

*Tada visi prieš Lietuvą drebėjo:
Rusų kniaziai maldavo globos.
Čia ordino gaujų galybė subyrėjo,
Sia klūpojo Maskva maldaudama taikos.*

*Bet ta garbė, galybė subyrėjo
Krikšto šešėlyje, karūnos svetimos;
Su jais vaidai, lenkų klasta atėjo
Vienybė ir garbė sunyko Lietuvos.*

*Taip šimtmečius lenkai mus plėšė, skaldė,
Išmokė nebegerbt tradicijų tautos.
Atėję barbarai mus be kovos užvaldė,
Visai panaikinę net vardą Lietuvos.*

*Bet, štai, ji vėl, lyg daigas iš po sniego,
Į laisvę veržiasi visa jauna karta:
Ryžtu, drąsa, kaip milžinas su jega
Sutrynė slibinus savo valia tvirta.*

*Dabar ramu, legendos padavimai
Byloja, primena galybę tos šalies.
Tik kaulai milžinų burnoja prakeikimais
Ainiams už prarastą galybę praeities.*

*Šiurpus rytys pabudusio vėjelio
Prabėgo griuvėsiais, nupurtė drebulys...
Relikvija tautos garbingo bočių kelio,
Tave vėl saugoja laisvos tautos karys.*

GARDINO PILYS

JONAS PUZINAS

(Pabaiga)

Kryžiuočių antpuoliai

Pasibaigus Haličo ir Volinijos kunigaikščių žygiams į Gardiną, šią svarbią lietuvių tvirtovę ėmė puldinėti kryžiuočiai. Pirmasis kryžiuočių antpuolis, 1284 m. vadovaujamas magistro Konrado Tierbergo, baigėsi Gardino užėmimu ir jo tvirtovės sugriovimu. Tačiau lietuviai vėl greitai atstatė pilį: 1296 m. kryžiuočiai jau nebepajėgė jos užimti, tenusiaubė Gardino apylinkes ir priemiesčius. Taip pat nesėkmingos kryžiuočių pastangos užimti Gardiną buvo 1305, 1306, 1311 (net 3 antpuoliai), 1314, 1324 metais. Čia nuopelnas didžiąja dalimi priklausė žymiam ano meto karo vadoi Dovydui Gardiniškiui (m. 1326), Gardino pilies viršininkui (castellanum de Gartha, capitaneus Grodnensis), iš Gardino ruošusiam žygius prieš Vokiečių Ordiną, Mozūrus. Manoma, kad Dovydas yra buvęs artimas Gedimino giminaitis. 1328 m. kryžiuočiams pavyko užimti ir nusiaubti Gardino tvirtovę, bet netrukus ji vėl buvo atstatyta ir atlaikė tolimesnius Vokiečių Ordino antpuolius. Tik Vytauto laikais, 1393 m., kryžiuočiams buvo pavykę įsibrauti į Gardiną, sudeginti pilį ir išsivesti daug belaisvių. Vytautas tuojau vėl atstatė sudegintą pilį. 1398 m. pilyje kilusio gaisro metu vos nežuvo Vytautas su savo žmona. Po gaisro netrukus Vytautas pastatydino mūrinę pilį.

XIII-XIV amž. lietuvių pilis

Kokios išvaizdos yra buvusi lietuvių valdymo laikotarpio Gardino pilis XIII-XIV amžiuje, neturime konkrečių duomenų. Be abejo, ji yra buvusi medinė. Galimas dalykas, kad rusinų laikotarpio mūriniai bokštai bus įėję į Gardino pilies gynybinę sistemą. Jei Lietuvos metraščio žinios apie Erdvilo statytą Gardino pilį yra tikros, Erdvilas dar prieš XIII amž. vidurį savo pastatytą pilį buvo sustiprinęs mūriniu bokštu. Ir 1277 m., kai Volinijos kng. Vladimiras norėjo užimti Gardiną, pilies gynėjai prūsai buvo užsidarę aukštame mūriniame bokšte, stovėjusiame netoli pilies vartų. Reikia manyti, kad Vytautui statant mūrinę pilį, senosios tvirtovės likučiai atsидūrė po vytautinės pilies pamatais.

Mediniai XIII-XIV amž. pastatai

Pilims saugoti Lietuvos valdovai skirdavo tam tikrą skaičių ginkluotų vyrų, kurie pakaitomis gyvendavo pilies rajone pastatytuose mediniuose namuose. Be to, pilies kieme būdavo ir ūkinių trobesių grūdams, maistui, karinei aprangai ir net kai kuriems gyvuliams, skirtiems maistui, laikyti. Apdarui ar apavui siūti bei taisyti būta ir siuvėjų, batsiuvių bei kitokių amatininkų. Pilies kieme amatininkų gyventa nedaug (amatininkų galėjo būti ir iš įgulos tarpo), kiti amatininkai telkėsi už pilies ribų miestinėje gyvenvietėje.

Lietuvių laikotarpio kultūrinis sluoksnis, apimamas laiką nuo XIII amž. vidurio iki XIV-XV amž. sąvartos, vietomis yra apie 3 m storio. Giliausieji sluoksniai yra maždaug 5.70-6.37 m gilumoje, o viršutiniai siekia Vytauto pilies kiemo grindinį, kuris yra 3.4 m gilumoje nuo dabartinio pilies žemės paviršiaus. Nuo XIII amž. vidurio iki XIV amž. pabaigos, kada buvo pastatyta Vytauto mūrinė pilis, susiklostė net penki medinių pastatų sluoksniai. Per pusantro šimto metų Gardino tvirtovė buvo daugelį kartų užpulta, sudeginta. Karai ir gaisrai palietė ir tvirtovėje buvusius medinius trobesius, kuriems sudegus ar sunykus, virš jų buvo statomi nauji. Taip pat ir mediniai gatvių grindiniai per tą laiką buvo pakeisti 7-8 kartus. Ištirta liekanos keliolikos trobesių. Gyvenamieji ir ūkio trobesiai buvo statomi eilėmis šiaurės pietų kryptimi. Gyvenamieji namai buvo keturkampiai, 2.8 x 2.8, 3 x 3, 4 x 4 ir 4 x 4.5 m dydžio. Namai buvo suręsti iš rąstų, kurie buvo šonuose apkapoti ir kampuose suleisti. Daugeliu atveju tų rąstų teišlikę apatinieji vainikai. Plyšiai tarp rąstų buvo užkamšomi samanomis ar užlipdomi moliu. Namų grindys sudėtos iš skeltinių medžių ar plačių (iki 30 cm) lentų. Statybai daugiausia naudota pušys, eglės, rečiau beržai ir ąžuolai. Namų kampuose rasta liekanų krosnių, statytų iš plūkto molio ir nedidelių lauko akmenų. Vienas antrosios XIII amž. pusės namas per vidurį turėjo pertvarą. Stogai yra buvę lentiniai. Be gyvenamųjų namų, būta ir ūkio pastatų. Aptikta liekanų svirno, karvidės ir kiaulidės. Gatvelės tarp namų grįstos didelėmis lentomis, kurios buvo padėtos ant apskritų ar aptašytų skersinių podėlių. Podėliai buvo dedami išilgai kelio šonuose.

Tyrinėtuose medinių trobesių sluoksniuose surasta visokių namų įrangos liekanų: durų rankenų, vyrių, sklendžių, daug geležinių užraktų, raktų, vinių ir kt. Gausūs radiniai supažindina mus su XIII-XIV amž. lietuvių namų apyvokos dalykais, ūkio ir amatininkų įrankiais, audyba, žemdirbyste, žvejyba, medžiokle, apavu, papuošalais ir kitais kasdieninio gyvenimo reikmenimis. Iš namų apyvokos dalykų, be žiedžiamuoju ratu dirbtos keramikos, papuoštos vinginiu raštu, spaudu ir kt., išliko nemaža medžio dirbinių: medinių lėkščių fragmentų, statinių viršų, dugnų ir šulelių, virtuvinė lentelė produktams piaustyti, samčiu, šaukštu, muštukų, mažų beržo tošies dėžučių ir kt. Molinius storasienius virtuvinius indus papildė ir fragmentai molinių keptuvių su molinėmis rankenomis. Keptuvių palaja buvo žalia. Iš ūkio padarų ir įrankių paminėtina: medinių ratų dalys, plačiašmeniai geležiniai kirviai, skliutas, medinis kastuvas, siauri ir ilgi peiliai, avikirpės žirklys, galastuvai. Pilyje būta ir amatininkų, apie kuriuos liudija įvairūs kaltai, grąžtai, geležinės ir kaulinės ylos, žalvarinės ir kaulinės adatos, žalvariniai siuvarieji pirštukai, mediniai kurpaliai, odos atraižos, odinio apavo liekanos, kauliniai spaudai keramikai ornamentuoti, liejamosios formos smulkiems pagražinimams liedinti, mažų molinių tigelių fragmentai, vario ir alavo lydiniai ir kt. Ypačiai dailiu darbu pasižymi kauliniai dirbiniai: gražiai ornamentuotas amuletas, padarytas iš šerno ilties, kaulinės šukos, peilių kriaunų apkalai, įvairios formos ir paskirties plokštelės, papuoštos akutėmis ir dantytomis kraštais ir kt. Vienas iš įdomiausių radinių — XIV-XV amž. sąvartos

geležinis piūklas su rankenomis galuose. Jis yra 1,7 m ilgio, 9 cm pločio (su dantukais), dantukai 12 mm, tarpai tarp dantukų 22-27 mm (N.N. Voronin, Drevneje Grodno, p. 164-165, pav. 87). Iš ginklų paminėtina: geležiniai durklai, daug strėlių antgalių, jų tarpe nemaža arbaleetinių (viršutiniame sluoksnyje). Iš žirgo aprangos surasta geležinių dvinarių žąslų ir balno kilpų tiesia pamina. Aptikta ir papuošalų: gintarinių, stiklinių ir kaulinių karolių, žalvarinių auskarų, lietuviško tipo žalvarinių pasaginių segių vyniotais ir keturkampiais sujungtais galais, žalvarinių apyrankių, žiedų, skambalėlių, kaulinių kabučių ir kt.

Apie žemės ūkį kalba dalgio fragmentas ir daugybė suanglėjusių grūdų. Vyrauja rugiai, po to seka kviečiai, miežiai, avižos, sora, žirniai, arklinės pupelės, išplinta gričiai. Be to, surasta kanapių sėklų ir linų sėmenų. Iš sodų vaisių aptikta slyvų kauliukų. Iš miško produktų — apstu lazdyninių riešutų ir jų kevalų. Šiek tiek medžiagos surasta linams apdirbti ir audimui pažinti, pvz.: audžiamųjų staklių dalių, šaudyklių, bruktuvių, šukų linams šukuoti, smiltakmeninių ir kaulinių verpstelių. Aptikta vilninių ir kanapinių audinių liekanų. Iš naminių gyvulių kaulų XIII-XIV amž. vyrauja stambūs raguočiai (41.1%), kiaulės (34.5%), smulkūs raguočiai (14.8%), arkliai (9.6%). Iš medžiojamųjų gyvulių daugiausia medžiota kilnieji briedžiai (42.4%), stumbrai (20.5%), stimos (17.3%), bebrai (10.2%), šernai (6.7%). Susidurta ir su žvejybos reikmenimis: moliniais tinklų svoreliais, geležiniais bei žalvariniais meškerės kabliukais ir kabliais ledų vaikščioti. Surasta šamo ir sterkos kaulų, žuvų žvynų.

Gardinas

Vytauto pilis

Turime žinių, kad 1341 m. Gardinas įėjo į Kęstučio valdomos Trakų kunigaikštijos ribas. Nuo 1376 m. Gardino kunigaikščiu buvo Kęstučio sūnus Vytautas. Gardine Vytautas sutinkamas labai dažnai. Pvz. 1381 ir 1382 m., kai Jogailai užėmus Vilnių, Vytautas su tėvu Gardine telkė pajėgas kovai su Jogaila ir jo sąjungininku Vokiečių Ordinui. Po Kęstučio nužudymo, 1382-1384 m. Vytauto santykiai su Jogaila buvo ypačiai įsitempę, kai Vytautui teko kovoti dėl savo tėviškės Trakų, Gardino ir apskritai dėl Lietuvos didžiojo kunigaikščio titulo. Vytautas talkos ieškojo pas kryžiuočius. Pagaliau 1384 m. Jogaila buvo priverstas atiduoti Vytautui jo tėvo Kęstučio žemes, jų tarpe Gardiną ir Palenkę. Vytautas įsistiprino ir Volinijoje, paimdamas savo valdžion Lucką ir Vladimira. 1389-1392 m. — vėl įtemptų santykių su Jogaila laikotarpis. 1389 m. Vytautas Gardine ruošėsi kovai prieš Jogailą, bet 1390 m. Jogaila užėmė Gardino pilį ir joje paliko lenkų įgulą. 1391 m. rudenį Vytautas atsiėmė Gardiną ir lenkų įgulos karius uždarė pilies bokšte. Ir tik 1392 m. Jogaila grąžino Vytautui Trakų ir Lucko žemes. Nuo to laiko Gardinas tapo svarbiu kariniu ir politiniu centru, net Vytauto kunigaikštiskąja buveine. 1393 m. kryžiuočiai net du kartus nusiaubė Gardino pilį. 1398 m. balandžio 23 d. Gardine Vytautas ir Vokiečių Ordino komturai Kyburgas (Elbingo) bei Markvardas Salzbachas (Ragainės) surašė parengiamąsias taikos sąlygas, kurios buvo patvirtintos spalio 12 d. Salyne, vienoje Nemuno saloje, netoli Nevėžio žiočių. Vytautas, grįžęs iš Salyne į Gardiną, vos nežuvo su šeima pilyje kilusiam gaisre. Kurioje medinėje pilyje gyvendavo Vytautas, deja, neturime žinių. Manoma, kad XIV amž. pabaigoje Vytauto pilis susidėjo iš dviejų dalių: Aukštutinės pilies (tvirtovės) ir Žemutinės pilies greta esančiame Nemuno krante už griovio.

Vytauto mūrinė pilis pastatyta greičiausiai po 1398 m. gaisro. Ir mūrinė pilis susidėjo iš dviejų dalių: Aukštutinės ir Žemutinės pilies. Aukštutinė pilis yra buvusi tvirtovė, Žemutinė — priepilis irėjo forto pareigas. Didžiulė mūrinė gotikinio stiliaus Aukštutinė pilis pastatyta greičiausiai XIV-XV amž. sąvartoje. Apie jos dydį ir išvaizdą sužinome ne tik iš išlikusių mūrų, dabar esančių žemės paviršiuje, atidengtų jos pamatų kasinėjimų metu po vėlyvesnių laikų statybomis, bet ir iš XVI a. M. Zuendto (1568-1572), Adelhauserio ir Brauno (1575) graviūrų. Vytauto pilis apėmė didelį kalno plotą. Pilis, prisitaikydama kalno formai, yra buvusi netaisyklingo daugiakampio formos, labiau primenanti trikampį. Kiemo dydis buvo 45 x 10 m. Pilies kiemas išgrįstas akmenimis. Pilies mūrų siena nuo Nemuno pusės buvo apie 120 m ilgio, nuo Gardinės pusės — apie 90 m; rytinė susidėjo iš dviejų dalių: nuo mies-

to pusės apie 46 m ilgio ir pietų rytinis šonas — apie 24 m ilgio. Sienų teišliko pamatai ir dalys prie bokšto (nuo Nemuno pusės). Sienos yra buvusios iki 3 m storio, iš lauko pusės sustiprintos kontraforsais. Sienų viršuje yra buvusi kovinė aikštelė, uždengta mediniu stogu. Priekinė sienų dalis išmūryta iš eilės didelių akmenų, plytų, vėl akmenų ir t.t. Plytų dydis 8-8.5 x 12-13 x 27-28 cm. Plytos turi labai daug įvairių įbrėžtų ženklų. Pilies mūrų dalys, ypač bokštai, buvo ištisai apmūryta plytomis. Taip pat iš plytų buvo mūrijama skliautai ir įvairios angos. Giliausi pamatai įkasti nuo Nemuno pusės, ne tiek giliai nuo Gardinės. Pilis yra turėjusi penkis bokštus: keturius keturkampius (maždaug 12 m skersmens) ir vieną aukštą apskritą. Įvažiuojamasis bokštas su vartais stovėjo keliais metrais arčiau Nemuno, negu dabartinės pilies vartai. Jis išsikišęs tilto link. Tame bokšte buvo įrengtas kalėjimas. Vartus ir tiltą dar gynė prie rytinės sienos iš lauko pusės prisišlijęs aukštas apskritas bokštas. Manoma, kad tas bokštas buvęs pastatytas Erdvilo apie XIII amž. vidurį ir, bestatant vytautinę pilį, jis buvo įjungtas į naujos mūrinės pilies gynybinę sistemą. Trečias bokštas stovėjo šiaurės rytiniame pilies kampe, nuo miesto pusės. Jis nedaug tebuvo išsikišęs už išorinės pilies sienos, didžioji jo dalis buvo pilies kiemo viduje. Bokšto tikslas — ginti pilį nuo miesto pusės ir apšaudyti pilin įsiveržusį priešą. Ketvirtasis vakarinis bokštas visas buvo išsikišęs Gardinės ir Nemuno santakos link. Penktasis bokštas apie 28 m atstu nuo įvažiuojamojo bokšto. Jo dalis taip pat buvo daugiau išsikišusi Nemuno link, kad būtų patogiau ginti iš abiejų pusių esančias sienas. Zuendto raižinyje ant to bokšto pagrindo matome vėlesnį priestatą su dvišlaičiu stogu. Iš tų penkių bokštų maža kas beišlikę. Kasinėjimų metu susidurta su liekanomis pietinio ir šiaurės rytinio bokšto (jie turėjo šaudomąsias angas ir sraiginius laiptus) bei vakarinio bokšto pamatais. Įvažiuojamasis ir apskritasis bokštas buvo nugriauti stant Stepono Batoro rūmus, o vakarinio kampinio bokšto, atrodo, jau nebebuvo XVI amž., nes jo jau nėra Zuendto graviūroje. Prie rytinės pilies sienos šliejosi dviejų aukštų gyvenamieji rūmai, turėję portalą iš pilies kiemo pusės ir apskritą bokštelį. Rūmai yra buvę apie 40 m ilgio ir apie 20 m pločio. Gyvenamasis rūmas sugriautas bestatant Stepono Batoro rūmus. Vytautinių rūmų pamatai tebeguli netyrinėti po Stepono Barono rūmais. Prieš II pas. karą dalis Vytauto pilies mūrų nuo Nemuno pusės konservuota ir atstatyta. Tarp pietinio ir vakarinio bokštų, prie pietų vakarinės sienos, iš pilies vidaus pusės, susidurta su gotikiniu Vytauto laikų kazamatu ar arsenalu. To pastato išlikę požeminiai skliautai.

Vytautas su savo šeima bei palydovais dažnai apsistodavo Gardine ir apsigyvendavo abejose pi-

mūrinė bažnytelė archeologinėje literatūroje vadinama Aukštutine koplyčia, kadangi ji aptikta ankstyvesnės Žemutinės bažnytelės griuvėsių viršuje. Ši romaninė-gotikinė koplyčia buvo maža, beveik kvadratinės formos, apie 8,8 x 8,8 m dydžio, nukirstais kampais. Ji turėjo vieną beveik elipsinę apsidą, nukreiptą į rytus ir du kvadratinius piliorius. Sienos, kuriose matyti nemaža perstatymo žymių, yra gana storos, išlikusių sienų aukštis siekia nuo 1,0 iki 1,5 m. XVIII a. statant pilies sieną, bažnytelė įstrižai perpiauta ir didžioji jos dalis sunaikinta. Kasinėjimų metu sušidurta tik su išlikusia rytine bažnytelės dalimi, su šiaurinės sienos bei šiaurės vakarinio kampo likučiais ir vienu piliorium. Bažnytelė, kaip rodo išlikusios mūro sienos, buvo apsupta mūrinio aptvaro, kurio statybos technika tokia pati, kaip ir Vytauto pilies, mūryta dedant pakaitomis eilę plytų ir eilę akmenų. Kadangi bažnytelės griuvėsiai trukdė vad. Žemutinės bažnytelės tyrinėjimus, todėl jos likučiai 1939 m. buvo perkelti į atskirą dengtą pastatą prie muziejaus rūmų.

Iš bažnytelės griuvėsių liekanų sužinome ir kiek detalių apie jos statybą. Bažnytelės pamatai sudaryti iš 2-3 eilių akmenų. Sienos statytos ankstyvosios gotikos plytų rišimo būdu. Statyboje naudota dvejopo tipo plytos: plonos (nuo 28 x 17 x 4,5 iki 29 x 20 x 6 cm dydžio, greičiausiai imtos iš senųjų XII-XIII a. pastatų) ir storos bei siauros (nuo 30 x 15 x 7 iki 31 x 16 x 8 cm dydžio). Apsidoje išlikę dalys grindinio, išklotos iš plytų. Griuvėsiuose aptikta ir raudonų čerpių, kuriomis buvo dengtas stogas.

Bažnytelės aptvare, Žemutinės bažnytelės griuvėsių viršuje, surasta daug žmonių griaučių (tik pietinėje aptvaro dalyje susidurta su maždaug 30 žmonių griaučiais. Ankstyvesnieji kapai buvo apardyti laidojant vėliau mirusiuosius. Vienas skeletas yra buvęs 1,92 m ilgio ir kaukolėje buvo įsmigusi arbaletinė strėlė. Kitame kape rastas varinis žiedas su iškaltu kryželiu. Iš radinių sprendžiama, kad čia turima reikalo su XIV a. pabaigos Gardino pilies gynėjų kapais. Aukštutinė koplyčia liudija, kad Gardino pilyje tuo metu yra buvę ir krikščionių.

Stepono Batoro rūmai

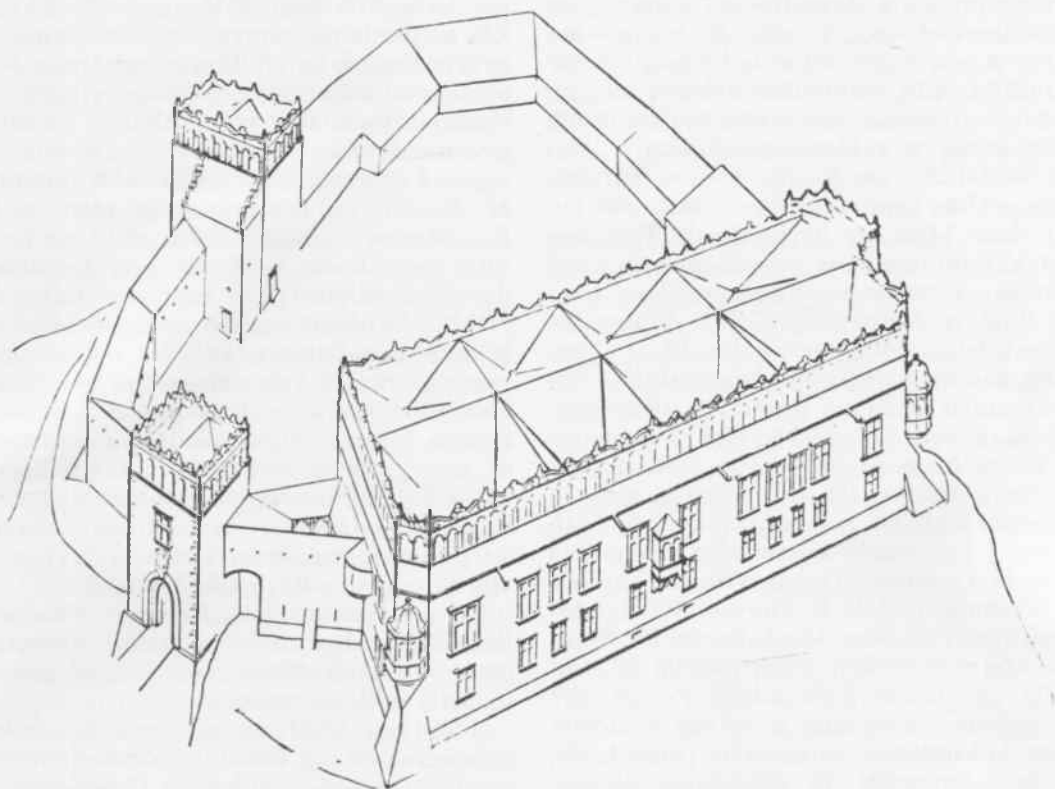
Po 1569 m. Liublino unijos Gardinas, būdamas pakelėje tarp Krokuvos ir Vilniaus, tapo Lietuvos Didžiųjų kunigaikščių ir Lenkijos karalių dažna apsistojimo vieta. Ypačiai Steponas Batoras buvo pamėgęs Gardiną. Pirmą kartą sutinkame jį Gardine 1579 m. Manoma, kad tais metais ir buvo pradėti Stepono Batoro pilies statybos darbai. Jis nebeatstatė Vytauto pilies, bet jos vietoje statydinosi naujus puošnius renesansinius rūmus. Palyginti nedidelė vytautinės pilies dalis buvo nugriauta. Kitos mūro dalys buvo paliktos, iš dalies panaudotos pamatams, iš dalies net įėjo į pačią Stepono Batoro rūmų statybos konstrukciją.

Nugriauti du bokštai (įvažiuojamasis ir apskritasis) ir mūrai nuo miesto pusės, bet kiti pilį supamieji mūrai palikti. Pilis ir toliau nenustojo savo ginamojo pobūdžio. Steponas Batoras nesuskubo užbaigti rūmų statybos, darbai dar tebevyko ir po jo mirties.

Rekonstruoti Stepono Batoro pilies vaizdą yra gana sunku, nes ją vėliau daugelį kartų perstatant, pritaikant kitiems reikalams ir nerūpestingai remontuojant, sunaikinta daugybė architektūros elementų. Bet iš atskirų išlikusių architektūros detalių, archyvinės medžiagos ir braižinių yra pavykę paruošti apytikrą Stepono Batoro pilies restauracinio plano projektą. Rūmai yra buvę ilgo keturkampio formos, per 60 m ilgio ir 21 m pločio, dviejų aukštų. Sienos išmūrytos iš raudonų 29 x 15 x 7 cm dydžio plytų. Parterinio aukšto išorinių sienų storis siekia 2-2,35 m, pirmojo aukšto 1,6 m; išvidinių mūrų storis parterio 1,10-2,00 m, pirmajame aukšte — 0,45-1,30 m. Toks didelis sienų storis buvo reikalingas skliautų konstrukcijai, nes sienos atsparų neturėjo. Vėliau daug kartų perstatant pilį, sienos buvo perdirbtos ir vietomis dar labiau pastorintos. Parteriniame pilies aukšte buvo 10 skliautinių būstų. Prie vartų parteris buvo skirtas įgulai, tolimesniuose būstuose buvo laikomi šarvai, ginklai, žirgų apranga ir kt. Kampinis būstas prie Gardinės buvo skirtas archyvu. Laiptų ir parterio į pirmąjį aukštą nebuvo. Parterinių būstų sienų ir skliautų tinkas buvo lygus, grindys išklotos plytomis, durys, dažniausiai ąžuolinės ir vietomis geležinės, buvo dažytos juoda arba žaliai, kai kuriuose būstuose buvo pastatytos paprastos krosnys arba kaminai. Iš kiemo pusės, fasado vidurio,ėjo laiptai į pirmąjį aukštą, kur buvo įrengti karališkieji kambariai. Sienos buvo glaistytos nulygintu glaistu ir nukabinėtos audiniais. Lubos dažytos įvairiomis spalvomis ir pagražintos gipsatūromis. Grindys išklotos marmurinėmis, akmeninėmis ir molinėmis glazūruotomis plytelėmis. Renesansinės krosnys pastatytos iš majolikinių plytų. Kaminai buvo marmuriniai ir akmeniniai. Durys piaustinėtos ir dažytos įvairiomis spalvomis. Vėlyvesnio kambarių remonto ir įrengimo išlikę atskiri fragmentai. Išorinės pilies sienos tinkuotos paprastai, tik vietomis papuoštos grafitiniais ornamentais. Raštų motyvai renesansiniai ir iš dalies vietiniai. Ūkiškoji pilies dalis stovėjo palei ginamąją sieną vidaus pusėje nuo Nemuno ir Gardinės. Pirmajame oficinų aukšte (nuo Nemuno pusės) buvo pirtis su alebastrine, vėliau marmurine, sale.

Prie pilies statybos darbų dirbo italai. Manoma, kad statybos planus turėjo sutvarkyti karaliaus rūmų architektas Scotto iš Parmos.

Jau Vazų laikais, greičiausiai, Vladislovo IV, pilis buvo atnaujinta ir nežymiai pakeista. 1655 m. Maskvos kariuomenė, vadovaujama Ivano Chovanskio, pilį apiplėšė ir labai apnaikino. Ir kai

Stepono Batoro rūmų rekonstrukcinis piešinys

Lietuvos atstovai 1673 m. seime pravedė įstatymą, kad kas trečias seimas būtų šaukiamas Gardine, imta restauruoti Stepono Batoro rūmus ir pritaikyti juos seimams rinktis. Tuo metu pusė rūmų buvo apgriuvę. Pirmoje eilėje pradėta restauruoti pilies dalis, skirta viešiesiems ir reprezentaciniams reikalams — senatorių ir atstovų sales. Pilies atstatymo darbais rūpinosi Kristupas Pacas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kancleris ir Gardino ekonomijos valdytojas. Atstačius pilį, 1678 m., dalyvaujant Jonui Sobieskiui, joje iškilmingai atidarytas seimas. Ir vėliau kas trečią seimą šaukiant Gardine (tik XVIII a. suiručių metu nesilaikyta susitarimo), iki Lietuvos ir Lenkijos valstybės galo Gardinas buvo tapęs lyg antrąja Lietuvos sostine. Senatas rinkdavosi didžiojoje Stepono Batoro pilies rūmų salėje, o atstovai — naujojoje oficinoje (nuo Nemuno pusės) įrengtoje salėje.

1708 m. pilį smarkiai apnaikino įsiveržę švedai. Po to Stepono Batoro pilies rūmai nebetiko rinktis seimui. Iš atstovų salės oficinoje tepaliko dvi sienos, nes kitos, paplautos vandens, nuvirto į Nemuną. Greičiausiai Augusto II laikais Stepono Batoro pilis buvo atstatyta ir paskirta gyventi žemesniesiems karališkojo dvaro tarnautojams. Atvykstantiam į Gardiną karaliui apsigyventi ir seimams rinktis buvo pasirinktos laikinės patalpos pačiame Gardino mieste — *Sapiegų rūmuose*, buvusiuose prie prekyvietės, netoli jėzuitų bažnyčios ir vienuolyno. Sapiegų rūmuose seimai vyko 1718, 1726 m.

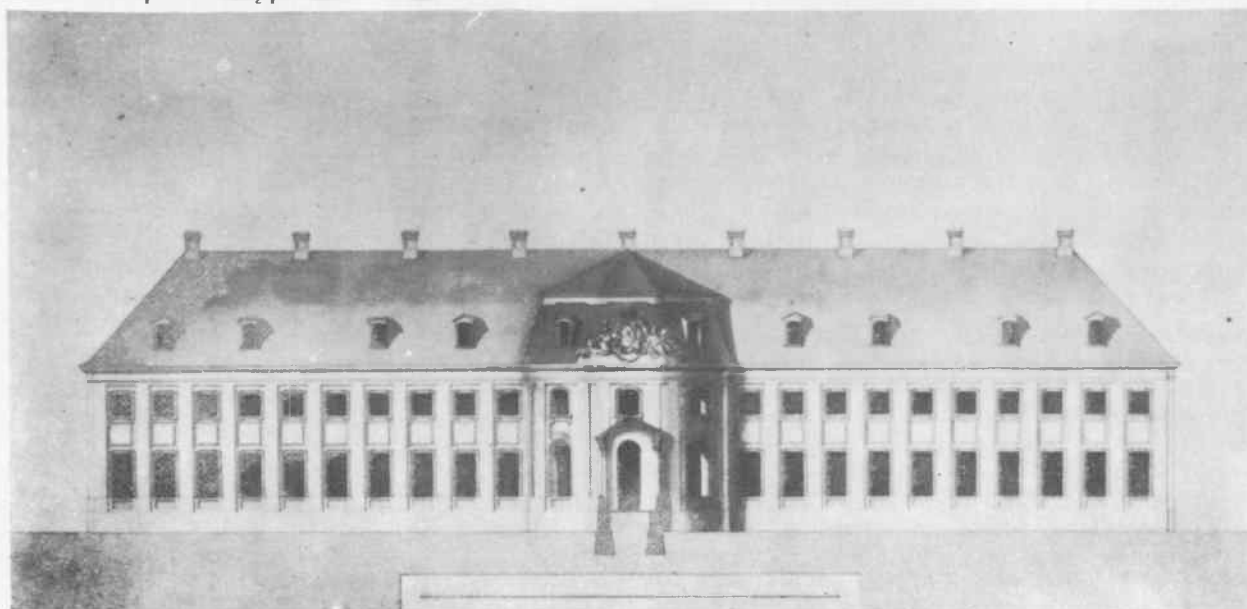
Stepono Batoro pilis, gyvenama žemesniųjų karališkojo dvaro tarnautojų ir nerūpestingai remonuojama, nustojo savo ankstyvesnių architektūrinių bruožų. Apie 1740 m. pilį perstatė Augustas III. XVIII a. gale pilyje buvo išdo tribunolas. 1830 ir 1863 m. sukilimo metu pilis paversta kalėjimu sukilėliams laikyti. Vėliau čia rusai įrengė kareivines ir kaziną. Lenkams užėmus Gardiną, pilyje įrengtas viešbutis ir karininkų kazinas. 1924 m. pilies dalis pavesta istoriniam etnografiniam muziejui ir bibliotekai, o 1930-1931 m. padarius remontą, į pilį perkelti Gardino muziejaus rinkiniai.

Žemutinė pilis, arba karališkieji rūmai.

Į pietų rytus nuo Aukštutinės pilies, tame pačiame Nemuno krante, už griovio, Vytautas buvo pasistatydinęs ir antrą pilį, vadinamą Žemutine pilimi (*Arx inferior*). Deja, ji nėra tyrinėta, nes jos pamatai yra atsidūrę po XVIII a. Augusto II ir Augusto III statytais Karališkaisiais rūmais. Kiek galima spręsti iš vietos konfigūracijos ir senų raizinių, vytautinė pilis yra buvusi barbakano pavidalo, apvalios formos, apsupta mūro sienos. Ji sudarė integralinę Aukštutinės pilies dalį ir su ja buvo sujungta pradžioje greičiausiai pakeliamuoju tiltu, vėliau mediniu, o XVI a. pabaigoje — mūriniu tiltu. Tačiau Gardino pilims nustojus anksčiau turėtos ginamosios reikšmės, netrukus, Žemutinė pilis buvo apleista. Ir pati pilies

lyse — Aukštutinėje ir Žemutinėje. Vytautas su savo pirmąja žmona Ona Sudimantaite mėgo komfortą (Ona savo puošnumu buvo laikoma prašmatniausia moterimi Rytų Europoje), todėl abiejų pilių gyvenamosios patalpos turėjo būti gražiai įrengtos, nes čia vykdavo valdovų pasitarimai, derybos, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos Tarybos suvažiavimai, vėliau seimai, visokios išskilmės. Turime žinių, kad 1418 m. liepos 3 d. Trakuose mirus Onai Vytautienei, tais pačiais metais prieš Kalėdas Gardine Vytautas vedė Julijoną, kng. Jono Alšioniškio dukterį. Mirus Vytautui, jo brolis Žygimantas Kęstutaitis 1432 m. spalio 15 d. Gardine pakeltas Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Pakelimo ceremonijas (kalavijo įteikimą) atliko Krokuvos vysk. Zbignevas Olesnickis. Čia Žygimantas Kęstutaitis pasirašė sutartį su Jogailos įgaliotiniais, kad jis Lietuvą valdys tik iki savo mirties, o po to Lietuvos Didžioji Kunigaikštija turėjo atitekti Lenkijai. Į Žygimanto Kęstutaičio valdas įėjo Palenkė, Brasta, Gardinas, Trakai, Vilnius, Kaunas, Žemaičiai, Volinija, Podolė ir Kijevas. Švitrigailos valdžioje pasiliko Polockas, Vitebskas ir Smolenskas. Vėliau Lietuvos didieji kunigaikščiai ir Lenkijos karaliai dažniausia apsistodavo Žemutinėje pilyje, bet įvairūs pasitarimai ir seimai greičiausiai vykdavo Aukštutinėje pilyje. Čia prieš Liublino uniją buvo sušaukti du reikšmingi seimai. 1566 m. gruodžio 25 d. Gardino seime, kuriame dalyvavo ir Žygimantas Augustas, su Livonijos atstovais buvo pasirašyta sutartis, pagal kurią Livonija buvo įjungta į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštiją. Livonija, kaip Uždauguvio kunigaikštija (Ducatus Ultradunensis) sudarė Lietuvos valstybės sudėtinę dalį. Ir 1568 m. gegužės - liepos mėn. Gardine buvo susirinkęs Lietuvos seimas, kur tartasi dėl Lietuvos ir Lenkijos unijos.

Žemutinės pilies rūmų pietinis fasadas

Vytautinė bažnytelė, pastatyta XIV a. gale ar XV a. pradžioje, stovėjo pilies kiemo centre. Ši gyvenamoji dalis yra buvusi ankštoka. Kadangi pati pilis stovėjo labai gražioje vietoje, todėl Kazimieras Jogailaitis pilį išplėtė ir pastatė didelius gyvenamuosius Karališkuosius rūmus — *Domus regia*. Tuose rūmuose 1483-1484 m. žiemą gyveno šv. Kazimieras ir juose mirė 1484 m. kovo 4 d. Po aštuonerių metų, 1492 m. birželio 7 d., čia mirė ir jo tėvas — Kazimieras Jogailaitis. Sustodavo toje pilyje ir kiti Lietuvos didieji kunigaikščiai bei Lenkijos karaliai. Manoma, kad čia gyveno ir Steponas Batoras, kol dar nebuvo pastatyti jo puošnūs rūmai Aukštutinėje pilyje. Tuose Karališkuosiuose rūmuose, kaip matyti iš 1633 m. inventoriaus, buvo koplyčia ir kalėjimas mūriniame bokšte, stovėjusiame ties tiltu ar už jo. Visa buvo apsupta ginamuoju mūru. Nemuno šlaitas su Karališkąją pilimi (*Domus regia*) ir su kaimynine *Arca ad domum regiam* atvaizduota XVI a. vario raižiniuose Zuendto, Adelhauserio ir G. Brauno (plg. paveikslus: J.A. Jegorov, Gradostroitelstvo Belorussii. Moskva, 1954, p. 45). Steponui Batorui pastačius savo rūmus, Žemutinės pilies pastatai paskirti valdovo raštinei.

XVII ir XVIII a. sąvartoje jau nebebuvo išlikusių tų pastatų. Išlygintos Žemutinės pilies vietoj karališkųjų turtų valdytojas Ossolinskis pasistatydino didžiulis medinius rūmus, turėjusius 10 kambarių. Prie rūmų buvo pastatyta 7 kambarių medinė oficina ir prie šlaito ūkio pastatai. Šis aukštas Nemuno krantas, nuo kurio atsidengia puikus gamtovaizdis, ir toliau traukė karaliaus ir į seimus susirenkančių didikų dėmesį. Todėl kilo mintis nugriauti visus medinius pastatus ir pastatyti reprezentacinius rūmus, nes tiek patalpos senojoje Stepono Batoro pilyje, tiek ir vėliau naudoti

Sapiegų rūmai mieste buvo per ankšti karaliui bei jo artimiesiems patarėjams gyventi ir seimams posėdžiauti. Statybos darbai pradėti dar prieš XVIII a. vidurį. Karališkųjų rūmų statyboje išskiriami trys tarpsniai: 1733-1736 m. Augusto II statybos fazė, 1736-1763 m. — Augusto III ir po to — Stanislovo Augusto statybos fazė. Augustas II pradėjo kuklesnės apimties mūrinių rūmų statybą. Rūmai yra buvę pasagos pavidalo, architektūroje vyravo Liudviko XIV didžiųjų statybų įtakos. Atsisėdus į Lietuvos ir Lenkijos valstybės sostą Augustui III, po 1736 m. prasidėjo naujas rūmų statybos tarpsnis: sudaryti nauji planai ir imta statyti bei perstatyti rūmai Liudviko XV architektūros įtakoje. Suprojektuotas ir prancūziško stiliaus sodas. 1738 m. karalius patvirtino planus pagal kuriuos turėjo būti vykdoma statyba. Tačiau bestatant įvesta ir naujovių. Rūmų planų, piešinių yra išlikę Saksonijos krašto centriniam archyve Dresdene (Saechsisches Landeshauparchiv Dresden), Varšuvos universiteto bibliotekoje (iš Stanislovo Augusto laikų, 1780 m.) ir Centriniam valstybiniame kariniame-istoriniame muziejuje Maskvoje (rusų XIX a. rūmų perdirbinėjimo planai). Augusto III statomi rūmai turėjo du sparnus, gražius portalus iš fasado ir kiemo pusės, koplyčią. Rūmuose įrengta: karaliaus audiencijų salė, karaliaus butas, susidedęs iš didelio kabineto, valgomojo, miegamojo ir kambarių garderobai; karalienei — kabinetas, salė audiencijoms ir kitos jai skirtos patalpos; puošniai įrengta salė senatoriams, salė atstovams (abi per du aukštus), valgyklos ir kt. Pirmasis seimas tuose rūmuose įvyko 1744 m.

Jau apie 1750 m. vėl kilo reikalas padidinti rūmus. 1750 m. seimo metu rūmuose gyveno Augustas III. Apie 1752 m. pastatyta nauja koplyčia, nulieta varpai su karaliaus monograma, karūna ir data. 1752 m. spalio mėn. įvyko paskutinis saksų laikotarpio seimas Gardine.

1768 m. Stanislovo Augusto sušauktame Gardino seime paskirta 300 tūkstančių auksinų rūmų įrengimams, baldams ir 10 tūkstančių auksinų remontams. Apie 1780 m. vykdyti statybos darbai nedaug tepakeitė išorinę rūmų išvaizdą. Visur vyravo Liudviko XV statybos stilius. Viduje padaryta nemaža pakeitimų, daugiausia italų baroko ir prancūzų klasicizmo įtakoje. Vidaus įrengimas buvo puošnus, atskirų patalpų sienos dažytos *al fresco*.

Kas gi yra buvęs Gardino Karališkųjų rūmų

architektai? Kaip matyti iš turimų dokumentų, jų yra buvę keli: Carl Friedrich Popelmann (1690-1750), Joachim Christian Jauch (1684-1754), Johann Friedrich Knoebel (1724-1792, dirbęs nuo 1754 m.), Giosepe de Sacco, kilęs iš Veronos (m. 1798 m. gruodžio 21 Vilniuje, palaidotas Gardine).

Gardino Karališkieji rūmai buvo liudininkai paskutiniųjų Lietuvos ir Lenkijos valstybės dienų. Čia įvyko paskutinysis seimas, sutikęs su trečiuoju valstybės padalijimu 1795 m., tuose rūmuose 1795 m. gruodžio 25 d. Stanislovas Augustas pasirašė abdikacijos aktą. Stanislovas Augustas gyveno tuose rūmuose nuo 1793 m. seimo iki 1797 m. vasario 15 d.

XIX a. rusai Karališkuosius rūmus pavertė ligonine. II pasaulinio karo metu rūmai sunaikinti, sovietų atstatyti ir čia įkurdintos Gardino apygardos komunistų partijos ir valdžios įstaigos.

BIBLIOGRAFIJA

- W. Antoniewicz, Aquamanile du moyen âge de Grodno. — Revue Archeologique, Paris, 1926, p. 23-37; Z. Durczewski, Stary Zamek w Grodnie w swietle wykopalisk dokonanych w latach 1937-1938. — Niemen, No. 1, Grodno, 1939, p. 2-15; W. Holubowicz, Znaki rodowe i inne na przedmiotach z wykopalisk w Grodnie. — Slavia Antiqua, I, 1948, p. 572-582; R. Jakimowicz, Prawda o Górze Zamkowej w Grodnie. — Marcholt, z. II, Warszawa, 1938, p. 186-214; J. Jakubowski, Gdzie leżało "Horodno" hipackiego latopisu? — Ateneum Wileńskie, t. VII, z. 34, 1934, p. 419-424; J. Jodkowski, Grodno. Wilno, 1923; *tas pats*, Grodno wczesnośredniowieczne w swietle prac wykopaliskowych dokonanych na drolewskim Zamku Starym w Grodnie w latach 1932 i 1933. — Przegląd Historyczno-Wojaskowy, t. VII, z. 1, Warszawa, 1934, p. 99-115; *tas pats*, Nad Niemnem środkowym w XI-XIII w. — Niemen, 1939, nr. 1; W. Kieszkowski, Grodno. Średniowieczna Troja. — Arkady, 1937, nr. 7; M. Morelowski, Materiały do dziejów artystycznych nowego zamku w Grodnie a malarz Mańkowski. — Prace i Materiały Sprawozdawcze Sekcji Historii Sztuki Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie, t. III, 1938/39, p. 143-149; J. Puzinas, Gardino pilis. — Lietuvių Enciklopedija, VI, 1955, p. 538-543; A.V. Solovjev, Novyja raskopki v Grodne. — Zapiski rus. naučn. inst., Belgrad, 1936, XIII, p. 69-96; Sprawozdanie z prac na Starym Zamku w Grodnie 1933-1937, Grodno, 1938; St. Szymański, Pałac królewski w Grodnie. — Rocznik Białostocki, t. VI, Białystok, 1966, p. 297-333; N.N. Voronin, Drevneje Grodno. Moskva, 1954, 239 p.; A. Wędzki, Grodno. — Słownik Starożytności Słowiańskich, t. II, 1964, p. 161-163; J. Wojciechowski, Stary Zamek w Grodnie. — Biuletyn Historii Sztuki, t. VII, Warszawa, 1938, p. 119-270.

GRĮŽTU PRIE A. NORIMO KNYGOS "BE NAMŲ"

"Kario" nr. 3, 1971 m., 101 psl. paskelbtas trumpas mano pasisakymas apie Andriaus Norimo parašytą jaunimui knygą "Be namų", premijuotą ir išleistą JAV LB Kultūros Fondo, 1970 metais.

Tą savo pasisakymą noriu papildyti sekančiais:

Knygoje ypač ryškus, vaizdingai paimtas, įdomiai pristatytas Lietuvos didiko sūnus Jovilas, turintis atskirą, savitą charakterį. Jis įtikinantis, spalvingai, gyvai aprašytas ir galimas pavadinti pagrindiniu knygos personažu.

Jovilas, nuo mažens, iki gilių senatvės išliko, ne tik geru, bet ir kilniu lietuviu. Jo kilnumas yra išsiskiriančiai patrauklus. Jis gali būti jaunesiems skiriamos lietuvių literatūros personaliniu pavyzdžiu, ypač tinkančiu emigracijoje gimusiems ir už-

(nukelta į virš 3 psl.)

IŠ NUOVADOS VIRŠININKO UŽRAŠŲ

KALPAS UOGINIUS

Prieš daugelį metų, nepriklausomoje Lietuvoje, Žemaitijos padangėje, N miestelyje pažinau Žemaičių šeimą, kurios pagrindinis pragyvenimo šaltinis buvo „Smulkių prekių“ krautuvė, kuri šiokiadieniais veikė nuo 7 iki 19 valandos, šventadieniais — kitomis valandomis. Tačiau, jei kam ko nors staiga prireikdavo — visada būdavo įeinama. Pats šeimos galva, Žemaitis, buvo buvęs Amerikoje, šnekus, skaitė „Lietuvos Žinias“ ir Ūkininko Patarėją“ ir mėgo „papolitikuoti“. Jo žmona buvo gera šeimininkė, šeimą ir namus užlaikė švariai ir tvarkingai, mėgo darbuotis darže ir sode. Prie namelių turėjo darželį gražių lietuviškų gėlių, kurios skleidė malonų kvapą ir puošė sodybėlę. Be to, Žemaitienė mėgo ir mokėjo virti įvairias uogienes, marinuoti ir vekuoti grybus, vaisius, daržoves ir kepti įvairius pyragus, tortus, kuriems gaminti priimdavo užsakymus ir iš apylinkės gaspadinių, nes buvo žinoma, kaip turinti tiems darbams „talentą“. Abu su vyru nuolat trūsdami ir būdami taupūs, gyveno socialiai ir turėjo šiek tiek susitaupę. Daili ir graži jų dukrelė Teklė, buvo ištekėjusi ir gyveno kitur. Dukteriai nutolus, Žemaitienė visą motinišką meilę sutelkė į vienintelio sūnaus Uosio asmenį, kurį globojo kaip savo akies lėlytę.

Uosiukas lankė vidurinę mokyklą, buvo gabus ir mokėsi gerai. Vasaros atostogų metu raštininkaudavo valsčiaus valdyboje, kur jo daili rašysena tiko ypač vidaus pasams išrašyti. Mokyklą baigęs, Uosis pasiliko dirbti valsčiuje. Viršaitis ir sekretorius, kaip žmonės sakydavo, „už apikaklės nepylė“, tad retkarčiais pasikviesdavo ir raštininką traktieriun. Žemaičiams tas nepatiko, sūnų iš valsčiaus atsiėmė ir pasiuntė jį gimnazijon. Pradžioje Uosis mokėsi ir elgėsi gerai. Motina sūneliui dažnai veždavo maisto produktų ir rūpestingai tvarkė jo drabužėlius, o smulkioms išlaidoms ir litų nesišykštėdavo. Uosis mėgo bendrauti ir buvo vaišingas — viskuo su draugais dalinosi. Kiną visada būriu lankydavo; pradėjo rūkyti, o motinos tiekiamus kumpius, dešras ir kitus „sausus produktus“, ėmė užgerti alumi, o karšais ir „skaidriąja“, todėl ir litai pas jį neilgai tesilaikė. Ilgainiui mokslas pradėjo „šlubuoti“. Tai pastebėjęs tėvas, atkreipė motinos dėmesį patardamas sumažinti tiekimą, ypač neduoti pinigų. Motina užtardavo sūnelį, aiškindama, jog tėvas,

pats „klasių nėjęs“, nesupranta ir sūnaus reikalingų. Jos supratimu — gerai, kad berniukas turi draugų, nešykštus, už tai jį visi myli. Juk mokslus baigęs turės santykiauti su žmonėmis, tad tegul pratinasi. Ji, vienok, neįtarė valsčiuje įskiepyto sūneliui alkoholio neigiamos įtakos. Tėvas, nors „klasių nėjęs“, tačiau turėdamas didelį gyvenimo patyrimą, teisingai numatė blogo įpročio kenksmingumą ateičiai ir dažnai kalbėdamas su žmona apie sūnelį, primindavo jai patarlę: „Į ką jaunas įprasi, to ir pasenęs pasigesi“. Bet vengdamas su žmona didesnių ginčų, sakydavo: — „Tesižinai sau... pamatysime“...

Atostogų metu Uosis greitai pasigesdavo „kompanijos“. Eidavo į valsčiaus valdybą, o iš ten su „ponais“ (viršaičiu ir sekretorium) patraukdavo į traktierių iš kur, neretai, tik vėlokai grįždavo. Tėvas dėl to protestavo, o motina ir vėl stojo sūnaus ginti, įrodinėdama, kad „studentui“ reikia pasižmonėti, negi jis visą laiką su seniais grįčioje sėdės... tam, esą ir atostogos...

Juo tolyn, juo silpniau Uosiukas ritosi „per klases“. Nors gimnaziją baigė, bet 7-toje kl. pasėdėjo dvejus metelius. Studijuoti pasirinko teisę, vėliau perėjo į humanitarinių mokslų fakultetą. Motina, džiaugdamasi, kaimynėm pasakojo, kad sūnelis mokosi „ant profesoriaus“. Ji nusamdė jam gražų su aptarnavimu kambarį, sustiprino produktų tiekimą, nesigailėjo ir pinigų. Tariant, sudarė sūnui kuo ne profesoriškas sąlygas, tik studijuok ir norėk!

Tokia motinos „politika“ tėvui nepatiko: „Uosis gyvena ne pagal savo stoną, — veršiu neblovęs, jaučiu nebaubsi“, sakydavo jis žmonai. „Dabokis, kad nepristigtumėm išteklių, neužmiršk, kad dar ir Takliutei iš to paties „banko“ keli šimteliai priklauso“... Motina, tačiau, griežtai laikėsi savo: „Ar vienas skurde besimokydamas nuo „sukatų“ per anksti mirė? Kol, ačiū Dievui, turime, tegu žino, kad ne ubagų yra vaikas“, atsikirsdavo motina.

Poniškai gyvendamas, sūnelis jau 7-nerius metus „studijavo“, o studijų galo dar nesimatė. Senis Žemaitis žinių apie sūnaus studijas gaudavo „per šalį“ ir, tos žinios nedžiugios būdavo, todėl dažnai priekaištaudavo žmonai už sūnaus paikinimą. Žemaitienė buvo optimistė ir kitomis

akimis į šį reikalą žiūrėjo: “Kad tu, tėve, kiekvienam pašlemėkui tiki. Žinok, kad ne vienas iš pavydo Uoselį apkalba. Suprask, mokslas nelygu mokslui, kurie greitai baigia, tėra tik “pisoriai”, “lafarentai”, o Uoselis bus profesorius. Umanitarija, tai ne juokai. Tokiam mokslui ir laiko daugiau išeina.” “Na jau, na, tik dabok man, ar tavo “unimataras” iš viso ką nors bestudijuoja!” — sakydavo pyktelėjęs tėvas. Uosis motinos kone dievinamas buvo: ji negalėjo net ir įsivaizduoti, kad šis geriausias ir teisingiausias vaikas drįstų jai meluoti ar apgaudinėti.

Kai Uosis jau aštuntą kartą parvyko tėviškėn atostogų, jų miestelyje ruošiasi kermošiui. Suvažiavo daug kaimyninių parapijų kunigų, atostogaujančių studentų, valdininkų, žmonių — maldininkų ir... ubagų. Žemaičiai, puoselėdami viltį sūnų “aukštuomenei” pristatyti, ruošė pakermošių: prigamino prašmatniausių valgių ir gėrimų, pakvietė daug svečių, net patį kleboną su kunigėliais... Pakermošiaus rytą anksteliau žadinamas sūnelis neptenkintas murmėjo: — “Kurįrį biesų, motina, neduodi man miegoti? — tik atsiguliau, o čia vėl: — kelk sūneli, kelk!”... “Vaikeli mielas, negi nežinai, šiandieną mūsų bažnyčioje atlidai, mes ruošiam pakermošių, pakvietėm ir klebonėlį su kunigėliais, bus ir tavo draugų iš universiteto. Tai ir mums, Uoseli, reikia nueiti bažnytėlėn pasimelsti, paskui klebonijon, nes tu dar ir klebonui neprisistatei; jis geras, dažnai teisaujasi kaip tau sekasi studijos, kada baigsi”... “Ar batus man išvalei? — naktį grįždamas pataikiau į purvą”... “Išvaliau, sūneli ir drabužėlius išvaliau, viskas net blizga. Kelnes išprosinau, tai, kaip sako, ‘musė ant kanto pasipiaus’, marškinius naujus padėjau, tik renkis vaikeli”, linksma čiulbėjo motina.

Tik, barkšt, nukrito jai po kojų sūnaus batai: “Jei ir batų gerai išvalyti nesugebi, tai ko dar čia tarški!” sviedęs motinai batus, barėsi sūnus. “Velniop man visi jūsų pakermošiai ir visi svečiai su klebonu priešaky! Ne tokius ponus pažįstu. O bažnyčioje aš nieko nepalikau, neisiu. Greičiau duok pusryčius, išeinu kur esu kviestas, nes miegoti, matau, vistiek man nebeduos!... “Tai kaipgi, sūneli, Kaune bažnyčios nelankai, nesimeldi, o gal ir spaviednės jau nebeini, gal ir Dievą nebetiki?”... “Bažnyčia, maldos, spaviednė, atlidai, motin, tai prietarai, burtai, davatkų ‘arkliukas dangun joti’. Aš jiems netikiu.” “Bijok Dievo, vaikeli, kaip drįsti šitaip kalbėti!”... žegnodamosi sudraudė geroji motina sūnelį. “Galite sau melstis ir uliavoti, aš jums netrukdysiu, bet leiskite ir man savu protu gyventi.” “Vaje, vaje, Uoseli, užauginau, išmokslinau, esi didelis, gražus, stiprus ir mokyta, bet neužmiršk senų žmonių patarlės: Kaip pasiklosi, taip išsimiegosi”...

Pavalgydinusi ir peržegnojusi savo mylimą sūnelį, net neišdrįsusi paklausti kur išeina ir kada pareis. ašarodama išlydėjo.

Tėvas iš kito kambario viską matė ir girdėjo: “Ar aš nesakiau, kad belepindama jį išvesi iš kelio... dabar, turbūt jau matai. O kas kaltas? Geidei turėti poną, džiau kis, turi jį. Visus pinigų jam sukišai, o jis, matai kaip tau atsidėkoja. Toks jo elgesys man širdį graužia ir kraują gadina.” Supykęs tėvas, dar pridūrė: “Kai grįš, aš kalbėsiu su juo, ne tu. Nesutiks su mano sąlygom, parodysiu duris, kad tokio “franto” aš daugiau čia nematyčiau!... Septynių šimtų litų paėmė iš manęs, žinau, ėmė ir iš tavęs, o kur dėjo, ar ką išigijo?... Pragėrė, kortomis pralošė, supranti?”

Motina vėl visaip įtikinėjo tėvą, kad su Uoseliu švelniau reikia elgtis, tačiau, tėvas nenusileido.

Pakermošiai pas Žemaičius baigėsi liūdnai. Svečiai užkandę ir po taurelę išgėrę greitai išsiskirstė. Neblaivus ir purvinas, apyryčiais sugrįžo Uoselis, griuvo patalan ir išmiegojo iki priešpiečių.

Motinai benešant sūneliui į miegamąjį pusryčius, tėvas šuktelėjo: “Stop! Ponaitis tegu valgo prie bendro su mumis stalo, gana kvailioti.” Šį kartą motina nesipriešino. Kai sūnus, net nepasisveikinęs su tėvais, atsisėdo prie stalo, tėvas prabilo: “Sūnau, Uosi, neužmiršk kur esi. Čia tavo tėvas ir motina, tarnų čia tau nėra, tu čia ne ponas. Esi mūsų vaikas, kuriam paaugojom visas ilgų metų sunkaus darbo santaupas, sveikatą, o tu, kaip už tai atsidėkoji? Kaip tu elgies su savo motina?! Žinok, vaike, kol aš gyvas, neleisiu įžeidinėti motinos. Tu turėtum jai batelius valyti, o ne ji tau. Toliau taip negalės būti. Va, kad ir per atlidus, tik per tave apturėjom gėdą. Klebonas, visi mūsų svečiai klausinėja kur tu, o mes, negi, žinom kur mūsų sūnaitėlis-studentas uliavoja. Ar taip tave gimnazijoje ir universitete mokino? Dievą netiki, spaviednės neinei, nesimeldi, tavo reikalas, bet mandagus, teisingas būti priivalai. Juk jau seniai nebestudijuoji, tai kodėl tėvams to nepasakai, kam išnaudoji, apgaudinėji, nori mus ubagais paleisti?... Dėl to viso, štai, tau mano sąlygos: arba rimtai griebkis studijų, baik mokslą ir pradėk dirbti, arba... žinokis sau. Daugiau jokios paramos iš namų nebeduosime.” “Ultimatumą man teiki, tėve? Aš jo nepriimu. Jei aš tau nepatinku, galiu tuojau išvažiuoti.” “Važiuk sveikas, ir jei prie mano sąlygų neprisiderinsi, — nebegrįžk!” — griežtai pareiškė tėvas. “Man, tėve, truputį pinigų reikia,” susigėdęs pareiškė sūnus. “Gelžkelio bilietui į Kauną — prašau, o daugiau, nė cento.” “Pinigų veltui niekas negauna, juos uždirbti reikia, tiek daug, berods, jau turi suprasti.”

Nė žodžio daugiau netaręs, Uosis, motinos padedamas, susikrovė lagaminus, Atsisveikindama, motina įbruko jam kišenėn dar 100 litų ir žegnodama, išlydėjo pasišiaušėlį.

Uosis išvyko su tėvu neatsisveikinęs. Tas labai sujaudino tėvą, o dar sužinojęs, kad prieš jo valią, motina pasiskolinusi, sūnui įteikė dar 100 litų, susibarė su žmona, dar labiau susijaudino. Būdamas jau nesveikas, gavo širdies smūgį ir... krito negyvas.

Po laidotuvių, kuriose sūnus nedalyvavo (telegrama grįžo neįteikta, adresato nesuradus), našlės gyvenimas pablogėjo: santaupų jau nebebuvo, dėl laidotuvių išlaidų skolos padidėjo, krautuvėlę teko uždaryti, o vien kulinariais talentais mažame miestelyje neįmanoma išsilaikyti. Našlė ėmėsi siuvimo, adymo, mezgimo, grybaudavo, uogaudavo ir tuo būdu užsidirbdavo sau pragyvenimui.

Paramos nebegaudamas, sugrįžo gimtojon gūžton ir sūnelis, be diplomo. Motina priėmė jį išskėstomis rankomis, kaip biblijinis tėvas savo vėjavaikį sūnų ir, be jokių priekaištų. Pagal savo išgales, užlaikė ir jį.

Dėl, savo metu, puoselėtų vilčių turėti sūnų profesorių, vargšei našlei dabar tekdavo girdėti nemaža pašaipų. Ji viską kantriai pakėlė ir kur tik galėjo, nuoširdžiai gynė sūnų ir teisingo jį.

Senų pažinčių dėka, Uosiui pavyko gauti darbą valsčiuje, kur jis gražiai darbavosi, bet tik iki pirmosios algos. Algą gavęs, iš džiaugsmo išėjo su senais draugais "aplaistyti" ją. "Laistymas" užsitęsė, paskui kartojo užtrukdamas net po kelias dienas ir... darbas valsčiuje buvo atsakytas.

Uosis griebėsi "šunadvokatūros", pradžioje ir šis darbas sekėsi neblogai ir, berods, būtų galėjęs be vargo verstis, jei ne nuolatiniai išsigėrimai su klientais ir patriukšmavimai, dažnas nakvojimas areštinėje, teismo bausmės ir t.t. Tas, žinoma, pakirto klientų pasitikėjimą. Uosis nebeteko klientūros ir vėl, be motinos pagalbos, nebegalėjo išsiversti.

Vargšė motina, nuolatinio rūpesčio, pervargimo ir nedateklių lydima, pirm laiko paseno, sulinko, vargas ir skurdas vis dažniau pasibeldavo į jos namelių duris... Visa jos paguoda ir atpildas būdavo, jei kartais sūnelis blaivus grįždavo ir meiliai bučiuodamas jai rankas ir galvą atsiprašinėjo ketindamas pasitaisyti, susitvarkyti, gauti nuolatinį darbą ir jai padėti gyventi. Tačiau tokios laimės prošvaistės retai tepasitaikydavo.

Nuolat sūnumi besirūpindama, motina sužinojo apie kooperatyvą laisvą esančią sąskaitininuko vietą. Kooperatyvo valdybos pirmininkas buvo klebonas, kuris Uosį gerai žinodamas, nelabai buvo linkęs į kooperatyvo tarnybą jį priimti. Tik

motinos maldaujamas sutiko su sąlyga, kad sūnus liausis girtavęs ir triukšmavęs, kad dabos savo darbą.

Pradėjęs dirbti, Uosis nebegirtavo, dirbo rimtai ir kooperatyvo valdyba buvo juo patenkinta. Nedidelė tenai buvo Uosio algelė, bet ją neprageriant, šiek tiek dar tekdavo ir motinai. Našlei buvo begrižtanti viltis, gera nuotaika ir pasitikėjimas sūnumi, kurį ji visada labai mylėjo, dėl kurio aukojosi ir kuriam dirbo. Deja, vėl nesėkmė. Uosio jaunon širdin įstrigo daili kooperatyvo pardavėja Rožytė, kurios širdelėje "etatas" jau buvo užimtas. Nuliūdo Uosis, nusiminė ir pradėjo lankytis pas Berkį, širdies skausmą skaidriojoje skandinti. Prie taurelės draugų niekada nestigdavo, juo labiau, kad Uosis už visus mokėdavo. Ir taip, dažnai po porą dienų neateinant į darbą, apsileido, darbo prisikrovė ir... Uosiui tarnyba buvo atsakyta. Traktieriuose Uosis išiveldavo į peštynes, dažnai tekdavo nakvoti areštinėje, būti teisiamam ir dažnai tai dėl "Dulcinėjos", Rožytės garbės gynimo.

Kartą, vidurnaktį, motinai jau besiruošiant gulti, uždusęs Uosis įpuolė grįčion: "Motina, gelbėk, policija atsiveja, dar labiau mane muš," prašė jau apdaužytas ir apdraskytas Uosis. Geroji motina, užsklendė duris ir aptvarkiusi sūnų paguldė jį patalan, užpūsdama šviesą. Staiga, net langai sudrebėjo, stipriai pasibeldė į duris ir pasigirdo: "Žemaitienė, leisk, čia policija." "O ko vidurnaktį čia jai reikia?" "Uosis traktieriuje žmogų užmušė, viršininkas įsakė gyvą ar negyvą tuojau jį pristatyti nuovadon." "Meluoji, Uosis nieko neužmušė, jis pats sumuštas, sukruvintas atbėgo, o dabar jau kietai miega ir nekelsiu, jei reiks, aš pati jį rytoj policijos viršininkui pristatysiu." "Duris išlaušim, leisk!" "Pabandykit, jei kačergos norit paragaut, faraonai!..."

Trijų vyrų spaudimo durys neatlaikė: skląstis iš patrunijusios staktos atšoko, durys atsidarė ir policininkas su kviestiniais atsirado prie Uosio lovos. Motina griebusi geležinę kažergą, energingai gynė tampomą sūnų.

Gerokai apdaužiusi policininką ir kviestinius motina irgi buvo areštuota ir kartu su sūnumi nuvesta policijon. Paaškęs, jog niekas nebuvo užmuštas, tik bendrose peštynėse labiausiai nukentėjo Uosis, kuris Rožytės šmeižėjui kirtęs taburete per galvą, pats sumuštas ištrūkęs pabėgo, mušėikų ir policininko vejamas.

Kaip ten bebuvo, teisėjas mušėikas ir triukšmadarius nubaudė po kelias savaites arešto. Naršijai motinai, už tarnybos pareigas einančio policininko sužalojimą irgi teko dvi savaites atkalėti arešte.

Žemaitienės garbei areštas nepakenkė. Viešojoje opinijoje jos tariamąjį nusikaltimą laikė hero-

izmu. Uosis gi jau buvo įpratęs gyventi savivaldybės "viešbučiuose", tai nenusiminė. Darbo tenai dirbti nereikėjo, bado nebuvo, pastogė ant galvos ir keturios sienos saugojo nuo lietaus ir vėjo, tai ko žmogui daugiau reikia — gyvenk ir norėk — filosofuodavo nediplomuotas "unimataras", kaip Uosį miestelyje vadino.

Kartą, trečią dieną sūnui negrįžtant, našlė ruošėsi eiti grybauti. Susirinkusi viską kas ilgesnei kelionei buvo reikalinga, norėdama nieko nesusitikti (mat, sutiktieji dažniausia linki sėkmės, o grybautojui, kaip ir medžiotojui toks palinkėjimas tik nesekmę lemia), daržais, paslapčiomis išėjo. Tais metais grybų derlius buvo labai geras. Tačiau miškas buvo toli, o grybautoja sena ir silpna, tai tik trečią dieną ji grįžo su sunkia grybų našta ant nugaros ir abiejose rankose dideliais pilnais krepšiais nešina. Grįžo taip pat aplinkiniais keliais į namučius.

Namuose raktą rado kur palikusi, nejudintą, iš to suprato, kad sūnelis namo dar nebuvo parėjęs, nors jau beveik savaitė praėjo. Širdgėlos ir liūdėsio suremta, pavargusi ir išalkusi motina, neturėdama nameliuose net malkų sriubai prasi-virti, jaudinosi ir pyko. Grįčioje radusi seną pintinę, sulaužė ją ir užkūrė žaizdre ugnį, grybų sriubai išsivirti. Besidarbuodama galvojo apie sūnų ir nutarė, kai grįž, būti su juo griežta: už tokį nesirūpinimą namais, girtavinimą išbarti ir nebeatleisti. Tegu žino, kad motinos kantrybė ir jėgos išsisėmė. Jis jaunas ir stiprus, ką-ne-ką, bet malkų galėtų pasirūpinti, nes čia pat jau ir žiema artėja.

Taip jai benusiteikiant, staiga, net nameliai sudrebėjo, kaip stipriai kažkas pasibeldė į duris ir pasigirdo: "Įleisk, motin, man šalta ir aš alkanas." "Neleisiu, grįžk kur per visą savaitę buvai. Ir aš alkana, tik parėjau suvargusi, o nėra nei šapelio malkų sriubai prasi-virti; kaip tau ne gėda, užuot padėjęs, tu tik kankini motiną..."

Tačiau besibardama, motina atsileido ir išleidusi sūnų nustebo, jis taip tykiai, kaip katė,ėjo. Žvilgtėrėjusi į kojas persigando — sūnelis buvo basas. Suprato, kad jis paskutinius batus pragerė ir tas ją visai sujaudino. Dar labiau pradėjo sūnų barti — kas jai, vargšei, daryti su tokiu niekadėju sūnumi?...

Uosis, reikalaudamas valgyti, atsisėdo galustalėje ir ginčijosi su motina, kad jis pragerias tik savo. Tuo tarpu, motinai besisukinėjant po vidurį aslos, po kojų pasipynė kas tai kieta. Būta ažuolo šaknies gabalo, kurio negalėdama sukūrenti, sviedė pastalėn, beveik Uosiui po kojų. Uosis piktai sušukęs, kad įžeidinėti nesileisias

net savo tikrai motinai, griebė tą ažuolo šaknį ir sviedė žaizdro link, kur motina lenkėsi ties verdančiu grybų puodu. Pagalys pataikė motinai į smilkinį. Nuo smūgio motina krito vietoje apsi-pylusi krauju iš sužaloto veido.

Persigandęs sūnus puolė prie motinos, kuri jam atrodė jau nebegyva. Išbėgęs kiemelinėmė balsu šauktis kaimynų pagalbos. Atbėgusios kaimynės Žemaitienę rado begulinčią asloje, visą kruviną. Nesuprasdamos kaip visa tai atsitiko, stengėsi ją atgaivinti pildamos šaltu vandeniu. Bekeliama paguldyti lovon, Žemaitienė atmerkė akis ir arčiausiai prie jos esančiai pasakė: "Jis man sudavė netyčia. Jis nekaltas. Jis visada buvo man labai geras, mylėjo mane ir nieku būdu užmušti mane nenorėjo. Aš visada jį labai mylėjau." Ištarusi tuos žodžius, motina amžiams užmerkė akis.

Po šitokio mirstančiosios pareiškimo, kaimynės suprato kas įvyko ir pradėjo tartis kaip ši nelemtą įvykį nusišlepti nuo policijos, kad Uosis išvengtų bausmės. Tačiau, Uosis pats, graudžiai verkdamas, apkabinęs mirusios motinos kojas, bučiavo jas, verkė ir atsiprašinėjo motiną, maldaudamas jos atleidimo, nes jis užmušti jos tikrai nenorėjęs, visa tai įvykę netyčia.

Pasiūlymą įvykį nusišlepti ir motiną laidoti, kaip paprastai mirusią, Uosis griežtai atmetė ir pareiškė: "Tebūna, kas turi būti." Be kepurės ir basas, kramtydamas sau iki kraujo lūpas, jis nuėjo policijon, kur nuovados viršininkui viską nuoširdžiai papasakojo ir prisipažino netyčia užmušęs tikrą savo motiną...

*

Uosis buvo suimtas ir su byla perduotas teismo organams. Po kelių mėnesių Uosį teisė apygardos teismas. Nė nebandydamas nieko švelninti ar ką nors nutylėti, teisiamasis atvirai ir nuoširdžiai teismui, kaip anksčiau policijai, viską papasakojo. Neprašė nė pasigailėjimo, nei bausmės sušvelninti. Teismo skirtas gynėjas gaudeno teismą: "Neginčytinas yra faktas — teisiamasis savo motiną užmušė, jis pats to neneigia. Ne sunkiųjų darbų kalėjimas teisiamajam bausmė. Pačiu tuo nelaiminguoju įvykiu, pačia nelaime, jis jau labai skaudžiai nubaustas. Neprašau teisiamąjį išteisinti, bet tik atsižvelgti į nusikaltimo esmę, ne vien šalto įstatymo raidės požiūriu, bet vadovautis žmogiškais jausmais..."

Teismo nariai ir publika, regimai, jaudinosi. Prokuroras tepasakė: "Kaltinimą palaikau." Neilgai taręsis teismas paskelbė sprendimą: 10 metų sunkiųjų darbų kalėjimo.

LIETUVIAI SOVIETŲ KONCENTRACIJOS STOVYKLOSE

O. URBONAS

(Pradžia KARIO 4 nr.)

“Ažuolo pirmoji šaka buvo kokius 2 metrus nuo žemės. Ričardas matė, kaip vienas iš jų pirmiau atsistojo kojomis ant tos šakos, paskui atsiklaupė, nuleido kojas ir pasikabino ant pilvo, laikydamasis rankomis ruošėsi nušokti. Tuo metu pasigirdo keletas automato salvių ir berniukas, lyg koks maišas, nukrito ant žemės. Tačiau jis dar buvo gyvas. Karininkas, spyrė jį koja ir įsakė užsiundyti šunis. O jis negalėjo net ir gintis. Kada šunys buvo atšaukti, jis pasiliko gulėti nejudėdamas. Karininkas įsakė jį pakelti ir nuvesti į šalį. Jis mėgino atsikelti, bet, negalėdamas valdyti sutriuškintą koją, pasiliko gulėti. Tada karininkas sušuko:

“Ko jūs spardote jį savo kojomis! Kam jūs turite ginklą?”

Kareiviai pradėjo badyti sužeistąjį durtuvais, šaukdami: “Davai, davai nėra ko simuliuoti!” Sužeistasis, sunkiai alsuodamas, pradėjo keltis. Sužalotos automato salvės rankos kabojo lyg tuščios rankovės. Šunų suplėšyti jo rūbai nusmuko iki diržo, visas jo kūnas buvo krauju pasrūvęs. Badydami durtuvais, kareiviai nutempė jį iki artimo medžio. Karininkas tarė: “Gerai, stok ten”. Pirmasis bėglys prie medžio sukrito. Prie jo pasiliko du kareiviai su šuniu, o kiti grįžo prie ažuolo, kuriame dar tebesėdėjo antrasis bėglys. Jam irgi buvo įsakyta lipti iš medžio. Jis, matomai, norėjo būti gudresnis ir, nesiekdamas kojomis apatinės šakos, nušoko tiesiog karininkui po kojomis. Nieks nespėjo iššauti, tačiau prie jo, gulint, priejo karininkas ir keleta kartų iššovė jam į kojas iš pistoleto. Po to su juo buvo elgiamasi taip pat, kaip ir su pirmuoju: jį spardė kojomis, badė durtuvais ir pjudė šunimis. Galų gale, karininkas įsakė baigti ir priėjęs, paklausė:

“Na, laisva ir nepriklausoma Lietuva, sakyk kur yra trečiasis?” Sužeistasis tylėjo. Karininkas spyrė jį koja ir pakartojo savo klausimą. Ričardas girdėjo kaip jo draugas prabilo:

“Pavadinčiau tave fašistu, bet tu blogesnis”.

Karininkas užsigavo ir sušuko: “Aš pats kovojau fronte prieš fašistus. Ir su tokiais kaip ir tu, irgi. Ar mažai jūs mūsiškių ten, pas save, Lietuvoje sušaudėt?”

Dabar jie vėl puolė sužeistąjį ir pradėjo mušti. Po to, karininkas įsakė jam šliaužti to medžio link, kur gulėjo pirmasis sužeistasis: “Nenori eiti — šliaužk!”. Sužeistasis šliaužė sužalotom kojomis, o kareiviai badė jį durtuvais. Karininkas ėjo šalia, sakydamas: “Laisvoji Lietuva! Šliaužk, tuojaus gausi savo nepriklausomybę”.

“Ričardas pasakojo man, kad tai buvo studen .-

tas iš Vilniaus, gavęs 7 metus už prieškomunistinį lapelių platinimą.

“Kai abu sužeistieji buvo drauge, juos vėl pradėjo mušti ir durtuvais badyti, dabar jau iki mirties. Po kiek laiko viskas nutilo ir nieko nebuvo girdėti. Karininkas įsitikinęs, kad abu jau negyvi, pasiuntė vieną kareivį atgabenti vežimą. Jis, matomai, buvo pasirengęs apsidirbti su trečiuoju iki atvyks vežimas. Tačiau Ričardo jie ieškojo gan ilgai. Gal šunys jau buvo pavargę, o gal rudens lapų kvapas jiems užgulė uoslę, bet gana ilgai jo negalėjo surasti. Kareiviai bėgiojo po mišką, karininkas stovėjo vos per du žingsnius nuo jo. Ričardas sakė, kad jis keleta kartų jau buvo pasirengęs šokti ir bėgti. Ir tik kai Ričardas išgirdo artėjančio vežimo tarškejimą, karininkas priejo prie lapų krūvos, kur pasislėpęs Ričardas gulėjo, paspyrė jį koja ir sušuko: “Čia jis, svoli! Atsikelk!”. Ričardas atsikėlė. Tiesiog į jį žiūrėjo karininko pistoletas. Kaip tik tuo momentu, kai karininkas šovė Ričardas instinktyviai pasisuko į šoną ir pajuto kaip šūvis nudegino jam krūtinę ir ranką ir jis sugriuvo. Jis nenustojo sąmonės, bet gulėjo nejudėdamas, stengdamasis nedejuoti. Aplinkui nesirinko daugiau žmonių, ir kas tai paklausė: “Drauge majore, o gal jis dar gyvas?”. Majoras atsakė: “Kur tau gyvas! Šoviau tiesiog į krūtinę”, — jis, matomai, nepastebėjo, kad Ričardas pasisuko į šoną.

Ričardą įmetė į vežimo dugną — jis ir tada nesusidėjo — o ant jo užvertė du lavonus. Vežimas pajudėjo lagerio link, ir Ričardas girdėjo, kaip kas tai pasakė: “Persekiojant nušauti”. Kada vežimas sustojo, kas tai įsakė lavonus mesti ant žemės. Kai pagriebė Ričardą jis sustenėjo ir atmerkė akis. Kažkas sužuko: “Žiūrėkit, vienas dar gyvas”. Nuo karininkų grupės prie jo pradėjo artintis tas pat majoras ir eidamas, traukė iš makšties pistoletą. Ričardas suprato, kad jį tuojuo pribais. Tačiau, paskui majorą ėjęs pats lagerio viršininkas pagriebė jį už rankovės: “Per vėlu, negalima! Visi gi žiūri”. Ričardą paklausė ar jis gali eiti, jis atsakė, kad gali, ir jį nuvedė prie sargybinės, o iš ten prižiūrėtojai nuvedė jį tiesiog į karcerį.

“Ten jis keleta dienų sėdėjo pats vienas, nieks pas jį neatėjo, nežiūrint to, kad jis prašė jį perišiti. Tik ketvirtą dieną atėjo feldšeris ir perišo jam ranką. Kitą dieną atėjo gydytoja, apžiūrėjo ranką ir pasakė, kad gydyti jau per vėlu nes prasidėjo gangrena. Jį nugabeno į ligoninę, kur jam amputavo ranką prie pat peties. Paskui jį teisė, pailgino baudos laiką ir nugabeno jį į Vladimiro kalėjimą”.

-o-

Lagerio schema nebus pilna nepaminėjus KVČ -

kultūros — auklėjimo skyriaus. Šiuo pasireiškia „sovietų humanizmas“. Carinė katorga neturėjo kultūros — auklėjimo skyriaus, ten neauklėjo ir nevar-tojo sudėtingų žodžių. Kaip sanitarinis skyrius ko-voja su kalinių fiziniu sukrėtimu, taip KVC turi kovo-ti su jų moraliniu sukrėtimu. Diena, kurią bus pa-naikinti lageriai su sanitariniu ir kultūros — auklė-jimo skyriais bus pergalės diena tikrojo humanizmo, bet kol jie egzistuoja — KVC tik vaidina kiosko su limonadu burdelio salėje vaidmenį.

„Jau 48-me kvadrante mes turėjome „auklėto-ją“, rašo J. Margolinas („Kelionė į Ze-ka kraštą“, 241-242 pusl.), bet darbas ten buvo per sunkus, auklė-tojas per mažai raštingas ir žmogiškoji medžiaga (daugiausia pabaltiečiai ir žmonės iš Vakarų) per-sunki, kad pasiektų bet kokių rezultatų. Lagerio kul-tūros įtaka pasireiškė, daugiausia, išmokant rusiš-kąją „leksikoną“, kurį visi kaliniai lengvai išmok-davo. Už tai Kruglicos sanlageryje KVC buvo pasta-tyta pavyzdinga. Tik įžengus į lagerio teritoriją krito į akis radio garsiakalbiai atviraime ore, sieniniai laik-raščiai, plakatai, lozungai, užrašai.

„Iš ryto kalinius į darbą skirstant harmonistas grojo armonika. Vengras, koku tai būdu patekęs į Lenkiją, atsisėda ant sargybinės slenksčio, uždaro pavargusias senas akis, — ir drožia valsą. Ant Man-džūrijos kalnelių“. Armonika skamba skystai, kali-niai dreba iš šalčio, niekam nelinksma, o mažiausia armonistui, kuris bijo, kad praeis vadovybės įnoris ir jam vėl prisieis eiti į bendrus darbus.

* Auklėtojas, tai suimtas, kaip ir visi kiti. Praeityje buvęs banditas ir žudikas, tai ilgą kalėjimo ir lagerių laiką (su neilgais protarpiais laisvėje) visuomet surasti sau „šiltą vietelę“. Toks buvo kultūros — auklėjimo skyriaus viršininkas. Auklėtojo dar-bas — pats lengviausias sovietų katorgoje. Jis turi daug pir-menybių: fiziškai jis nedirba, gauna geriausią maistą, jam — pagarba ir kyšiai ir didžiausia galimybė būti paliuosuotam ne-išbuvus pilną laiką.

Tokia atsakomą pareigą pavedama vien tik „socialiai artimam“ elementui, kaip čekistai, paprastai vadina kriminalis-tus, ir jokių būdu politiniam kaliniui. Tiesa, yra ir vienas minu-sas esant šiose pareigose: „žulikas“, vieną kartą paskirtas auk-lėtoju, pogrindžio (urkų) paskelbiamas išdaviku. Jis jų laikomas už įstatymo ribų ir vieną gražią dieną, gali būti nužudytas.

Juos bendrai vadina „kalėmis“.

Iš tų ištikiamųjų tipų skiriami prižiūrėtojai, brigadyrai ir net komendantai, jei tik atatinamas kandidatas yra šiek tiek raštingas. Mėgiamiausia pareiga, kurią tokia „kalė“ užima, yra lagerio „vachterio“ (atatinka maždaug vokiečių lagerio „ka-po“). Jis lazda, basliu, arba kūju išvaro žmones į darbą. Nei vienas čekistas taip stropiai neina savo pareigų kaip tokia „kalė“.

Ką net čekistas atsisako padaryti, visuomet yra pasirengęs atlikti „kalė“. Reikalinga kė užmušti — užmuš, reigia pavogti ką nors — pavogs, bet ir savęs neužmirš. Tarp urkų ir „kalių“ eina nuolatinė žūtbutinė kova, ir ta kova, baigiasi žudymu.

Jei lageryje „kalių“ grupė yra stipresnė, urkas tyli ir laikosi atsargiau, jei urkų daugiau — „kalės“ žūsta.

S. Maksimovas, „Taiga“. 110-111 pusl.: „Viskas, ką man te-ko patirti Lubiankos ir Butirkų kalėjimuose, pereinamuose lage-riuose ir stovyklose nublanksta prieš tą ką aš sutikau „šimtas šešioliktame pikete“. Čia jau nebuvo žmonių, čia buvo žvėrys. Žvėrys suimtieji, žvėrys — enkavedistai. Čia jau nebuvo įsta-tymų, ar taisyklių, suimtųjų tikslas buvo tik vienas — išsilaikyti gyviems.

„Prie sargybinės stovi pastatyta tribūna. Skirstant žmones į darbą, jie čia užlaikomi ko-kias 15 min. Kiekvieną rytą į tribūną lipa KVC viršininkas — bukaprotis vyras, kuris ir trijų žodžių surišti negali — ir „drožia“ prakalbą apie reikalingumą pakelti darbo tempą. Iš kur jie ir ima į KVC tokius neišpasakytai kvailus žmones? Atsakymas labai paprastas: kas yra šiek tiek pro-tingesnis stengiasi užimti naudingesnę darbą, nes darbas KVC yra pats nedėkingiausias lagerio darbas: tai ne gamyba ir ne virtuvė, čia nieku nepasinaudosi. Per 5 metus aš nesutikau KVC nei vieno inteligentiško žmogaus iš laisvųjų (reiš-kia, buvusių kalinių, kurie, atlikę jiems skirtą bausmę, liko toliau tarnauti lageryje — jau kaip laisvi žmonės. O.U.). Kaliniai — kitas reikalas: jie mielai noru slėpdavosi KVC nuo sunkių fizi-nių darbų.“

Kalinių tarpe buvo daug žmonių aukštų kva-lifikacijų, bet ko jie buvo daugiau išsimokslinę, tuo jie atrodė įtartinesni lagerio administracijai, ir, žinoma, negalėjo būti nei kalbos, kad pavestų jiems kokias nors atsakingas pareigas KVC srityje. Seni katorgininkai patardavo slėpti svetimos kalbos žinojimą, „už kiekvieną svetimą kalbą“, sakydavo jie, „gausi papildomai vienus metus“.

Tačiau lagerio administracija kai kada net nesugebėdavo neprileisti politinių kalinių prie darbo KVC. „Gegužės mėnesio bėgyje“, rašo J.

„Mums, politiniams katorgininkams, buvo žymiai mažiau šansų išlikti negu kriminalistams. Išbandytu būdu sutrumpinti mūsų gyvenimą NKVD vyrukai vartojo metodą sumaišyti mus su urkomis. Mus talpino į vieną baraką, į vieną palapinę, į vieną kamerą su jais. Bendrai, urkos mus neapkentė. Kodėl tai jie manė, kad mes esame jų nelaimių priežastis...“

„Kiekvieną dieną kas nors mirdavo: nuo tifo, nuo bado, nuo to, kad nukirsdavo sau ranką, arba koją. Retkarčiais vieną kitą paimdavo į ligoninę, bet retai, ir tai tik sergančius tifu, kad ne-kiltų epidemija...“

„Vieną dieną į palapinę įėjo aukštas gruzinas, apsirengęs odiniais batais ir margais marškiniais. Laikydamas rankas kel-nių kišenėse, jis apsidairė. Nuo viršutinio guolio nušoko urka Korzubij ir priėjo prie gruzino: „Ką, rupūžė, ir tu papuolei?“, ty-liai paklausė jis ir, artindamasis prie gruzino, ištraukė iš bato aulo peilį. Gruzinas kiek pasitraukė atgal, griebė nuo žemės storą lentą ir prisiglaudė prie sienos. „Broliai“, sušuko Korzubij, „tai gi auklėtojas iš 35-to lagerio! Aš jį pažįstu! Buvęs žulikas! Išdavikas!“

„Korzubij prišoko prie gruzino ir mėgino suduoti jam smūgį peiliu. Gruzinas išsisuko. Nuo narų nušoko dar keletas urkų. Korzubio draugų. Gruzinas, kiek galėdamas gynėsi, keleta kartų jis krito, bet vėl atsistodavo, tačiau jo kova prieš 6 banditus greit pasibaigė. Jam ant žemės kritus, sublizgėjo peiliai. Viskas buvo baigta per vieną minutę.

„Nurengę gruziną, urkos lavoną užkasė palapinės gale, visi palapinės gyventojai buvo įspėti tylėti...“

„Kokias 3 dienas buvo tylu, bet, staiga įsiveržė NKVD-istai su šunimis...Po to, kai buvo iškastas baisiai dvokantis lavonas, 6 žudikai buvo išvesti iš palapinės ir — mes jų daugiau nebema-tėme. Visi jie buvo sušaudyti“...

Toki buvo santykiai tarp urkų ir auklėtojų.

Margolinas ("Kelions į Zeka kraštą") aš išbuvau keleta savaičių KVC inspektorium ir pabėgau iš tų pareigų, kai man uždėjo nepakenčiamas pareigas: kalinius į darbą skirstant, kol armonistas rengėsi savo vaidmeniui, o KVC viršininkas drožė savo prakalbą iš tribūnos, aš turėjau stovėti su raudona vėliava rankose prie tribūnos kaip gyva dekoracija."

Armonistas, prakalba iš tribūnos, KVC inspektorius su raudona vėliava rankose — viskas tas buvo kaliniams teatras, kuriuo jie naudojosi dykai. Pirmiausia, tas nudelsdavo keletai minučių išėjimą į darbą, be to, tas ardė priprastą tvarką skirstant į darbą ir pagaliau, įnešdavo tam tikro įvairumo į kasdienį pilką gyvenimą. Prakalbą kaliniai išklausydavo akmeniniu rimtumu, niekaip neparodydami savo jausmų. Niekas neplodavo prakalbą baigus ir nieks nesijuokdavo, kai kalbėtojas susipainiodavo ir šnekėdavo niekus. Išklausydavo ir eidavo. Ilgi metai lageryje išdirba savo rūšies imunitetą prieš visokias kalbas; agituoti suimtuosius lageryje yra beviltiškas dalykas. Suimtieji viską žino. Skirtumas tarp gražios kalbos ir nepasisėkusios jiems yra lygus nuliui.

Dvi išvados gali būti padarytos iš auklėjimo sistemos lageryje. 1. Grynai inteligentiškas žodis "kultūra", kuris iki sovietų valdžios išitvirtinimo, bendrai, mažai buvo žinomas Rusijos masėms dabar yra žinomas kiekvienam kaliniui, lygiai kaip yra žinomi žodžiai "planas", "norma" ir "šimtas gramų". Kultūros sąvoka lageryje prilygsta higienos sąvokai ir paprasto rusų žmogaus smegenyse jos atspindi kaip muilas, arba dantims šepetukas. Būti kultūringam, reiškia: praustis, būti švariu ir nespiaudyti ant grindų. Sovietų valdžiai pasisekė žodį "kultūra" padaryti žinomu, tačiau tuo žodžiu platinamas erzatas. Barake dažnai galima girdėti komendantą, kuris bjauriausiais žodžiais koliaja kalinius už nekultūringumą, pav. už tai, kad žmonės, grįžę po nežmoniško darbo, atsigulė ant guolių nenusirengę. Jis nesupranta, kad be fizinio švarumo yra dar ir dvasinis švarumas, kuris irgi gali būti matuojamas nekultūringumu, kaip neiššluotos grindys, arba nešvarus guolis. Dar mažiau jis supranta, kad lagerio guoliai, ir švariai nuplautos kalinių rankos yra nesuderinami su kultūra. Kad iš kalinių padarius kultūringus žmones, pirmiausia reiktų juos iš lagerių išleisti. Sovietų valdžia daro kaip tik atvirkščiai: suvaro į lagerius milijonus žmonių, o paskui organizuoja jiems, visiškai nustojusiems žmoniškumo, "kultūros-auklėjimo" skyrius. Ji nepaneigia kultūros: tik perduoda ją į NKVD rankas ir taip ją paruošia, kad kiekvienas chamas ir budelis gali save laikyti jos atstovu ir instruktorium. 2. Už kultūrinės higienos ribų bet kuri kultūrinė vertybė, suimtųjų masėje,

liko visiškai sukompromituota ir joje pranyko bet kokia pagarba kultūrai. Lagerininką negalima išmokyti gerbti knygą, ar mokslišką mintį, arba muziką. Kaip tik atvirkščiai: visi šie dalykai jam sudaro pančių dalį, kurie yra užmauti jam ant kaklo. Tai prieš ginklai.

"Štai tipingas vaizdelis", rašo J. Margolinas ("Kelionė į Ze-Ka kraštą", 256-257 psl.), "Ateinu į ambulatoriją į vakarinį priėmimą, su knyga, nes žinau, kad laukti teks man virš valandos. Tačiau žmogus su knyga rankose erzina aplinką. Žmogaus su knyga vaizdas erzina kitiems nervus... Nemalonūs žvilgsniai... Ir galų gale, vienas suimtas, visas aprištas bintais, neišlaiko ir kreipiasi į mane: "Klausyk, būk malonus, uždaryk tu tą knygą... negaliu žiūrėti, kaip tu į ją nosį įkišęs sėdi... ir ko jie vis su knygomis vaikščioja?... išmoksinti, išlavinti." Tas žmogus jaučia kokį tai ryšį tarp mano knygos ir savo nelaimės. Neapykanta režimui, nerasdama jokio politinio išsireiškimo, priėmė neapykantos formą inteligentijai. Rusijos tamsioji masė nepažįsta kitokio inteligentiškumo, kitokios knygos, kitokio mokslo, kitokios ideologijos nekomunistinės, o ta jai taip įkyrėjo, kad savo neapykantą ji perneša į bet kokią ideologiją."

Į lagerius suvežami politiniai kaliniai iš visos sąjungos, "nepaprastai daug ukrainiečių ir pabaltiečių — lietuvių, latvių ir estų. Negana to, kad juos atvežė į Rusiją — juos net pasimatant su giminėmis verčia kalbėtis rusiškai, kad prižiūrėtojas galėtų suprasti. Tačiau, savo tarpe tie kaliniai, žinoma, kalba sava kalba, dainuoja savas dainas, paslapčiomis ruošia vakarus savus poetus ir rašytojus atminti" (A. Marčenko, "Mano parodymai", 288 psl.).

Į lagerį, laikas nuo laiko, atvažiuoja įvairių respublikų "visuomenės atstovai". Šie "atstovai", žinoma, nežiūri kokiose sąlygose laikomi jų tautiečiai, neklausia savų tautiečių apie lagerio gyvenimą, jie net vengia pasikalbėti su kaliniais, bijodami apkaltinimo, kad kišasi į lagerio tvarką. Visus pasikalbėjimus jie veda vien tik lagerio administracijos ir kagebisto akyvaizdoje (atsitinka, kad ir pats "atstovas" yra kagebistas, ir dar net uniformoje). Jie, bendrai, nenori nieko žinoti apie lagerį, už tat jie pasakoja apie gyvenimą jų respublikoje, kaip visiems linksma ir laisva gyventi. Kaliniai irgi nenori jų pasakojimų klausyti, nes iš kart mato, kuo jie kvepia.

Iš pradžių, į tokius "pasimatymus su tautiečiais" mažai kas eidavo. Tada kalinius suvarydavo jėga, kaip ir į politpasikalbėjimus. Vėliau, drauge su tokiu "atstovu" lagerius pradėjo lankyti kokia nors artistų trupė, choras ir pan. Tada į klub-valgyklą susirinkdavo daugybė kalinių, ir ne vien to "atstovo" tautiečių, bet ir kitų tautų kaliniai. Visi norėdavo pasižiūrėti ir pasi-

klausyti dainų, eilių, šokių. Artistai pasirodydavo scenoje, paprastai, tautiniais rūbais. Kaliniai sutinka juos labai nuoširdžiai (ne taip, kaip kalbėtojus), jiems dėkoja, įteikia gėles.

Tai normali tvarka. Bet, kai kada, tokio susitikimo proga, pasireiškia kalinių protestas, kuris, kaip ir viskas lageryje, pasireiškia būdinga forma. Vieną tokį protestą aprašo A. Marčenko ("Mano parodymai", 289-291 psl.):

"1965 metų vasarą pas mus, į lagerį, atvažiavo visuomenės atstovai iš vienos Pabaltijo respublikų. Po pasikalbėjimo buvo pažadėtas koncertas. Klube susirinko labai daug žmonių. Iš pradžių, kaip paprastai, stojo kalbėti "atstovas". Kai jis baigė kalbėti, iš salės pasipylė klausimai — tai, irgi, kaip paprastai. Atsakyti į klausimus "atstovas" negalėjo, nes kaliniai nesivaržo ir nebijo duoti tokius klausimus, apie kokius laisvėje ir nebekalbama. Diskusijas, paprastai, nutraukia karininkai:

"Draugai, nekreipkite dėmesio į provokuojančius klausimus, provokatorių pas mus čia pilna", ir kaliniams:

"Kai-kam, matomai, griežtasis režimas yra per sunkus! Tačiau, čia specas irgi netoli."

Ir štai, į sceną keliasi jaunas pabaltietis, buvęs juridinio fakulteto studentas. Rankose jis laiko į popierių suvyniotą gėlių puokštę. Matyti, jis nori įteikti gėles savo tautiečiams. Tokio atsitikimo dar nebuvo. Gėlės būdavo įteikiamos artistams, bet lektoriui — niekuomet. Salėje visi nutilo. Jaunuolis kreipiasi į kalbėtoją:

"Leiskite man, visų tautiečių vardu, įteikti jums gėles, kurios auga čionai, toli nuo mūsų tėvynės."

Jis kalbėjo su akcentu, bet rusiškai, matomai, kad visi jį galėtų suprasti. Kol jis pasakė savo trumpą kalbą, salėje kilo didžiausias pasipiktinimas. Iš visų pusių buvo šaukiama:

"Niekšas... š---laižys... stukačas... prochvostas..."

Jaunuolis baigė savo kalbą ir perdavė gėles lektoriui. Tas paėmė gėles į rankas — ir tada jaunuolis, staiga, nuplėšė nuo gėlių popierių — ir visi pamatė, kad puokštė buvo padaryta iš spygliuotos vielos. Pirmu momentu ir salėje ir scenoje visi sustingo atidarytomis burnomis, nesuprasdami kas atsitiko. Lektorius, nežinodamas ką daryti, stovėjo su "gėlėmis" rankose prie prezidiumo stalo. Pirmam nustebimui praėjus, salėje pakilo audra. Tokių katučių, tokios ovacijos, aš nei anksčiau, nei vėliau, nesu girdėjęs. Plojo visi be išimties, net ir žinomi administracijos agentai ir SVP-ninkai (SVP—vidujinės tvarkos sekcija, atitinka vokiečių kacetų policijas, O.U.), dėvintys rankšluosčius ant rankovių.

Kagebistas prie stalo atsipeikėjo. Jis pribėgo prie kalbėtojo ir griebė "gėles". Bet ir jis nežinojo, ką su jomis daryti — negi bėgs per salę laukan. Jis atsistojo į savo vietą ir pasidėjo "gėles" prieš save, po to, griebė nuo stalo ir pakišo po kojomis. Audra salėje tęsėsi.

Jaunuolis, kuris įteikė "gėles" nulipo nuo scenos ir ramiai ėjo pro minią. Prižiūrėtojai nuskubėjo jį vytis, tačiau KVC viršininkas ką tai pasakė karininkui, tas pasivijo prižiūrėtojus ir tie jaunuoli nelietė. Mes visi gerai supratome, kad tai ne ilgam, tik svečių akivaizdoje.

Kai salėje šiek tiek aprimo, į sceną išėjo dar vienas iš atvažiavusiųjų ir pradėjo kalbėti, kad tai buvęs provokacinis veiksmas, "kaip teisingai pasakė, štai, draugas kapitonas, bet mes žinome, kad dauguma čia esančiųjų teisingai supras įvykį ir savo draugą apkaltins."

Kas tai iš salės sušuko: "Jūs matėte ir girdėjote kaip reagavo dauguma. Nevaidinkite!"

Kalbėtojas nutilo ir administracija skubiai paskelbė koncerto pradžią.

Po koncerto artistam buvo įteiktos gėlės, dabar jau tikros. Perduodant gėles ir kaliniai ir artistai pasižiūrėjo vieni į kitus ir, suprasdami, nusišypsojo.

Vakare jaunuoli, kuris perdavė kalbėtojui "gėles", suėmė ir patalpino į BUR (pagriežtinto režimo barakas).

Keleta dienų vėliau lagerio laikraštyje "Už puikų darbą" skaitėme: "... pasimatymas septintame lageryje su tautiečiais praėjo šiltoje, draugiškoje nuotaikoje."

Tai politinių kalinių protesto pavyzdys.

Kriminalinių kalinių tarpe protestai irgi pasireiškia, tačiau, kaip ir viskas kitas, savotiškai, pagal jų dvasią ir nusistatymą. Politinių kalinių lageriuose, kurie buvo sudaryti po visos eilės kruvinų sukilimų, laikui bėgant ir vėl atsirado tam tikras kriminalistų kiekis, kurie perėjo į politinių kalinių lagerius, taip sakant, savanoriškai. Dalykas tame, kad po kriminalinių kalinių lagerius pasklido gandas, būk tai politinių kalinių lageriuose darbas yra lengvesnis, maitina geriau ir bendrai, ten lengviau gyventi. Aš jau minėjau, kad tos legendos pagrinde yra faktas, kad Mordavijoje tikrai toks lageris yra, bet, deja, tik užsieniečiams, kurie buvo nuteisti Sovietų Sąjungoje už špionažą, kas, matomai, kriminalistams nebuvo žinoma.

Ir, štai, toks kriminalistas nusprendžia įvykdyti politinį prasižengimą, kad patektų į politinių kalinių lagerį. Kad jam ta proga prailgins lageryje sėdėjimo laiką, jam mažai rūpi, nes, bendrai, šios rūšies žmonės negalvoja apie ateitį. Jis rašo lapelį prieš Brežnevą, prieš komunistų partiją, arba ką nors panašiai. Paprastai, tokiam lapely-

je pusė žodžių — „matas“ ir kitoki keiksmož-džiai. Toliau, reikalinga yra, kad jį pagautų. Jis iškabina lapelį dienos metu, kitų kalinių akivaizdoje, gerai žinodamas, kad atsiras kas nors, kuris apie tai praneš lagerio administracijai. Arba, jis pasidaro amerikietiską vėliavą. Kiek ten žvaigždžių jis nežino, tik žino, kad daug. Vėliava viešai iškabinama — ir taip atsiranda naujas politinis nusikaltimas.

Tačiau, politinių kalinių lageryje jis badauja dar daugiau. Patekus į karcerį prižiūrėtojas jį primušo. Jis pradeda rašyti skundus, ir greit įsitikina, kad tas nieko nepadeda. O protestų formas jis atsinešė iš kriminalinio pasaulio, iš kur ir visi jo papročiai ir įsivaizdavimai.

Iš čia ir tatuiruotė. „Aš mačiau du kriminalistus, dabar politinius kalinius, vienas jų buvo žinomas vardu Musa, kitas — Masai“, rašo A. Marčenko („Mano parodymai“, 85-86 psl.), „ant jų kaktų ir žandų buvo ištatuiruota „komunistai — budeliai“, „komunistai geria tautų kraują“. Vėliau aš sutikau daug žmonių su panašiais užrašais ant veidų. Dažniausiai ten būdavo įrašyta: „Kruščiovo vergas“, arba „KPSS vergas“.

„Čia pat, spece, mūsų barake, sėdėjo vyras Nikalojus Ščerbakovas. Kai jį pirmą kartą pamatiau pro langą, pasivaikščiojimo metu, aš net išsigandau. Jo veide nebuvo sveikos vietos. Ant vieno žando buvo įrašyta: „Leninas budelis“; kitame žande tęsinys: „dėl jo kankinasi milijonai“. Po akimis: „Kruščiovas, Brežnevas, Vorosilovas — budeliai“. Aplink ploną ir išbalusį kaklą juoda spalva buvo ištatuiruota ranka, kuri jį smaugia. Ant rankos parašas: „KPSS“, o ant nykščio: „KGB“... ir toliau 184-185 psl.: „Gorkio pereinamajame kalėjime mus nuvedė į pirtį. Pirties priekambaryje sėdėjo karininkas, kuris apžiūrėdavo kiekvieną, kuris ėjo į pirtį. Iš tatuiruotųjų jis nurašydavo visus užrašus, koks, kur, kokioje vietoje buvo įrašytas. Atėjo Vorkutos eilė (jis irgi važiavo į lagerį). Karininkui užteko darbo visai valandai. Vorkuta stovėjo prieš karininką, dėvėdamas vien kelnaitėmis ir atsukdavo karininkui, tai nugarą, tai krūtinę. Kai aprašymas buvo baigtas, karininkas paklausė:

„Ar viskas? Nieko nepraleidau?“

„Kruščiovą praleidote“, atsakė Vorkuta.

„Kruščiovą? Kur?“

„Kruščiovas ant b----“.

„K-a-a? Ką tu pasakei? Ar nori į karcerį?“

„Jūs paklausėte kur Kruščiovas“, su nekalta mina atsakė Vorkuta, „ir aš jums tiesą pasakiau, kad ant b----“.

„Parodyk.“

Visiems kaliniams kvatojant, Vorkuta nuleido kelnaites ir parodė: didelėmis raidėmis išilgai buvo parašyta: Kruščiovas. „Simpatiška, ar ne

tiesa“, rimtu veidu pasakė Vorkuta, „tik jam, na, bagui, nuobodui. Gerai būtų jam paduoti Furcevą, dėl kolektyvinio vadovavimo.“

Karininkas nuleido galvą ir pradėjo papildyti savo sąrašą.

Tokie ir panašūs protestai baigiasi, paprastai, be kraujo. Būna, kad kai kuris patenka į karcerį, arba būna perkeltas į kalėjimą. Būna ir kad kai ką apmuša, tačiau viskas tas esti ne kas kitas, kaip „kraujo valymas“, dezinfekcija, kada nervų įtempimas pasiekia aukščiausią laipsnį ir žūt būt, ieško išsiveržimui vožtuvo.

Kitas reikalas — sukilimai.

Sukilimus daro išimtinai politiniai kaliniai. Prie jų gali prisijungti ir kriminalistai, tačiau jų organizavime ir pravedime jie niekur ir niekuomet jokio vaidmens nevaidina.

Sukilimas — tai stichija. Tai revoliucija, jei ir mažo masto, bet tikra tautinė revoliucija, kuri reikalauja didelių aukų iš abiejų pusių.

Maži sukilimai, mažuose lageriuose, paprastai, nepatenka nei į spaudą, nei į radio pranešimus. Lageriai, tačiau, gaudavo apie juos smulkias žinias per etapus, per bevielį telegrafą, kaip būdavo sakoma lageriuose. Žūdavo žmonės už savo teises, protestuodami prieš prievartą, prieš lagerio administraciją, prieš visą priespaudą, neturėdami daugiau jėgų kentėti. Tokius mažus sukilimus likviduodavo lagerio apsauga kulkosvaidžiais, rankinėmis granatomis ir automatų salvėmis. Tačiau, didieji sukilimai būdavo žinomi visiems, žinios apie tokius sukilimus pasklisdavo po visą Sovietų Sąjungą.

1949 metų sukilimas Kolymoje! Sukilimas Vorkutoje! 1953 metų sukilimas Intoje. 1953 metų rugpiučio 1 diena yra minima kaip gedulo diena visuose lageriuose, atsimenant didvyrius, kurie paklojo savo galvas Intoje, atminčiai ne tik tų didvyrių, kurie žuvo sukilimo metu, bet ir tų, kurie buvo sušaudyti jau po sukilimo likvidacijos.

1954 metų sukilimas Kazakstane, Dzaskastano lageryje įvyko jau po Stalino mirties.

Visi tie sukilimai buvo likviduoti tankų ir lėktuvų pagalba, kur lėktuvai, iš mažo aukščio, šaudė ir mėtė bombas į beveik beginklę politinių kalinių minią.

Visi tie sukilimai turi vieną būdingą bruožą — visi jie buvo suorganizuoti ir prvesti 58-to straipsnio žmonių, politinių kalinių, surinktų iš visos Sovietų Sąjungos, iš visų respublikų, autonominių kraštų ir sričių. Tų sukilimų metu rusas stovėjo greta totorio, čečenai greta esto ir t.t. Čia, galų gale, ir pasireiškė ta „nesugriauinama mūsų krašto tautų draugystė“, apie kurią bolševikai taip daug kalba ir rašo, bet kuri, deja, laisvėje atrodo visiškai kitaip.

(Bus daugiau)

Kovotojo parengimas ir laiko dvasia

B. B.

Amerikos Karo akademijos profesorius dr. gen. J. G. Pickett, studijoje kovos dalinių parengimo klausimu, yra panaudojęs Bismarko išsireiškimą: "Nereikia daug pastangų mokytis iš savo paties patyrimų ir ne kiekvienas sugeba kitų patyrimus panaudoti savo problemom spręsti." Gen. Pickett žvelgia į Amerikos karinius šio šimtmečio įvykius ir kokiame parengties stovyje, reikalui ištikus, krašto gynyba buvo.

Kai 1901 m. kilo karas tarp amerikiečių ir filipiniečių, tai tik dešimties savaitių bėgyje, iš kurių keturios truko nuo Amerikos krantų laivais pasiekti salas, amerikiečių daliniai pradėjo karo veiksmus. Anuo metu, tai buvo nepaprastai greitai, nes amerikiečiai neturėjo tokios rūšies veiksmams kariuomenės. Kilus karui, buvo parinkta keletas karininkų, kurie nuvyko į Kolorado kasyklas, miškus, ganyklas ir suorganizavo savanoriais miškakirčius, piemenis, kasyklų darbininkus, stovyklų virėjus — vyrus, kurie gyveno gamtos sąlygose, sunkiai dirbo, mažų gyvenimo reikalavimų, tačiau, mėgo šaudyti, medžioti ir ieškoti naujų išgyvenimų. Ši, nors ir nedidelė, vyrų rinktinė (ano meto didelio pulko) pakėlė sunkią kelionę vandenyne ir gerai kovėsi Filipinų salose. Anuo metu 80% amerikiečių gyveno kaimuose ir tik 20% miestuose.

1941 m. gruodžio 11 d., kai Hitleris paskelbė Amerikai karą, jau pusė gyventojų gyveno miestuose, ir nežiūrint, kad didžiuliam jaunimo daugiau domėjosi T Fordo modeliu ir radiu, vistiek pakankamai didelė jų dauguma mokėjo medžioti ir stovyklauti miškuose. Vokiečių gen. štabas nedavė vertino ano meto Amerikos jaunimo ir jo karinio pajėgumo: pirmiausiai, nebuvo įvertintas amerikiečių karininkų atsarginio kadro paruošimas, kuris intensyviai vyko nuo 1919 m. šis vadų parengimas vyko tokia prasme, kad karininkai vykdami į pakartojimus avansavo, be to buvo parengiami tiek, kad reikalui ištikus, atėję tarnybon, tuojau pat galėjo skirtą dalinį administruoti, apmokyti ir jam vadovauti. Tikiuosi, skaitytojas atkreips dėmesį į šį amerikiečių patyrimą, nes dar esame liudininkai jų karinių jėgų veiksmų Europoje ir Tolimuose Rytuose; be to, galime palyginti su mūsų 1918-19 metų karinių jėgų organizavimosi laikotarpiu, kai trūko vadų, nekalbant apie jų patyrimą. Savaiame kyla klausimas, kioje karinio pasirengimo padėtyje

esame dabar, nepriklausomybės atgavimo išvakarėse? Tauta dar tebegyva yra savoje žemėje, tačiau, iš kur ji paims vadus paruoštus šio meto sąlygoms, nepriklausomybės atstatymo veiksmams iškilus?

Sekanti vokiečių klaida buvo ta, kad nedavertino amerikiečių Pėstininkų Karo mokyklos, Fort Bening, Kavalerijos mokyklos, Fort Riley, dar palyginti jaunos Šarvuotųjų-Tankų mokyklos, Fort Knox ir Artilerijos mokyklos, Fort Sill. Gen. Pickett nuomone, didžiausia amerikiečių karinio pajėgumo vertinime klaida padaryta buvo nedavertinimas amerikiečių savanoriškos kariuomenės kovingumo. Šioje savanorių karių rinktinėje vyravo kovos dvasia — boksas, įvairios rungtynės, muštynės. Nežiūrint kai kurių blogų įpročių, II Pas. karo metu amerikietis karys buvo drausmingas ir geras kovotojas. Šalia to reikia paminėti, kad nors ir savanoriška kariuomenė, tačiau ji buvo apmokyta tam tikrose standartinėse normose, būtinas minimalus kautynių apmokymas buvo privalomas. Vadai ir visas mokomas personalas savo darbą gerai žinojo, asmeniškai dalyvavo kovotojų parengimuose, pradedant bataliono vadais, iki skyrininko imtinai. Visi vadai ir instruktoriai buvo profesionalai savo srityse ne vien žiniomis, bet ir asmeniškai pavyzdžiu.

1966 m. buvo pasiūstos 1 pėstininkų ir 1 kavalerijos divizijos į Vietnamą, sudarytos iš pokarinių užsilikusių dalinių (Korėjos karo imtinai). Vėliau siūsti daliniai buvo apmokyti surinkimo vietose, karininkai — karo mokyklose. Pavieniai vadai, atvykę Vietnamą, buvo skiriami vadovauti daliniams su kuriais nebuvo susipažinę ir neturėję anksčiau jokių ryšių. II Pas. karo metu dauguma žemesnių dalinių vadų turėdavo laiko su jais susipažinti, bent dalinai apmokyti asmeniškai ir tik tada būdavo siunčiami kautynėse. Jauni vadai nuvykę Vietnamą neturėdavo progos praleisti bent vienos nakties miške, arba stovykloje; tik apie 10% iš jų mokėjo vartoti lengvus pėstininkų ginklus.

Nežiūrint to, ši jaunų vadų grupė buvo aukštesnio intelektualinio lygio ir geriau išmoksinti. Todėl jie daug greičiau prisitaikė prie jiems statomų reikalavimų, negu jų protėviai 1901 ir 1941 metais.

Jei paimti 1901, 1941 ir 1970 m. kartų atstovus, nei vienas iš jų nebuvo nei geresnis nei blogesnis už kitus. Visi jie atėjo į kariuomenės eiles iš to meto visuomenės ir atsine-

šė kariuomenės tą dvasią, kuri vyravo tuo metu krašte. Kad tinkamai dalinį administruoti, apmokyti ir vadovauti karinėms jėgoms, vadai privalo atsižvelgti į krašto visuomenės dvasines savybes ir išaugusias vienkias ar kitokias vertybes, kurios atsinešamos į kovotojų eiles, o iš čia — į kautynių lauką. Amerikiečių savanorių kariuomenė 1901 m. organizuota kautynėse Filipinuose, nūdieninėse sąlygose, bet kuriuose veiksmuose, būtų netinkama. Šiandien neužtenka turėti kovingumo dvasią, būti narsiam, fiziniai stipriam, nūdieninėse kautynėse pirmąją aukštos kokybės dvasinės savybės ir geras pasirengimas apvaldyti toli pažengusias technologines priemones. Šiandieninių armijų stiprybė yra jų profesionalinis pasirengimas.

Svarbu, kad vadai kalbėtų bendra suprantama kalba, kuri būtų ne vien žodžiais bet ir dvasiniai suprantama, artima. 1966 m. amerikiečių II divizijos vadas, lankydamas demilitarizuotos zonos pozicijas Korėjos fronte, viename poste paklausė skyrininką, kokie jo uždaviniai sudarant sąlytį su priešu. Sumišęs skyrininkas nežinojo ką atsakyti. Padėtį gelbėdamas įsiterpė kuopos vadas, paaiškindamas, kad generolas nori žinoti, kada tu šautum į korėjietį. Skyrininkas, nušvitusiu veidu, tiksliai atsakė į generolo statytą klausimą. Ir mes turime istorinės patirties iš 1832-1863 metų, kada vadai nerasdavo atgarsio kovotojų širdyse; o ir praeito, nepriklausomybės laikotarpio, kariuomenėje bendravimo formos buvo perdėtai sudėtingos, šešėlyje paveldėtų Rytų ir Vakarų kariuomenių tradicijų.

Amerikiečių kariuomenėje gen. Westmorelandas yra įvedęs bendrą kovotojų apmokymo sistemą, atliekamą pačių vadų, pradedant bataliono vadu, iki būrio vado imtinai. Šioje sistemoje artimiausi kovotojui vadai išugdo tarpusavį pasitikėjimą ir dvasinį ryšį, svarbu taip pat, kad vadas pasirodytų žinąs savo darbą. Jaunas karininkas apmokydamas savo dalinį, pats gerai pasiruošia, įsijaučia į veiksmų esmę (čia reikia pastebėti, kad mūsų nepriklausomos kariuomenės kovotojų apmokymas buvo vykdomas panašia sistema).

Negalima tikėtis magiškų formulių, ar suprastintų metodų nūdieniniame sudėtingame kovotojo ir taktinių kautynių dalinių parengime, ar tai būtų reguliarios armijos, ar sukilėlių, partizanų eilės. Kaip kovotojas taip ir vadas turi būti parengtas laiko dvasioje, kad apvaldytų duotas priemones ir primestas aplinkybes iš kurių tik jie ir niekas kitas, turi rasti kelius ir priemones išeiti laimėjamam.

Redaguoja —
š. P. Petrušaitis
1561 Holmes Ave.
Racine, Wisc.

TREM TIES TRIMITAS

PAVERGTŲ TAUTŲ PROTESTAS ČIKAGOJE

1972 m. liepos 22 d., nuo pat ankstyvo ryto, State gatvė buvo papuošta Pavergtų Tautų vėlavomis. 12 val. prasidėjo PT žygis-eisena, kuri spaudoje vadinama klaidingai paradu, o kartais net festivaliu. PT atstovų gretos pražygiavo per Čikagos vidurmiestį. Kiekvienos pavergtos tautos atstovai nešė savo valstybinę vėliavą, o taip pat įvairiausių plakatus su šūkiais, skelbiančius apie pavergėjo kėslus.

Už geležinės uždangos tironiški įstatymai, ne tik suvaržo emigraciją, bet taip pat bet kokią laisvą galvoseną. Ten vykdomas genocidas. O asmenys, kurie nors truputį pasisako

prieš komunizmą, apšaukiami bepročiais ir sodinami į beprotnamius.

Nežiūrint visų žiauriausių komunistų vykdomų priemonių, laisvės troškimas ten tebėra gyvas. Pavergtoje Lietuvoje jau keletas patriotų lietuvių susidegino, norėdami atkreipti laisvojo pasaulio dėmesį. Todėl PT savaitės proga yra apeliuojama į laisvojo pasaulio tautos ir valstybes, kad jos atkreiptų dėmesį ir padėtų pavergtiesiems nusikratyti jungo ir priespaudos. Mūsų tautos susideginę sūnūs yra tėvynės didvyriai ir nepriklausomybės bei laisvės troškimo simboliai.

Susideginimai, protesto demonstracijos ir peticijos Lietuvoje, tebūna mums, laisvėje gyvenantiems lietu-

viams, dar didesnė paskata ir nenu-tildomas pasiryžimas kovoti dėl Lietuvos laisvės ir jos nepriklausomybės.

PT protesto demonstracijoje lietu-viai, kaip visada, pasirodė labai gra-žiai. O ypač šauniai atrodė unifor-muoti šauliai. Jų nemažos gretos žy-giavo su savo šauliškėmis vėliavomis, emblemomis bei protesto šūkiais.

Algirdas Budreckas

JONINIŲ VAKARAS

Šaulių jau nuo seno buvo puoselė-jama Joninių šventė — uždegant tra-dicinius laužus. Laužo liepsnos sim-bolizavo mūsų tautos laisvę. Lietuvo-je tą brangią tradicinę šventę yra uždrausta švęsti. Rambyno kalne ne-

Lietuviai šauliai Pavergtų Tautų protesto eisenoje. Protesto žygis įvyko liepos 22 d. Čikagos vidurmiestyje.

Nuotrauka C. Genučio

"Vytauto Didžiojo" š. kp. meno kuopelė Joninių vakarą suvaidino G. Veličkos — "Lėk, lėk sakalėli". Pirmoje eil. iš k.: sėdi meno k. vad. J. Petrauskas, A. Latonienė, S. Stanaitis; antroje eil. iš k.: kuopos pirm, Vladas Išganaitis, std. J. Platakis, K. Juškevičius, V. Pocius ir kuopos garb. t. pirm. Algirdas Budreckas
Nuotr. C. Genučio

beliepsnoja Joninių laužas, nėra laisvės, nėra šaulių. Tėvynėje ta diena praeina gedulo ženkle, o Joninių išvakarėse viešpatauja tamsi ir niūri naktis. Tik lietuvių patrioto širdyje, tą vakarą, laisvės liepsnelė rusena.

"Vytauto Didžiojo" šaulių kuopa buvo surengusi Joninių vakarą. "Vyčių" kieme buvo atlikta Joninių programa. Kuopos pirm. Vladas Išganaitis atidarė Joninių vakaro iškilmes. Jis savo kalboje prisiminė kenčiančius brolius Lietuvoje. Vėliau pristatė Algirdą Budrecką, kuris paskaitė iš savo kūrybos. Eilėraštyje "Laisvės Lietuvai" buvo prisimintas Romas Kalanta. Tai buvo šio vakaro Joninių laužo simbolis.

Po to, buvo suvaidintas G. Veličkos "Lėk, lėk mano sakalėli". Vaidino: K. Juškevičius, A. Latonienė, J. Petrauskas, J. Platakis ir S. Stanaitis. Režisūra — A. Brinkos, scenos parengimas — K. Juškevičiaus ir apšvietimas — V. Džiuvės. Meno kuopelei vadovauja J. Petrauskas.

Po programos "Vyčių" salėje įvyko linksmas vakarėjimas. Esant skaniai pagamintų lietuviškų valgių buffetui, pasmaguriauta. Geram orkestroi grojant, linksmai pasišokta.

Vakarienės metu buvo traukiami laimingieji loterijos bilietai. Joninių vakaras buvo puikus ir nuotaikingas.

Valio, kuopos vadovybei už gražiai surengtas Jonines! O taip pat šauliškas dėkui už puoselėjimą mūsų lietuviškų tradicijų.

Algirdas Budreckas

JONINĖS

"DLK Kėstučio" šaulių kuopa birželio mėn. 30 d. atšventė septynioliktąsias iš eilės Jonines š. Vinco Bagdono sodyboje, prie Mičigano ežero kranto.

Traškiai liepsnojo laužas, linksmai skambėjo lietuviškos dainos ežero bangomis, nors dalis jaunimo buvo išvykę į savo Kongresą ir Tautinių šokių šventę. Joninės vietos lietuvių yra mėgstamos ir gausiai lankomos.

IŠ "VYTAUTO DIDŽIOJO" KUOPOS, ČIKAGOJE, VEIKLOS (Moterų sekcijos vadovės

St. Cecevičienės pranešimas)

Ši vasara buvo itin darbinga. Gegužės 29 d. lankėme kapines. Aplankę šv. Kazimiero, vykome į Tautines. Dalis uniformuotų šaulių liko Kazi-

mierinėse, nes prie paminklo miruosiems turėjo eiti garbės sargybą.

Birželio 3 d. suruoštas pavasarinis balius labai pasisekė. Bilietus išplatintom iš anksto, todėl daugelis atvykę be bilietų turėjo grįžti, nes salė jau buvo pilnutėlė. Programą labai gražiai išpildė šaulių moterų sekstetas "Viltis" iš Racine, Visconsino. Sekstetas padainavo keletą dainelių ir sužavėjo visus atsilankiusius.

Birželio 24 d. Vyčių sodelyje suruošėme Jonines. Vėl gausybė žmonių. Kuopos meno kuopelė suvaidino liūdną vaidinimą "Lėk, lėk, sakalėli". Viskas vyko po gražiais medžiais lauke. Buvo įspūdinga, priminė Jonines Lietuvoje. Pasibaigus meninei programai kuopos p-kas brolis Vl. Išganaitis pasveikino visus Jonus ir Jones. Apie vidurnaktį suėjome į salę, kur buvo pravesta loterija. Laimingieji džiaugėsi, o nelaimėję nenusiminė, nes juk ir paparčio žiedą ne visi randa. Visi svečiai buvo pavaišinti bulviniais didžkukuliais ir spurgomis.

Liepos 9 d. valdybos posėdis įvyko už Čikagos pas sesę Oną Janšienę jos gražioje sodyboje. Posėdžiui pasibaigus sesė Onutė po šimtamečiais ažuolais valdybos ir šeimų narius susodi-

no pletų. Sesė Onutė senosios kartos lietuvė yra puiki ir vaišinga šeimininkė. Skirstėmės linksmi ir laimingi, nes atlikom dalį užsibrėžtų darbų.

Liepos 22 d. uniformuoti šauliai ir šaulės susirinkome miesto centre su savo vėliavomis dalyvauti Pavergtųjų Tautų parade. Nors buvo labai karšta, net 90 laipsnių, tačiau šauliai parade labai gausiai dalyvavo, nel vienas nesusirgo ir saulės smūgio negavo. Tuo iškilmingu paradu užbaigėme vasaros darbus ir jau pasiruošėm rudens darbams. Ir vėl, per vėlines, lankysime mūsių brolių ir sesių kapus, deginsime žvakutes ir minėtis su jais pabendrausime. Prieš tai sušauksime dar keleta posėdžių, o rugsėjo 30 d., Vyčių salėje, suruošime rudeninį balių. Jau platiname bilietus. Meno kuopelė pakartotinai suvaidins veiklą "Prakeiktas Raštelis", nes buvo labai daug pageidavimų. Vaidins Jaunimo Centre.

Kadangi kuopa yra labai didelė, pasitaiko ir susirgimų, kartais net po kelis iš karto. Bet, kol kas, šauliai ligas nugali.

Atlikę visus savo užsibrėžtus darbus, lauksime 1973 metų.

P. Petrušaitis, apdovanotas I premija

ŠAULIAI RŪPINASI SPAUDA IR SAVAIS LAIKRAŠTININKAIS

Lietuvos Šaulių Sąjunga kasmet savo veikloje vis labiau plečia spaudos akiračius. Štai, šiemet, Kennebunkport, Maine, suruoštoje, LŠST kultūrinėje savaitėje, Spaudos Informacijos vadovas paskelbė tris naujai apdovanotuosius šaulius laikraštininkus. Trijų laikraštininkų apdovanoji-

mų tradicija graži ir tęstina, ypač, kad nusipelnę laikraštininkai šauliai apdovanojami kasmet ir vis dvigubai. Pirmiausia išduodamas meniškai paruoštas garbės pažymėjimas - aktas, kuriame įrašyta: "Lietuvos Šaulių Sąjunga Tremtyje. AKTAS. Už ne-nuilstamą plunksnos darbą ir uolų bei objektyvų šauliškų darbų bei idėjų kėlimą lietuviškoje-šauliškoje spaudoje, LŠST Spaudos-Informacijos Fondo Premijų komisija nutarė dolerių (I, II ar III) premiją paskirti (kam — pavardė ir vardas). Apdovanojimų Komisijos parašai, akto numeris ir data." Premijos skiriamos už praėjusius metus.

Per šaulių Sąjungos suvažiavimą, Detroite, paaikšėjo, kad labiausiai buvo nusipelnęs, savo atsiminimus "Prisiminimų fragmentai" paskelbęs (atskira knyga) gen. Kazys Musteikis. Visuotinas suvažiavimas vienbalsiai pripažino generolui 200 dol. premiją. Šaulys Žilėnas, čikagiškis, iš savo pensininko kuklių išteklų tą sumą pakėlė 50 dol., taigi, susidarė 250 dol. suma. Tačiau gen. K. Musteikis visą šią sumą paskyrė numatytajam šaulių S-gos Spaudos Informacijos Fondui.

Iš kairės: Vl. Mingėla, Joanna Švobienė, Rasa Baužaitė (p.p. Švobų vaikaitė), istorikas Jonas Švoba, apdovanotas III premija ir Vincas Tamošiūnas — LŠST c.v. pirmininkas.

Nuotr. K. Sragausko

Atidaroma trečioji šaulių kultūrinė savaitė Kennebunkporte, Maine, pranciškonų vienuolyno sodyboje. Prie mikrofono kalba savaitės vadovas ir organizatorius J. Stašaitis, garbės prezidiume iš k.: V. Pauža, pasakęs pagrindinę kalbą, Darbininko redaktorius P. Jurkus, Sibiro kankinė E. Juciutė, A. Mantautas — pirmasis LŠST pirmininkas, Tėv. Jonas Dyburys OFM — vienuolyno viršininkas, V. Tamošiūnas — dabartinis š. S-gos pirmininkas, prof. E. Pūtvytė, J. Kiaunė — Lietuvos kariuomenės savanoris, L. Mingėlienė. Nuotraukoje nesimato I. Petrauskas — savaitės viršininkas.

LŠST Spaudos Informacijos vadovas iš šaulių laikraštinių sudarė 12 asmenų sekciją. 1971 m. sausio mėn. (Aplinkraštis Nr. 1, §3 ir §5) buvo įsteigtas Spaudos Informacijos ir Kultūros Fondas ir sudaryta vienkartinė Apdovanojimų komisija.

1972 m. Apdovanojimų komisija, sudaryta iš šaulių laikraštinių gyvenančių Los Angeles ir priklausančių "Daumanto" šaulių kuopai: pirm. Algirdas Gustaitis, sekr. Stasys Palтус, narys Vacys Prižgintas.

Kennebunkport, Maine, 1972 m. liepos 12 d., Tėpų Pranciškonų sodyboje, V. Mingėla, Spaudos Informacijos vadovas, paskelbė Komisijos protokolą ir išvardijo šiuos apdovano tuosius:

I premija — 100 dol. ir Garbės Akto apdovanojamas Petras Petrušaitis, "Tremties Trimito" redaktorius, laikraštinių, suredagavęs šaulių S-gos istoriją "N. Lietuvai", 1965 m., gyv. Racine, Wisc.; II premija — 75 dol.

Juozas Krygeris,
apdovanojamas II premija

ir Garbės Akto — Juozas Krygeris, Cleveland, Ohio. Jis yra šaulys, teisininkas, buvęs lakūnas, redaktorius. Dabar rašo "Dirvoje", "Naujienose", "Karyje", "Tremties Trimite"; III

premija — 50 dol. ir Garbės Akto — Jonas švoba, Detroit, Mich. Šaulys nuo 1919 m., pedagogas, istorikas, buvęs Ukmergės gimnazijos direktorius, LŠST c.v. sekretorius. Jis bendradarbiauja "Karyje", "Tremties Trimite", "Dirvoje" ir kitur.

Premijos, kaip matome, tėra tik simbolinės. Tačiau, jeigu pavyks Lietuvos šaulių Sąjungos Spaudos Informacijos ir Kultūros Fondą šauliškomis aukomis subrandinti (o tai turėtų būti pavykti!), jau ruošiami planai svarbioms knygoms išleisti ir, be to, galima bus nusipelnusius laikraštinius kiek stambesnėmis sumomis apdovanoti. Juk mūsų laikraštinių negauna jokių honorarų. O bendradarbių — plunksnos žmonių visad trūksta.

Šiai gražiai šauliškai tradicijai ugdyti bei puoselėti nepagailekime aukos! Kiekvienas šaulys teparemia Spaudos Informacijos Fondą.

V. Mingėla

Vladas Pauža

LIETUVOS ŠAULIŲ TREČIOJI KULTŪRINĖ SAVAITĖ

Didingo Atlanto globoje, žavingų gamtos vaizdų aplinkoje, Tėvų Pranciškonų svetingoje vasarvietėje Kennebunkporte, Maine, š.m. liepos mėn. 8-15 dienomis vyko Lietuvių šaulių Sąjungos Trečioji Kultūrinė savaitė, kurios pagrindinis tikslas — pagausinti žinias, labiau susipažinti, įgyti didesnio veiklos patyrimo ir daugiau užsigrūdinti kovoje dėl Lietuvos laisvės.

Programa įvairi ir reikšminga. Nemaža paskaitų, pramogų ir poilsio. Darbas darnus ir sklandus. Kiekvienos dienos programa reikšmingai įiprasminta atitinkamomis paskaitomis: "Kančios ir kovos keliu žengiamo Lietuvos laisvės", Vladas Pauža; "Paslaptingasis Sibiras", profesorė Emilija Putvytė; "Komunistiniuose kalėjimuose ir vergų stovyklose", Elena Juciūtė; "Tautinės vienybės rūpestis", dr. Juozas Girnius; "Lietuvos potenciala Vlado Pūtvio filosofijoje", dr. Vaidievis Mantautas; "Vėžio ligos ir rūkymas", dr. Kazys Pautienius; "Lietuvių jaunimo informacinis centras, uždaviniai ir veikla", Gintaras Karosas; "Atominis karas ir apsauga", inž. Juozas Stašaitis. Prelegentų išsamios ir nuodugnios kalbos, turtino dvasiniai, stiprino kultūriniam ir tautiniam kelyje.

Šaulė Rominta Molienė su dukrele nuotaikingai pristatė šaulių įkūrėjo Vlado Pūtvio raštus ir biografiją, kurią parašė žymus šaulių veikėjas Aleksandras Mantautas. Detroitietė Ligija Mingėlienė gražiai ir vykusiai pristatė šaulės poetės Marijos Sims

poezijos rinkinį "Ant Kryžkelių Senų". Pasigėrėtiną įspūdį padarė smuikininko Izidoriaus Vasiliūno ir jo sūnaus pianisto Vytenio koncertas. Montrealio šaulių teatro mėgėjai, įvairindami programą, suvaidino "Partizano Motina", Stasio Butkaus dviejų veiksmų dramą. Sesė Julija Šaulienė sumaniai ir įdomiai pravedė sporto varžybas, kur dalyvavo šaulės ir šauliai. Didelį ir gilų įspūdį padarė parodos: Sibiro kankinių, šaulių veiklos ir tautinių rankdarbių. Sibiro eksponatus atvežė buvusi Sibiro tremtinė ir kalinė Elena Juciūtė. Kruopščiai buvo paruošta šaulių kuopų veiklos montažų apžvalga. Įvairūs ir įdomūs tautiniai audiniai ir visa eilė kitų rankdarbių.

Savaitė baigta įspūdingu ir turtingu laužu, kurį sumaniai pravedė Toronto šaulių kuopos pirmininkas Stasys Jokubaitis. Programą išpildė muzikai Ona ir Alfonsas Mikulskiai, sesė Julija Šaulienė, Gintaras Karosas ir kiti. Prisiminti didžiųjų kančių ir skausmų mirtį dėl tautinių ir religinių įsitikinimų: Romo Kalantos, Stenio ir Andriuskevičiaus, narsulių garbei ir neužmirštamumui buvo iškilmingai uždegti nepaprastai meniškai papuošti trys žibintuvai, kurie dalyvius siejo su pavergtu kraštu ir kančia, ugninigu kovingumu ir brangiausiomis aukomis.

Lietuviškos dainos skleidėjai, šauliai Ona ir Alfonsas Mikulskiai, didžiai vertindami šaulių vieningumą ir broliškumą, padovanojo šaulių Sąjungai "Vienybės Taurę". Neatsilikio ir nuotraukų reporteriai: detroitieškis Kazys Srauskas ir bostonieškis Stasys Urbonas, savo įvairiomis ir gausingomis nuotraukomis. Dr. Kazys Pautienius, ne tik įdomiai skaitė pa-

skaitas, bet ir rūpestingai teikė medicinos pagalbą.

Didžiųjų įspūdžių ir malonių pergyvenimų gaubiami, dvasiniai svarėdami, fiziniai tvirtėdami visiškai nepastebėjome, kaip nusileido Trečiosios Kultūrinės savaitės tautinė vėliava ir saulė, kuri mus šildė ir gaivino, telkė vienon darnion šeimon, šaulių pastogėn tobulėti ir pažangėti, dirbti ir aukotis dėl pavergtųjų ir Lietuvos laisvės, kur glūdi mūsų gyvybė ir nepriklausomybės šaltinis.

Galai ir sunku buvo skirtis, Sąjungos pirmininkui Vincui Tamošiūnui ir vyriausiam vadovui inž. Juozui Stašaičiui gesinant Trečiosios Kultūrinės savaitės žibintuvą, kuris mums teikė tiek daug malonumo, davė žinių ir patyrimo. Dideli nuopelnai yra vyriausiojo vadovo, inž. Juozo Stašaičio, kuris sugebėjo gražiai suorganizuoti ir įgyvendinti programą.

Įgytas patyrimas ir žinios tebūna pagrindiniu kelrodžiu Ketvirtajai Kultūrinei savaitėi daugiau suburti šaulių ir svečių gražiausioje ir vertingiausioje veiklos ir darbo valnikų pynėje, kuri amžių amžiais nesuvysytų ir būtų visados gyva dėl Lietuvos laisvės.

ŠAULĖS KENNEBUNKPORTE

Trečiojoje Kultūrinėje šaulių s-gos savaitėje Kennebunkport, Maine, nors sesės ir negausiai dalyvavo (tik 16), tačiau jos ne tik sudarė jaukią nuotaiką, bet ir labai gražiai pasirodė. Sesės: prof. Emilija Pūtvytė skaitė paskaitas apie Sibirą, įvairindama vaizdinėmis priemonėmis ir apie s-gos įkūrėją Vladą Pūtį, o sesė Elena Juciūtė, Sibiro kalinė — apie Sibiro kalėjimus. Sesė Lidija Mingėlienė Literatūros vakare pristatė poetės Marijos Sims poezijos rinkinį "Ant kryžkelių senų". Sesė Molienė ir jos dukra skaitė ištraukas iš paruoštos monografijos apie Vladą Pūtį. Sesės: Julija Šaulienė ir Elena Valiukonienė deklamavo Marijos Sims eilėraščius, o sesė Šaulienė su Kleevlando "Juo-zapavičiaus" kuopos Moterų sekcijos p-ke Ona Mikulskiene duetu išpildė lietuvių liaudies dainų. Elenos Juciūtės ir Elenos Vallukonienės Sibiro eksponatų ir rankdarbių parodėlės laimėjo pirmąsias premijas ir trofejas. Dalyvavo sesės ir sporto varžybose, kur dovanas laimėjo sesės Šaulienė ir Mikulskienė, Emilija Kutkienė iš Detroito, negalėdama visos savaitės praleisti stovykloje, pabuvo nors vieną parą. Kartu buvo atvažiavę ir jos vyrai Vytautas ir dukra Birutė.

Sesų įnašas buvo svarus ir be jų savaitė būtų daug tuštesnė ir skurdesnė.

Hamiltono skyriaus Garbės nariui

plk. EVALDUI RUDOLFUI REIKENIUI mirus,
jo žmonai Adolfinai, dukrai Elvyrai, žentui Baliui Kronui
ir kitiems šeimos nariams bei giminėms užuojautą reiškia

Liet. Veteranų S-gos Ramovės
Centro Valdyba

Brangiai žmonai JANINAI mirus,
kuopos nariui plk. JONUI KAZITĖNUI ir jo šeimai
reiškia brolišką užuojautą.

DLK Kęstučio Šaulių Kuopa

E. KODATIENĖ

SUŠVIS

*Smūtkelių ir kryžių brangi Lietuva,
Tu mūsų širdyse per amžius gyvą!
Šiandieną suvargus, žiauriai pavergta . . .
Sušvis tau aušrelė ir tapsi laisva.*

*Vergijos retežiai ilgai neištvers —
Kalėjimų vartai plačiai atsivers.
Nutils propaganda garsi, įkyri —
Pranyks komunistinė baimė baisi.*

*Sugrįš sesės, broliai, kurie išvežti
Be kaltės, be teismo vergaut pasmerkti.
O tie, kurių kaulai seniai pakasti —
Per amžius tautos mūs nebus užmiršti.*

*Žibuoklės miškelyj ant kapo prašys . . .
Akimis partizano skausmus išsakys . . .
— Mylėjom tėvynę ir kritome čia,
Budėjom ir saugojom mišką nakčia.*

*Ir Sibiro stepės žaliuoti pradės
Ir šauksis ten vėlės ir skūsis, kalbės:
— Be laiko mes kritom žvėries mirtimi,
Tik tu laisvas broli, atkeršyt gali!*

TAUTOS ŠVENTĖ

Rugsėjo Aštuntoji yra labai brangi Lietuvos šventė. 1430 metų rugsėjo 8-tą dieną žymiausias Lietuvos valdovas, Vytautas Didysis, turėjo būti vainikuotas karališkuoju vainiku. Nors lenkai pagrobė Vokietijos imperatoriaus siunčiamą karūną, tačiau tai esminės reikšmės neturi. Svarbu pats faktas. Svarbu, kad to meto Europos valdovai pripažino ir vertino Vytautą Didįjį kaip žymiausią tų laikų valdovą. Vainiko pagrobimas parodo, kad Lietuva visais laikais turėjo išorinių priešų, kurie įvairiausiais būdais stengėsi jai kenkti ir kad lietuviai amžių bėgyje nuolat turėjo už savo teises kovoti ir savo laisvę gyvybių aukomis ginti.

Rugsėjo 8-toji testiprina mūsų ryžtą ir su dabartiniu Lietuvos okupantu vieningai, planingai, nepailstamai iki galutinės pergalės kovoti. Laisvasis pasaulis, liepsnojančių — Kalantos, Stonio ir Andriuškevičiaus tragedijos paliestas, pabudo ir nebebijo okupanto pavadinti tikruoju vardu. Mes gi privalome laisvojo pasaulio sąžinę nuolat dilginti, kad ji neapsineštų vėl abuojumo dulkėmis. Mums palanki laisvojo pasaulio opinija ir mūsų visų nuolatinės pastangos privalo užkurti didžiausią gaisrą, kurio liepsnos sudegintų vergijos pančius, kurie veržia mūsų sesių ir brolių rankas, kad vėl pakiltų laisva Lietuva ir Rugsėjo Aštuntąją galėtume visi švęsti laisvoje Lietuvoje.

ŠAULIŲ MOTERŲ PASNEKESYS LIEPOS 11 D. T. PRANCIŠKONŲ STOVYKLOJE

Pašnekesį pravedė ir jam vadovavo sesė Emilija Pūtvytė. Dalyvavo sesės: Elena Valiukonienė, Sofija Stašaitienė, Elena Juciūtė, Angelė Vakaucienė, Antanina Liutkonienė, Felicija Karosienė; Elena Gorodeckienė iš "Dr. Vinco Kudirkos" kp., Worcester; Julija Šaulienė — Martyno Jankaus" kp. Brocktone; Ona Mikulskienė — "Karin. Juozapavičiaus" kp. Clevelande, Moterų sekcijos vadovė; "Stasio Butkaus" kp. Detroite—Emilija Kutkienė ir Lidija Mingėlienė, buv. Moterų sekcijos vadovė ir veiklos pranešimo autorė.

Elena Valiukonienė ir Sofija Stašaitienė trumpai apibūdino ir išryškino savo kuopos moterų veiklą. Iki šiol "Vanagaičio" kuopa neturi Moterų sekcijos. Sesės dirba kartu su broliais, padeda jiems įvairiuose šauliškuose darbuose. Kartais šaulės pasireiškia atskirai. Vieno amerikiečių banko patalpose buvo suruošta tautodailės paroda. Susidomėjimas buvo nepaprastas. Parodoje lankėsi daug lietuvių, bet ypač didelį susidomėjimą parodė amerikiečiai. Tarptautiniame Institute buvo suruoštas lietuviškų

valgių stalas. Lietuviški skanėstai buvo pardavinėjami kitataučiams. Amerikietiškoji spauda tuos įvykius plačiai aprašė, gyrė lietuvių moterų nagingumą ir sugebėjimus. Tuo buvo padaryta didelė propaganda ir pasitarnauta Lietuvai ir Lietuvos bylai.

Šaulė Elena Gorodeckienė papasakojo apie "Dr. Vinco Kudirkos" kp. veiklą Worcesteryje. Kuopa vos 6 mėnesių amžiaus, turi 6 seses. Atskiros sekcijos dėl permažo skaičiaus nėra, taip pat kolkas maža vilčių, kad moterys galėtų atlikti stambesnius darbus. Dirbama kartu su vyrais. Dedamos pastangos ateity padėti skaičiumi ir nuveiktais darbais.

Š. Julija Šaulienė, "Martyno Jankaus" kp. Brocktone, nusiskundė, kad nesant gero vadovo kp. yra iširimo stadijoje, tačiau po III Kultūrinės savaitės bus bandoma kuopą atgaivinti ir išjudinti.

"Karin. Ant. Juozapavičiaus" kp. vadovė Ona Mikulskienė perėmė Moterų sekcijos vadovavimą 1972 metų vasario mėn. Sekcijai priklauso 23 šaulės. 1972 m. gegužės 7 d. sekcija suruošė Motinos dienos minėjimą. Pagerbimo dalyviai buvo pavaišinti kava ir pyragaičiais. Paskaitą skaitė "St. Butkaus" kp. šaulė ir "Šaulė Tremtyje" redaktorė S. Kaunelienė.

Įdomi ir įspūdinga paskaita buvo aprašyta laikraščiuose.

Sesės lanko ligonius — šaulius ir nešaulius. Tokie gerų darbų mazgeliai kartais net padeda ligoniams atsikratyti ligų. Buvo aplankyti 6 ligoniniai. Susirinkimai esą sklandūs, pamoką, prityrimą ugda ir tuo įsigijama vis didesnio populiarumo Clevelando lietuvių visuomenėje. Numatyta šiemet suruošti didesnio masto gegužinę.

"Juozapavičiaus" kuopa auga skaičiumi, pasireiškia vis didesniais darbais. Ypatingą dėmesį spaudoje ir Clevelando visuomenėje iššaukė vėliavos šventinio iškilmės. Apeigos sutraukė daugybę sesių ir brolių su vėliavomis iš kitų miestų. Prie iškilmių pasisekimo daug prisidėjo šaulės moterys.

Clevelando Kultūrinį darželį, kur stovi seniau pastatyti mūsų žymiųjų valstybininkų ir kultūrininkų paminklai, prižiūri šaulės ir nešaulės. Tas Kultūrinis darželis vandalų buvo apnaikintas ir suterštas. Dabar miestas bando išvalyti, aptvarkyti ir sugriautus paminklus atstatyti. (Kaikurie biustai buvo pavogti).

Moterų sekcijai atsiveria nauji horizontai. Jau laikas dabar pagalvoti apie naujus planus. Š. Ona Mikulskienė.

Šauliai Kennebunkporte: Vladas Mingėla, Lidija Mingėlienė, Aleksandras Mantautas, Stasė Stašaitienė, Kazys Šimėnas, Julija Šaulienė, Petras Šaulys, Elena Valiukonienė, Elena Juciūtė, Vincas Tamošiūnas, sesė iš Montrealio, Stasys Barauskas, J. Jukonienė, Emilija Pūtvytė ir p. Statkuvienė.

K. Sragausko nuotr.

kienė siūlė IV Kultūrinei savaitei paruošti veiklos planus, apsvarstyti įstatatus. Reikia turėti šauliškąjį kelią rodančias gaires, kurios rodytų kaip turime veikti svetimame krašte.

(Žymi muzikė, daug nusipelniusi Čiurlionio Ansambliui, Ona Mikulskienė nepriklausomoje Lietuvoje, Klaipėdos krašte, buvo Klaipėdos šaulių rinktinės vadė ir yra apdovanojama šaulių žvaigždės ordinu.)

Sekcijos darbuose daug padeda dr. K. Pautienis. Paprašytas skaito įvairias naudingas paskaitas apie ligas, kaip nelabą šienlę ir kt.

Po posėdžių ir susirinkimų sesės dar randa laiko padainuoti kokią sutartinę.

"Stasio Butkaus" kp. Detroite trejus metus išbuvo Moterų vadovė Lidijsa Mingėlienė. Šiuo metu sekcijai vadovauja Bronė Selenienė.

Bandome ir mes, kur tik mūsų pagelba reikalinga, prisidėti. Ilgą laiką rinkome gerus padėvėtus drabužius ir juos siuntėme vargstantiems Punksko lietuviams. Išsiųsta 50 stambių siuntinių. Kiekvieno siuntinio persiuntimo išlaidos nuo 10 iki 14 dolerių.

"Stasio Butkaus" kp. rengė ir rengia parodas, koncertus, minėjimus, paskaitas, prisideda prie įvairių protesto demonstracijų. Šaulės visad nepaskutinės. Savo šaulei veteranei Z. Arlauskaitei Mikšienei ir S-gos p-kui Vincui Tamošiūnui, šaulių veiklos auksinių jubilėjų progomis, o taip pat Povilo ir Kazimieros Valantinų — jo šauliškos veiklos 50-ties metų ir auksinių vedybų proga buvo suruošti minėjimai su akademinėmis, meninėmis dalimis ir vaišėmis. Meninės programos buvo paruoštos savo jėgomis. Valantinų pagerbime, p-kui Vincui Tamošiūnui vadovaujant, buvo išpildytos ištraukos iš "Aukštaičių vestuvių". Buvo suruoštos gegužinės, kurios davė gražaus pelno. Lankėme ligonius. Bandėme padaryti kuo daugiausia, bet ar pavyko?

Trumpai pašnekesyje dalyvavęs S-gos p-kas Vincas Tamošiūnas pasiūlė kp. ir jų Moterų sekcijoms išsirinkti savo korespondentes, kurios medžiagą apie šaulių moterų veiklą siųstų "Šaulė Tremty" redaktorei S. Kaunelienei, 531 West Grand Blvd., Detroit, Mich. 48216.

L. Mingėlienė

75 METŲ SUKAKTĮ MININT

Sesė Eugenija Čepulytė Klupšienė atšventė savo prasmingo gyvenimo 75 metų sukaktį. Mieloji sesė yra nepalstama Lietuvos šaulių s-gos veikėja. Nepriklausomoje Lietuvoje ji organizavo šaulių būrius, dirbo rinktinės vadovybėje ir eilę metų išbuvo moterų šaulių centro valdyboje. Ne-

Eugenija Klupšienė

paprastai nuoširdi ir visuomeniška, sesė veikė ir skaučių eilėse, mokytojavo, dirbo šalpos organizacijose. Vokiečių okupacijos metu organizavo būrelius lietuviams esantiems vokiečių kalėjimuose ar kacetuose šelpti.

Ir į Kanadą atvažiavusi dirbo šalpos organizacijose ir LB.

Nuo pat pirmų šaulių s-gos atsikūrimo tremtyje dienų, aktyviai įsijungė į jos veiklą. Buvo tremtyje atkurtos laikinosios centro valdybos vicepirmininkė, o taip pat Toronto "Vlado Pūtvio" kuopos steigėja. Persikėlus į Patersoną, ten įsteigė šaulių grandį.

Stovyklose ar centro valdybos veikloje visada būdavo nepaprastai malonu su sese Eugenija susitikti, šauliškoje veikloje bendrauti. Buvusi šaulių vadovė sesė Sofija Mantaūtienė, dabartinė vadovė, sesės torontietės, sesės, kurioms teko su sese Eugenija bendradarbiauti, bei visos šaulės savo širdimi ir geriausiaisiais seseriškais jausmais artėjame į Jus, miela sese Eugenija, ir 75 metų proga linkime geriausios sveikatos ir dar ilgų, laimingų, metų vis taip nuoširdžiai bendradarbiaujant šaulių s-gos ir mūsų tautos gerovei.

K. Kodatienė

"Šaulė Tremty" sveikina brolius: "Tremties Trimito" redaktorių Petrą Petrušaitį, "Kar. A. Juozapavičiaus" kp. šaulį teisininką Joną Krygerį ir "Stasio Butkaus" kp. istoriką Joną Švobą, laimėjusius LŠST Spaudos-Informacijos skyriaus skiriamas premijas. Linki ir ateity spaudoje garsinti šaulių sąjungos darbus.

Prof. Emilijai Pūtvytei, šaulių sąjungos stovyklos metu, Maine, s-gos p-kas Vincas Tamošiūnas įteikė šaulių žvaigždės ordiną, kuriuo ji apdovanota dar Lietuvoje prieš pat bolševikų okupaciją ir šaulių sąjungos uždarymą.

Moterų šaulių vadovė ir visos sesės nuoširdžiai sveikiname mielą sesę Emiliją ir džiaugiamės skriaudos atitaisymu.

Buv. moterų šaulių vadovei ir S-gos garbės narei Sofijai Pūtvytei Mantaūtienei, po sunkios širdies operacijos vis dar besigydančiai namie, linkime kuo greičiau sustiprėti, kad savo patirtimi ir gilia šauliška mintimi galėtum, miela ir brangi Sese, ilgai mums spinduliuoti.

Moterų šaulių vadovė
ir visos sesės

LIETUVIAI KARIAI! laisvajame pasaulyje

— Kpt. E. Shumbris, iš Bayside, N. Y., žuvo P. Vietname, malūnsparniui nukritus ir sudegus. Parvežtas palaidoti į Arlington National kapines Virginijoje. Liko žmona, tėvai, brolis ir sesuo. Velionis buvo baigęs muzikos institutą ir studijavo dramą Great Necke.

— Kūrėjas-sav. Pranas Martinkus netikėtai mirė rugpiūčio 11 d. Bostone. Jis buvo Ramovės skyriaus pirm. ir valdybos narys. Mažas buvo nuvežtas į Lietuvą. Ten dalyvavo kovose laisvę ginant. Ją atstačius vėl grįžo į Ameriką. Priklausė Lietuvių Piliečių draugijai.

— Ltn. Kazys Brazdžionis nuo širdies smūgio mirė birželio 21 d., Londone, Anglijoje. Dirbo Pabaltijo kraštų atstovu Waterloo kompanijoje. Lietuvoje tarnavo savanoriu gusarų pulke. Sulaukė 72 metų amžiaus.

— Lietuvos aviacijos kar. Alfonsas Barzdžius mirė Čikagoje.

— Pvt. J. Veselka, iš Marquette Parko, Čikagoje, baigė 8 savaičių specialius kursus armijos bazėje, Ft. Polk, La. Jūr. M. Kančius tarnauja naikintojų tipo laive USS Towers, Vietnamo pakrantėse.

▲ Dr. A. Namavičius, liepos 18 d. sukūrė šeimos židinį Čikagoje ir išvyko į aviacijos medicinos korpą dviejų metų karinei tarnybai Hamested mieste. Jo tėvai gyvena Marquette Parke.

— Kpt. A. Namakšis, iš Bostono, tarnauja JAV oro jėgų stovykloje Texase. Jis buvo apdovanotas už gabų vadovavimą ir profesinį įgudimą paruošti karių programas. Valstybei jis sutaupė 248,000 dol., todėl jam įteiktas atžymėjimas už nuopelnus tarnyboje.

— Mjr. Robertas Aleksūnas, JAV generalinio štabo karininkas, iš armijos štabo perkeltas vieniems metams į Pietų Vietnamą. Jis jau 1965 m. kovojo Vietname būdamas artilerijos baterijos vadas. Už drąsą ir ryžtingą vadovavimą jis buvo eilę kartų atžymėtas. Dabar jis yra paskirtas kariniu patarėju vienai P. Vietnamo kovojančiai divizijai.

— Mjr. K. Liaudanskas, Los Angeles Ramovės skyriaus pirmininkas per 18 metų, buvo lietuvių gražiai pagerbtas birželio 25 d. Jis veikia ir kitose organizacijose, todėl jam buvo išreikšta padėka daugelio atstovų ir karių.

— Pvt. Julius R. Binkis, iš Brighton Parko, baigė jauno kareivio apmokymą Lackland, Texas, aviacijos bazėje ir paskirtas į Keesler, Miss., bazę specialiems kursams. Jis kurį laiką studijavo Illinois universitete.

— Jvt. Pranas Karnauskas, iš Čikagos, baigė 8 savaičių jauno kareivio apmokymą, Ft. Jackson, SC. Algis Žukauskas, inžinierius, paskirtas federalinės valdžios į aviacijos Great Lakes regioną. Jis dirbs prie karinių aerodromų.

— Vincas F. Aboyas išrinktas Katalikų Karo Veteranų skyriaus New Yorke vadu ir vadovaus 22 postams. Jis tarnavo 108 pėstininkų gvardijos daliny ir II Pasaulinio karo metu — 5 metus reguliarioje kariuomenėje, Fort Jackson, SC. Jis yra apdovanotas dviem aukšniais medaliais.

— Aviacijos mjr. Darius Bakūnas, grįžęs iš Tolimųjų Rytų karinės tarnybos, dabar paskirtas į Aukštuosius Aviacijos kursus, kuriuos baigęs bus vadovaujantis aviacijos karininkas. Jis siekia plk. ltn. laipsnio.

— Dariaus ir Girėno 271 Postas Čikagoje įvesdino į pareigas naują valdybą rugpiūčio 12 d. Pareigas eis: Ad. Paplauskas vadas, L. Greves va-

do pav., Charles Gutafson vado pav., Charles Tyskus adjutantas, Al Samaska kasininkas. Rugpiūčio 20-25 d. Čikagoje vyko Amerikos Legiono suvažiavimas, kur daugumas pasisakė už Š. Vietnamo bombardavimą, nes Š. Vietnamas sulaužė Ženevos sutartį. Pasisakyta prieš amnestiją tiems, kurie paliko Ameriką savo noru, vengdami karo prievolės. Jie nerems tokį prezidentinį kandidatą, kuris darys nuolaidas.

Buvęs KARIO skaitytojas J. Z. iš Kanados mums rašo:

“Nepriklausomybės laikais ir Kanadoje, iki 1967 m., buvau KARIO prenumeratorių. Dviem metams buvau išvykęs ir su KARIU jokių ryšių nebeturėjau. Dabar labai norėčiau atnaujinti prenumeratą, bet sveikatos sumetimais negaliu, nes gydytojas uždraudė, kad jokių apie Lietuvos kūrinių knygų ar žurnalų neskaityčiau, nes man labai kenkia sveikatai...

PASKUTINĖS ŽINIOS APIE GENEROLĄ P. KUBILIŪNĄ

Kadangi daug kas klausinėja mūsų apie Kubiliūno likimą, tai galia tik tiek pranešti, kiek žinių pavyko gauti. 1944 m. artinantis antrai bolševikų invazijai, pasitraukė su šeima Vokietijon ir apsigyveno pas ūkininką anglų zonoje. 1945 m. gruodžio mėnesyje buvo bolševikų agentų pagrobtas ir išvežtas iš namų. Kai jis įsėdė į automobilį, jam tuojaus uždėjo ką-tai ant galvos ir jis atsibudo lėktuve tik virš Maskvos, ir tuojaus nusileidus, buvo patalpintas į Lubiankos kalėjimą sunaikinimui.

Dar 1947 metais jis buvo gyvas, kaip pasakojo asmuo kartu su juo buvęs tame kalėjime; jam Kubiliūnas papasakojo apie tą tragišką kelionę iš namų į kalėjimą, kur jis ir užbaigė savo gyvenimą kankinio mirtimi.

R. Liormonas

JAUNYSTĖS ŽIEDAI

Prieš 41 metus dar trynėm aštuntosios klasės suolus, Vilkaviškio Dr. J. Basanavičiaus valdžios gimnazijoje. Mokinių nedaug: dvi grakščios mergytės ir dvylika daug žadančių jaunuolių. Atrodė, pasaulis jiems vieniems priklausysias. Brandos egzaminai truko net 5 savaites. Visi išlaikė.

Kai kurie abiturientai svajojo, milžinų kalnus supilsią. Juozas Brazys, iš Sausbalių kaimo, buvo čia išimtis: jį slėgė baisi našta, nulūmusi Juozuko ateitį: jis sirgo tuomet beveik nepagydoma liga. Bene kovo mėn. 1931 m. Juozas Brazys gavo brandos atestatą, be egzaminų. Mes jį sveikinome,

(nukelta į virš. 3 psl.)

— Amerikiečiai apmoko jūros liūtus surasti nuskendusius jūroje daiktus, iki 500 pėdų gylio (šie jūros žinduoliai gali pasiekti 750 pėdų gylį). Juos taip pat išmoko pagelbėti narams dirbantiems vandenyje, atnešant jiems iš vandens paviršiaus įvairius daiktus ir įrankius, taip pat iškeliant į paviršių. Nelaimės atveju jie pajėgūs iškelti iš vandens ir pačius narus. Tai yra labai veiksminga pagelba, nes jūros liūtai pasinėrę plaukia bent penkis kartus greičiau už žmones-narus.

— Amerikiečiai planuoja statyti iš gelžbetonio povandeninius laivus — skirtus specialiai nešioti helikopterus. Laivas turės savo variklius, arba galės būti veikiamas kito povandeninio laivo. Helikopterus iš povandeninio laivo iškeltų į paviršių bokšte įrengtu keltuvu — bokšto viršus būtų ketetą pėdų virš vandens paviršiaus o visas lėktuvnešis pasinėręs vandenyje, tuo būdu būtų sunkiai susekamas iš didesnio tolio. Gelžbetoninio povandeninio lėktuvnešio statyba daug pigiau kainuotų ir turėtų ilgesnį tarnybos laiką.

— 1960 m. amerikietis generolas Seville išklėlė mintį išrasti priemones sunkiesiems ginklams ir bombonešiams pagerinti taiklumą iki tokio laipsnio, kad nebūtų galimybės nekludyti taikini. Jo motyvas buvo remiamas technologijos pažangos galimybių panaudojimu ir sąryšyje su tuo besikeičiančių kautynių reikavimu. Praėjus virš 10 metų, Seville ideja buvo pradėta įgyvendinti, pradedant pėstininkų ginklais, prieštankinėmis raketomis (įrengiant infra raudonų spindulių pagelba taikymo įtaisus) ir baigiant aviacijos bombomis, pritaikant joms šviesos spindulius ir televizijos kameras. Šiuo metu jau plačiai naudojami elektroniniai įrengimai tankų artilerijai, infra raudoni spinduliai ir radaro bangos sekimui, kompiuteriai tankuose, televizijos kameros bombose ir kt.

— Jau 1971 m. rusai pagamino ir išbandė žemės satelitų naikintojus — satelitus. Šiais metais ir amerikiečiai nusprendė pradėti gaminti panašius satelitus. Satelitas-naikintojas turės elektroninius sekimo įrengimus, kurie nustatys, skrisdamas šalia įtartamo satelito, ar jis turi branduolinės energijos užtaisus-bombas. Jei toks įtartinas satelitas pasitaikytų su bombomis, sekimo įrengimai praneštų žemės sekimo stotims, iš kur paliepus, sunaikintų satelitą nešantį sprogmenis.

— 105 mm patrankai, amerikiečiai pritaikė sviedinį su raketa, kuri padidina tolinašą 35%. Iššautas sviedi-

nys, be parako užtaiso jėgos, stumiamas dar ir raketinio užtaiso, kuris įrengtas sviedinio drūtgalyje, tuo būdu palaiko sviedinio lėkimo greitį ir prailgina pradinę trejektorijos dalį.

Tokios rūšies sviediniai numatoma pritaikyti ir laivų artilerijos pabūklams.

— 1980 m. amerikiečiai ginklavinam įves naują kautynių tanką, numatomą 40 tonų svorio, 30 mpv greičio laukais ir 50 mpv — keliais. Ginkluotas 150 mm universalinio veikimo patrankom.

— Amerikiečiai bando taktines raketas, kurių kiautai ir antrinės svarbos dalys bus pagamintos iš plastikos. Tokios raketos bus daug pigesnės, turės geresnius balistinius duomenis, nereikės jų dažyti, jos nerūdys, išbuvę ilgą laiką vandenyje vis tebebus tinkamos naudojimui, sumažins radaro sekimo efektyvumą.

— Lankas ir strėlė, kaip ginklas kiniečių buvo vartojamas 400 metų prieš Kristų. Esmėje nepasikeitęs iki šių dienų, lankas buvo vartojamas Vietnamo kare, vietkongiečių. Euro-

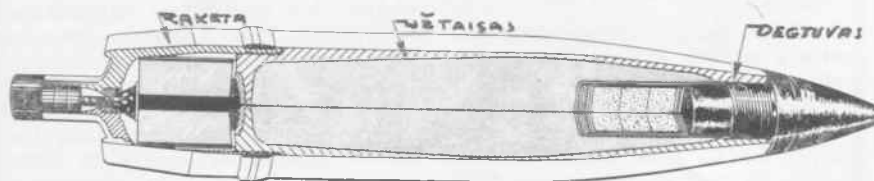
poje lankas ir strėlė, plačiu mastu kautynėse buvo naudojamas 14-15 šimtmečiuose. Amerikoje lankas tebe laikomas ginklu ir naudojamas medžioklėje.

— Po dviejų metų intensyvaus bandymo, šiais metais amerikiečiai įvedė ginklavimą artimos tolinašos raketą, kuri gali turėti ir branduolinės energijos užtaisą. Raketa 14 pėdų ilgio 1,5 pėdos skersmenio, sverianti virš vienos tonos. Gali būti laidoma iš lėktuvų, iš bet kurio augščio ir bet kurio greičio (B-52, F-111 arba naujo B-1, kurie galės nešti iki 24 tokių raketų). Vienos bombos kaina apie \$400,000. Ši bomba, dėka savo specialios konstrukcijos ir medžiagų, galės nekludomai praeiti bet kokią, iki šiol žinomą, priešlėktuvinę-priešraketinę gynybą. Ji papildys strateginės gynybos arsenalą.

— Sąryšyje su pasitarimais Helsinkyje dėl strateginių ginklų apsiribojimų (prasidėjo 1969 m. lapkričio mėn.), amerikiečiai pamatė, kad ką nors gauti iš rusų reikia mokėti gan augštą kainą ir jei taip yra šiuo metu, kada amerikiečiai dar tebėra pir-

105 mm pabūklų sviedinio raketa veikia 1.8 sekundės, po 23 sekundžių palikus vamzdį.

maujantys ginklų pusiausvyroje, tai kaip bus įmanoma derėtis, bet kuriuo reikalu, kai rusai atsidurs pirmaujančioje vietoje.

Strateginių ginklų apimtin įeina puolamieji ir gynybos, kurie yra išdėstyti bet kurioje žemės rutulio vietoje ir erdvėse (šiuo metu biologiniai ir branduolinės energijos ginklai). Tartasi, pirmoje eilėje, kaip išvengti nesusipratimų, arba ryšio klaidų. Abi šalys turi imtis visų organizacinių ir galimų techniškių priemonių jų išvengti; įrengti ankstyvo išpėjimo-sekimo priemonės, laiku ir tiksliai įspėti visas raketų laidymo stotis ir vadovietes, kad per klaidą paleistas raketos būtų galima neutralizuoti pirm negu pasiektų taikinį. Toliau diskutuota, kaip pagerinti tiesioginį ryšį Maskva - Vašingtonas, kuris buvo įrengtas 1963 metais po Kubos krizio. Jieškota būdų, kaip erdvėje laikyti lygiagrečiai amerikiečių ir rusų sekimo satelitus, kurie nuolatos stebėtų žemės paviršių; kaip abiem pusėm suderinti tarpplanetinę satelitų ir erdvėlaivių ryšio sistemą. Pasitarimuose bandoma apspręsti kur turėtų būti riba strateginės gynybos priemonėse — priešraketinės raketos gali būti išvystytos iki tokio laipsnio, kad turėtų lemiams reikšmės puolimui. Amerikiečiai ir rusai šiuo metu išvystė strateginių ginklų tokį potencialą, kad sunaikintų neatstatomai ne vien puolamus taikinius, bet dar ir žymią dalį neutralaus žemės paviršiaus; tačiau, taip pat, abu kraštai turi tolygų pajėgumą priešpuoliui. Yra nuomonių, kad kaip ir visos sutartys su rusais, taip ir ši, trukusi veik trejetą metų, turinti tik popierinės vertės.

Jau buvo minėta, kad "Singer" bendrovė Amerikoje gamina įrengimus transporto lėktuvų pilotų apmokymui. Šiais metais gautas užsakyamas pagaminti aparatus kautynių lėktuvų F-4 pilotų apmokymui ne vien paprastam pakilimui, elementariams posūkiams ir tūpimui, bet ir ekraninius įrengimus aštuoniuose plokštumose, oro kautynių apmokymui. Įrengimai turės naikintuvo kabinos kopiją su visais valdymo instrumentais, garso, gravitacijos efektais ir kaitaliojamą atmosferinį spaudimą. Padarius atitinkamus pakeitimus šis įrengimas bus galima naudoti ir kitų tipų naikintuvų pilotų apmokymui.

Rusai žemės orbitoje turi **Cosmos 476** satelitą, kuris pertransliuoja įvairius radio bangų ilgus, sklindančius žemės paviršiuje. Tuo būdu, rusai gali klausytis radio ryšių transliacijų. Be to, gali susekti radaro stotis ir perduoti buvimo vietas. Visa tai atliekama valdant satelitą iš žemės specialiais radio įrengimais.

Cosmos 476 sveria apie 6 tonas ir yra vienas iš paskutiniųjų rusų erdvės sekimo satelitų.

Rusai išima iš apyvartos apie 140 trumpo našumo (iki 2,000 mylių) SS-4 ir SS-5 raketų. Jas pakeis didesnio galingumo ir didesnės tolinašos raketomis.

1972 metai yra prancūzų ginklavimo modernizavimo antrosios fazės metai. Pėstininkai gaus 44 naujus **SA 341-Gazelle** helikopterius; naujų ginklų prieš žemai skrendančius lėktuvus; 143 naujus **AMX-30** tankus; 200 pėstininkų šarvuotų vežimų **AMX-10P**; 52 šarvuotus tankų taisyrodinčių **AMX-30-1** vežimus; 500 — ketvirčio tonos sunkvežimių; 880 — Simka-Marmont lengvų sunkvežimių; 1150 Barliet didesnio tonažo sunkvežimių ir 1160 įvairios rūšies autovežimių ryšiui ir administracijai.

Laivynui skirta šeši **SA321 Super Ferlon** helikopteriai; **Aconit-Corvete**, **Tourville** ir **Duguay-Trouin** fregatos ir keli maži laivai. Atnaujinis kreiseris **Colbert** ir naikintoja **Duprée**. Sumodernins povandeninį **Dophane** ir pastatys naujus atominę energiją varomus povandeninius: **Le Terrible**, **Le Foudroyant** ir **L'Indomptable**.

Aviacija — 1973 metus pradės su nauja grupe **Jaguar** naikintuvų, keleto **Alouette III** helikopterų ir dvimotorių apmokymo lėktuvų; priešui naują **Crotale** priešlėktuvinę gynybos sistemą ir keletos aviacijos bazių atnaujinimą.

"Mini-Tat" 7,62 mm Gatling'o tipo kulkosvaidis, pritaikytas helikopteriams, buvo išbandytas su helikopteriu **OH58A** Amerikoje ir italų gamybos helikopteriu — Italijoje. "Mini-Tat" sukinėjamas horizontaliai 180° ir vertikaliai minus 70° ir plus 10°, nuo helikopterio ašies.

Daugėjant technologijos priemonėm ginklavime, jų valdymas darosi nuolatos sudėtingesnis, iš kovotojo reikalaujantis progresyviai didesnio techniško pasirengimo ir tinkamų psichotechniškių savybių. Jau kuris laikas, kaip amerikiečiai studijuoja mašinos-žmogaus santykiavimą, kad pilnutiniai išnaudotų visas mašinos-ginklo savybes, kad mašinos-ginklo vartotojas suprastų veikimo esmę, į ją įsigyventų, tuo būdu kovotojo ir ginklo veikimas pasidarytų vientisas, visapusiškai išnaudotas, veiksmingas. Pavyzdžiui, Vak. Vokietijos aviacija turėjo nemalonių patyrimus su amerikiečių gamybos F-4 naikintuvais, kurie buvo perkrauti ginklavimo ir valdymo komplikuočių įrengimų, kad pilotai neįstengdavo apvaldyti lėktuvo apmokymo metu, ko pasėkoje įvyko eilė bereikalingų avarių.

UŽMIRŠTAS SVARBUS ISTORINIS ĮVYKIS

IR JO 200 METŲ SUKAKTIS

Lietuvių tautos garbei lai būna čia priminta, kad senoji mūsų valstybė išnyko ne tyliai, be pasipriešinimo, be ginklo kovos, negarbingai. Ne. Taip blogai tada nebuvo! Trumpu laiku įvyko net trys ginkluoti pasipriešinimai, trys karai: 1768-1772, 1792 ir 1794 metais. Visuose, greta konfederatų, savanorių-sukilėlių dalyvavo ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos reguliarioji kariuomenė. Tikriaus — jos likučiai. Nebuvo pašyta, kad tų ginkluotų jėgų, tos kariuomenės, palyginus su priešų jėgomis, buvo tragiškai ir beviltiškai mažai ir kad ji tuometinės vyriausybės ir seimų buvo daug blogiau ginkluota, apmokyta ir aprūpinta.

Deja, apie tuos, kad ir praloštus, bet garbingus ir pamokinančius karus (pirmas ir trečias pralaimėti; antras buvo nebaigtas: nebūdamas joks karys, silpnadvasis vyriausias vadas, lenkų karalius, niekšiškaikaro veiksmus nutraukė, nors buvo susidariusi galimybė toli įsibrovusį ir nusilpusį priešą nugalėti. Panašiai kaip Pilsudskis 1920 m. — rusus bolševikus ties Varšuva.) mūsų istorikai nemėgsta rašinėti. O lenkų, rusų, vokiečių, prancūzų nepaisome. Be to, anuos "agonijos" karus žmonijai atmintyje nustelbė vėlesni sukilimai-karai: Napoleonmečio — 1812-1814, 1831, 1862-64, 1905 m. sukilimas ir I ir II Pasauliniai 1914-1918 ir 1939-1945 metų, bei vėlyvesni mažesni, baigti ir Viet-Namo vykstas karai.

Šiomet sukanka 200 metų nuo 1772 m. karo ir pirmo XVII amžiuje mūsų senos valstybės teritorijos užgrobumo, vadinamo, "padalinimu" (prancūziškai: *partage*), kuris įvyko Berlynui su Maskva, kaip ir mūsų laikais, susitarus. Ar mūsų veiksniai, ar mūsų spauda ši stambų mūsų tautos gyvenime įvykį bent priminė?

St. Dirmantas

— Š.m. liepos mėn. amerikiečiai išbandė pėstininkų taktines raketas **Pershing**. Utah raketų bandymų poligone buvo iššauta 20 **Pershing** branduolinės energijos užtaisų raketų, 400 mylių tolinašos. Pratybos buvo vykdomos apmokymo tikslu. Šiomis raketomis ginkluotos ir NATO jėgos Europoje.

MINDAUGO KRIKŠTAS — LIETUVOS KRIKŠTAS

Po ilgų ir gilių studijų, šį veikalą, "Mindaugo krikštas—Lietuvos krikštas", parašė J. M. Venclova, kurį išleido L.B. Brighton Parko Apylinkės valdyba, 1972 metais.

Veikalas pagrįstas istoriniais dokumentais, kurie rodo, kad Mindaugas 1251 metais apsikrikštijo ne tik pats su saviškiais, bet ir su visa lietuvių tauta.

Mindaugo rūpesčiu buvo įsteigta savarankiška, tiesiog nuo popiežiaus priklausoma, Lietuvoje krikščioniška bažnytinė provincija. Įkurta vyskupija į kurią buvo įjungta: Raseinių, Betygalos, Laukuvos sritys ir buvo pastatyta katedra. Vyskupas parsigabeno kunigų ir vienuolių krikščionybei skleisti. Šiam vyskupui Mindaugas dovanojo keletą dvarų. Mindaugo laikais, krikščionybė giliai buvo įleidusi šaknis ir plėtojosi visoje Lietuvoje. Mindaugas įvedė Lietuvą į Vakarų krikščioniškąją bendruomenę ir pasuko mūsų tautos vairą Vakarų kultūros kryptimi.

Mindaugas su visa tauta oficialiai perėjo į katalikybę ir po to, popiežiaus Inocento IV patvarkymu, buvo vainikuotas Lietuvos karaliumi. Jis mirė būdamas ištikimas krikščionybei, dėl jos buvęs ir nužudytas. Po jo mirties krikščionybė Lietuvoje neišnyko. Lietuvių tauta liko ištikima Katalikų Bažnyčiai.

Kęstučio ir Algirdo laikais, krikščionybė lietuviams nebuvo svetima. Lietuvoje buvo bažnyčių, vienuolynų ir gyveno nemažas katalikų skaičius. Vienuoliai turėjo visišką laisvę krikštyti, sakyti pamokslius ir atlikinėti kitas šventas apeigas.

Naujasis veikalas sako, kad Lietuvos valdovas Jogaila norėdamas tapti Lenkijos karaliumi, turėjo apsikrikštyti ir padaryti uniją su Lenkija. Jogaila 1386 metais apsikrikštijo Krokuvoje su tam tikru skaičiumi bajorų. Tačiau, tai nebuvo Lietuvos krikštas. Jogailos laikais daugiau lietuvių diduomenės tapo katalikais. Buvo pastatytos septynios katalikų bažnyčios, tačiau, pagal didžiulį Lietuvos plotą, tai labai mažai.

Jogailos krikštas Lietuvoje plačiai atvėrė duris, ne krikščionybei, bet polonizacijai. Su Jogailos krikštu ir jo su Lenkija padaryta unija prasidėjo Lietuvoje didžiulis lenkinimo procesas. Jogaila, užėmęs Lenkijos sostą, Lietuvos religinius reikalus pavedė tvarkyti Lenkijos primui, gi Lietuvos švietimui tvarkyti suteikti monopolį Krokuvos universitetui.

Lenkų kunigai mėgo sakyti: "Katalicka viara—polska viara." Katalikų tikyba buvo lenkų tikyba, eo ipso, tapti kataliku, lietuviui reiškė tapti lenku. Lenkija siuntė apaštalus į Lietuvą, kurie visai nemokėjo ir nenorėjo mokėti lietuvių kalbos. Lietuvių kalba, kaip pagoniška, buvo išmesta iš Lietuvos bažnyčių. Lenkų dvasinin-

kija nesirūpino platinti krikščionybę mūsų protėvių tarpe, jiems rūpėjo tik jų polonizacija. Vyskupijas valdė ir tvarkė beveik vieni lenkų vyskupai. Jie bažnyčių pagelba, nutautino lietuvius, mokydami katekizmo lenkų kalba. Norint priimti naują tikybą, reikėjo nutautėti, tapti lenku. Tad lenkinimo rezultatai buvo labai geri, bet Katalikų Bažnyčiai — labai menki.

Jogailos krikštas įvedė Lietuvoje ne krikščionybę, bet lenkybę. Tokiu būdu, istoriniai dokumentai rodo, kad Mindaugo krikštas yra Lietuvos krikštas, nes Mindaugas savo pastangomis apkrikštijo lietuvių tautą.

Baigiant, autorius primena, kad krikščionybė nėra kažkoks internacionalas bei kosmopolitizmas. Krikščionybė jokių būdu neskelbia internacionalizmo ta prasme, kad naikintų tautinius skirtumus ir ypatybes, bet priešingai, ji protestuoja prieš kiekvienos tautos prispaudimą, ar pavergimą.

Patriotizmas yra krikščioniška dorybė. Nebus tobulas krikščionis tas, kuris nebus tobulas patriotas. Krikščionybė ragina, įsako mylėti savo tėvynę Lietuvą, lietuvių tautą, gerbti gražius lietuvių papročius, tradicijas ne žodžiais, bet darbais.

Knygelė nedidelio formato, jos paliesti klausimai paremti gausiais istoriniais dokumentais. Kiekvienas lietuvis turėtų ją įsigyti ir perskaityti.

Andrius Juškevičius

ADELAIDĖS KRONIKA

LVS Ramovė birželio 10 d. šventė savo egzistencijos 21 metų sukaktuves. Ta proga Lietuvių Namuose įvyko gana šaunus pobūvis, kuriame buvo virš 120 svečių. Buvo gana gausi ir Ramovei pelninga loterija. Lelio kapela kėlė nuotaiką senimui ir jaunimui. Prie skanaus, Moterų sekcijos pagaminto, abrakelio, pavilgant alučiui, buvo linksmintasi iki pirmųjų gaidžių.

Birželio 11 d. šv. Kazimiero koplyčioje buvo pamaldos už žuvusius Lietuvos karius, partizanus ir mirusius Adelaidėje ramovėnus. Ramovė dalyvavo su savo vėliava. Mišias atnašavo kun. A. Spurgis ir savo pamoksle priminė ramovėnus. Po to Lietuvių Namuose, už bendro stalo, ramovėnai ir svečiai iš klausė A. Levicko turiningos paskaitos apie Ramovės įsikūrimo istoriją. Kai ji gimė 1951 metais, niekas iš steigėjų netikėjo, kad ji sulauks 21 metų. Išgyvenusi merdėjimo laikotarpį, ji pasveiko, padidėjo kiekybe ir kokybe.

Atsispyrė politinėms kaikiurių savo narių pagundoms, tuo būdu išlaikydama brandos ir sveikų kariškų tradicijų puoselėjimo egzaminus. Iš pirmųjų steigėjų, skyriuje beliko tik trys, tai gen. št. majoras A. Levickis, C. Zamoiskis ir K. Taparas. Po paskaitos ramovėnus Krašto v-bos vardu sveikino inž. M. Pocius, Apylinkės vardu A. Bernaitis, savanorių — L. Vasiliūnas. Pasiekusi pilno subrendimo amžių, Ramovė turi virš 20 ak-

tyvių narių. Jauniausias yra Vietnamo karo veteranas L. Macpanas.

Pasibaigus oficialiai programos daliai, prie alučio dalintasi praeities įspūdžiais. Ramovėno B. Strauko paleista lėkštė, grįžo su \$20 Tautos Fondui.

Šiuo metu sėkmingai skyriui vadovauja inž. J. Stačiūnas, K. Taparas ir J. Jaunutis.

(Mūsų Pastogė, 1972.6.26)

Okupuotoje Lietuvoje mirus seseriai
A. A. MORTAI NORVILIENEI,
nuoširdžiai užjaučiame ONUTĘ BILERIENĘ
ir artimuosius.

Edmundas ir Stasė Vaitkai

Viršuje: Tautos šventės rengėjai ir svečiai Kultūros Zidinio verandoje.

Apčioje: Programos dalyviai, iš k.: J. Liaukus, V. Galbuogytė, S. Liaukutė ir dr. V. Gidžiūnas, OFM.
R. Kisieliaus nuotr.

Rugsėjo 8 Dienos minėjimas Bruklinė.

Tautos šventės — Vytauto Didžiojo karūnavimo, neįvykusio, deja, paminėjimas — akademija buvo suruošta ramovėnų, Kultūros židinio patalpose, rugsėjo 17 d.

Minėjimą poezijos įvadu pradėjo dvi jaunos, tautiniais rūbais pasipuošę, deklamatorės — Sniega Liaukutė ir Vanda Galbuogytė. Po įvado, programos vadovas J. Liaukus pakvietė paskaitininką dr. Viktorą Gidžiūną, OFM.

Paskaitininkas iškėlė Vytauto Didžiojo karūnavimo bylą, patiekdamas mūsų istorinėje literatūroje dar neskelbtų faktų ir įdomių detalių. Paskaita sukėlė didelį susidomėjimą. Kontroversiniu mūsų Lietuvos valdovų titulavimo reikalu paskaitininkas paaiškino, kad istorikams ir istorijos mėgėjams romantikams kiekvienas Lietuvos valdovas yra karalius, kai teisėtai karaliaus titulas tai-

kintinas tik pateptiems, t.y., religinėmis apeliomis karūnuotiems karaliams.

Nežiūrint tos dienos 90 laipsnių temperatūros, išorėje ir viduje, paskaita buvo išklausyta labai susikauptus. Po paskaitos, ta tema, primenančia mums žalą lenko padarytą mūsų valstybingumui, dar buvo kalbama ir svarstoma.

Minėjimą užbaigė žaviosios lietuviškosios poezijos dalykus; uždarė, gi, sk. pirm. Vytautas šventoraitis. Jis padėkojo gausiam būriui

svečių už apsilankymą, prašydamas ir vėl susirinkti kitos mūsų šventės — Lapkričio 23 Dienos — proga. O ir toji šventė jau nebe už kalnų.

Po programos dalyviai vaišinosi šaltais ir karštais gėrimais. Gausias ir gaivias vaišes sumaniai paruošė sk. iždininkas inž. J. Zabelskis, talkinamas ponų. Dalyviai trumpai pasivaišinę (ponios D. Grajauskienės du tortai dingę per keleta minučių) ir ilgokai išsikalbėję skirstėsi dėkingi valdybai už šaunią akademią ir nuoširdžias vaišes.

Dalyvis

Iš k.: gen. Kazys Musteikis, paskutinysis nepr. Lietuvos Krašto Apsaugos ministeris, Stanley Balzekas, jaun., visuomenininkas Juozas Morkūnas ir Kazys Grina, šios vasaros karščių metu atsilankę Lietuvių Kultūros muzėjuje. Jiems, kaip ir visiems kitiems muzėjaus lankytojams, didžiausią įspūdį darė karinio skyriaus ekspozitai: senovės lietuvių karlių šarvai, ginklai, didvyrių-savanorių portretai ir kita.

Jurgio Kasakaičio nuotr.

A.A. gen. št. plk. Juozas Rapšys

PLK. JUOŽA RAPŠĮ PALYDINT ANAPUS

Skaudu tėvams laidoti savo vaiką, skaudu žmonai netekti savo vyro ir jos vaikų tėvo; skaudu, kad ir suaugusiems, vaikams matyti karste savo mylimą tėvą; skaudu ir man ir trigubai nelengva čia tarti atsisveikinimo žodį negrižtamai iškeliavusiam, garbingam Lietuvos kariui-veteranui-ramovėnui, buvusiam mano mokiniui Karo mokyklos II laidoje, L.V.S-gos centro valdybos nariui. Tai vis mūsų žmoniško likimo neišvengiami nuostoliai, tragedijos ir dramos! Juo labiau jie sunkūs pakelti ne savo žemėje, o išeivijos sąlygose.

Velionis Juozas buvo mano mokinys tuo neužmirštamą kilniu laiku, kai ginklu rankose kūrėm, gimdėm naująją Lietuvos valstybę, kai kovojome dėl jos laisvės, dėl jos nepriklausomybės, dėl jos plotų ir jos sienų..., kai kovojome net su trimis, kiekvienu už mus stipresniu, priešais, o krašto viduje knysčiojo savieji ir žydų komunistuojantieji ir lenkų P.O.W.

Tai vyko mūsų istorijos didžiai reikšmingais 1919-1920 metais, išsilaivinimo kare — kai Lietuvai sprendėsi likiminis klausimas būti ar nebūti; kai amžių slinkty lietuvių tautai buvo susiklojusi paskutinė proga ir galimybė pabandyti išlikti gyvųjų tautų tarpe, pakilti iš šimtmečio vergijos guolio ir net atkurti, atstatyti savąją valstybę.

Juozas Rapšys tada buvo mokinykariūnas, vos prieš keletą mėnesių įsteigtos per amžius pirmosios, tikrai lietuviškos Karo mokyklos.

Bet jis buvo ne paprastas, ne eilinis kariūnas, kokių buvo daug. 1914 metų karui Lietuvoje išlįžibus Juozui, dėl jauno amžiaus, neteko tarnauti caro armijoje. Ir vėliau jis išvengė tarnybos naujo okupanto—vokiečio svetimoje kariuomenėje. Nepasitraukęs Rusijon su savo evakuojama mokykla (Panevėžio, realinė), likęs Lietuvoje Juozas tarptautiniu įstatymu buvo apsaugotas nuo įtraukimo į naujo Lietuvos žemių okupanto vokiečio armiją. Bet normali jo mokymosi eiga buvo sutrukdyta. Pačiam jaunuoliui teko mokytojauti

pradžios mokykloje, nes profesinių lietuvių mokytojų buvo didelė stoka.

Atėjus tinkamam momentui, Juozas metė, nutraukė mokytojavimą ir 1919 m. sausio mėn., būdamas 20-ties metų, įstojo savo noru į besiorganizuojančios Lietuvos kariuomenės pirmąjį pulką. Dalyvavo kovose ir liepos mėn. 11 d. buvo sužeistas. Kiek apsigydęs nuskubėjo į Karo mokyklą.

Taigi, į Karo mokyklą Juozas pateko ne tiesioginiai iš tėvų namų ir ne nuo mokinio suolo, o kaip subrendęs vyras-karys, jau patyręs kautynių baisenybių bei pavojų, fronto žygių sunkumų, ir net savo krauju suvilgęs Tėvų žemę.

Taigi sąmoningai ir neatšaukiamai Juozas Rapšys apsisprendė būti Lietuvos kariu. Net karininku.

Tas įvyko todėl, kad būdamas darai šeimoje išaugintas, kad ir jaunas, suprato ir įsitikino:

kad be kovos ginklu, be karo žygio, be kautynių skausmų, be kraujo aukų ir gyvybių — laisvę tautai nėra atkovojama;

kad vienintėlis, nors ir ne visada tikras, kėllas laisvę pasiekti, kai priešas veržiasi kraštan, yra tik pasipriešinimas fizine kova, ginklais;

kad tautos apsigina, valstybės gimsta ir miršta paprastai karų skausmuose, kraujuje ir liepsnose;

kad kito įprasto kelio tautos garbę ir laisvę apginti žmonija lik šiol neturi;

kad, giliau ir platesniais horizontais galvojant, verčiau pralaimėti nelygią šio meto kovą, negu, ginklo nepakėlus, rizikuoti nustoti savivarbos ir kitų tautų pripažinimo.

Baigęs Karo mokyklą, leitenantas Juozas Rapšys vėl kovėsi su stipresniu priešu 1920 Suvalkijos plotuose.

Po kelių taikos metų tarnybos Juozas Rapšys, įsitikinęs, kad sparnuotą karys lakūnas-technikas yra pranašesnis ir veiksmingesnis kovotojas negu tradiciniu šautuvu (kad ir su durtuvu) ginkluotas pėstininkas, perėina Karo aviacijon. Baigęs vienus ir kitus karininkų kursus, Juozas jau karo lakūnas. Pagaliau, jis patenka mokytis į Vokietijos aukštesnių laipsnių specialią karininkų mokyklą (tuo pačiu metu, kaip ir S. Raštikis). Iš jos 1932 m. grįžęs J. Rapšys netrukus skiriamas į svarbų ir aukštą Lietuvos Karo aviacijos štabo viršininko postą.

Tolesnę įvykių eigą Lietuvoje visi bendrai prisimename. Nekartosiu.

Garbingas Lietuvos Kary-Veterane, Juozai, Lietuvos Karo aviacijos gen. štabo pulkininke, pagyvenai kiek Tau Tavo mylimas didžiai Dievulis leido,

A.A.
PLK. LTN. EVALDAS REIKENIS
(anksčiau Reichertas),

mirė 1972 m. birželio 17 d., Hamiltone, Kanadoje. Palaidotas lietuvių šv. Jono kapinėse. Liko žmona Adolfiną, vedęs sūnus Richardas ir ištėjęs duktė Elvyra. Gimęs 1890 m. gruodžio 22 d., Šakių apskrity, Sintautų kaime.

Velionis buvo dar carinės Rusijos karininkas, karo mokyklą baigęs 1915 m., kada ir buvo pakeltas į pirmąjį karininko laipsnį. Į Lietuvą grįžo štabso-kapitono laipsniu. Lietuvos kariuomenėje karo tarnybą pradėjo 1920 m., 12 p. pulke, kuopos vadu. Į kapitono laipsnį buvo pakeltas 1921 m. pradžioje. Šiam pulkui persiformavus į 4-tą pasienio pulką, jame tarnavo kuopos ir bataliono vado pareigose iki pulko išformavimo 1923 m. gale.

1924-25 m. tarnavo 4 p. pulke taip pat kuopos ir bataliono vadu. Iš čia buvo perkeltas į 7 p. pulką, kur praleido ilgiausį savo karinės tarnybos metą (1925-1934), bataliono vado pareigose. Nuo 1928 m. vasario 16 d. majoras.

Šiame pulke man pačiam teko velionį kiek arčiau pažinti, nes kurį laiką tarnavau jo batalione. Visiems, ypač jaunesniesiems, daręs pavyzdingo karininko įspūdį: darbštus, tvarkingas, santykiuose su pavaldiniais mandagus, bet ir reikalaujantis; niekad nepažeidžiantis karininko orumo, bei garbės. Kaip geras karininkas, vadovybės buvo ruošiamas aukštesnėms pareigoms, pasiunčiant jį į Aukštųjų Karininkų Kursų bendrąją ir aukštesniųjų karininkų laidas. Dėmėsi sportu, priklausė Karių Sporto Sąjungai, įeidamas į vietas (Klai-

skraidei aukštai Lietuvos ir Vakarų Europos padangėse, 1937 metais teko Tau matyti ir plačiosios Rusijos beribius horizontus... Lai Tavo siela dabar ilsisi dangaus aukštybėje ir būna rami: kol mūsų tautoje atsiranda Bačiūnai, Kudirkos, Dariai ir Girėnai, Milvydai ir Prapuoleniai, Kalantos, Stoniai ir jiems panašūs, tol mūsų tauta, ne tik nepažįs savo krašte, bet ateity, žmonijai progresuojant, vėl išsikovos jai deramą laisvę.

Tuo turi atakingai rūpintis visi tautos krašte ir išeivijoje esanti sluoksniai, visos kartos, visi veiksniai. Tuo turi rūpintis ir dirbti Tavo vaikai ir ateity, jų vaikai. O už vis karščiausiai — tą laisvės kovos reikalą savo galvosna ir širdysna turi imti amžinai jaunoji, nesenstanti mūsų tautos karta — jos jaunimas. Amen.

St. Dirmantas

Plk. ltn. Evaldas Reikenis

pėdos) skyriaus valdybą. Klaipėdos pulko sportininkams tekdavo atstovauti lietuvių sportą prieš vietinius, dažnai pro-vokiškai nusiteikusius, dėl ko po sporto skraiste, iš tikrųjų, vykdavo politinės grumtynės.

6 p. pulkui pakeitus Klaipėdoje 7-jį, velionis dar virš metų tarnavęs 6-me, 1935 m. buvo perkeltas į 9 p. pulką bataliono vadu, pulkininko-leitenanto teisėmis, atseit karo meto pulko vadu, kai pagal mobilizacijos planą taikos meto pulkas išsivystytų į karo meto diviziją. Šiame pulke jis ir baigė savo karinę karjerą, 1939 metais vasario 16 d. išeidamas į atsargą, su teise dėvėti karinę uniformą. Jo tarnyba buvo atžymėta atitinkamais kariniais žymenimis.

Šalia karinės tarnybos 9 p. pulke, Marijampolėje, priklausė skautams, buvo jų tuntininku, o būdamas stovykloje Vokietijoje, su skautininku Krausu išleido knygėlę "Tau Skiltininke".

Vokiečių okupacijos metu velionis tarnavo Savitarpinės Pagelbos Raudonojo Kryžiaus įstaigoje. Iš Lietuvos į Vokietiją su šeima pasitraukė

1944 m., bendra pabėgėlių tvarka. Vokietijos metą praleido stovykloje, Anglų zonoje. Iš Vokietijos pirma emigravo į Ameriką, New Haven, o prieš 11 metų persikėlė į Kanadą — Hamilton, kur ir pabaigė savo gyvenimo kelią. New Havene kurį metą mokytojavo šeštadieninėje mokykloje. Hamiltone įsteigė L.V. Sąjungos Ramovės skyrių, kuriam pradžioje ir vadovavo. Vėliau buvo išrinktas to skyriaus garbės nariu.

Laidotuvių išvakarėse, laidojimo koplyčioje, be artimųjų ir giminių, atsisveikinti su velioniu susirinko gausus vietinių lietuvių būrys. Ramovėnų sargyba velionį paskutinį kartą kariškai pagerbė. Religinės apeigas atliko bendrai katalikų ir liuteronų dvasiškai, kun. Tadarauskas ir kun. Žilinskas, tuo pagerbdami velionies giminių skirtingas konfesijas. Kitą dieną, ilgai automobilių virtinei lydinti, Pulkininko palaikai iškeliavo į amžinojo poilsio vietą, šv. Jono kapines.

Kronai, duktė ir žentas, laidotuvių dalyviams suruošė pietus savo erdvuose namuose.

J. Šepetys

**A. A. KŪRĖJĄ - SAVANORI
PRANĄ MARTINKŲ
ATSISVEIKINUS**

Rugpiūčio 11 d., širdies priepuolio ištiktas, mirė buvęs Lietuvos kariuomenės kūrėjas-savanoris Pranas Martinkus. Velionis buvo gimęs 1902 m. So. Bostone ir jau 1905 m. tėvų buvo parvežtas į Lietuvą, į Gintalų kaimą, netoli Telšių. Ten Pranukas augo, mokėsi ir padėjo tėvams ūkio darbuose. Būdamas tik 16 metų jaunuolis Pranas išgirdo Tėvynės pavojaus šauksmą ir palikęs savo tėvelius, išvyko ir įstojo į tada karininko P. Plechavičiaus organizuojamus žemaitijoje karinius dalinius kovoti su kraštą teriojančiomis bermontininkų gaujomis. Kovose prie Radviliškio Pranas buvo sunkiai sužeistas į koją ir dėl to visą gyvenimą kentėjo ir šlubavo.

Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms, Pranas toliau mokėsi ir dirbo Telšių miesto savivaldybėje. 1923 m. Pranas išvyksta vėl į JAV ir bando naujai kurtis, tačiau tėvo mirties patale šaukiamas, 1930 m. grįžta į Lietuvą, į savųjų tarpą.

Tėviškėje beviešėdamas, Pranas susipažįsta Birutę Svylaitę ir ją vedęs 1931 m. grįžta atgal į Ameriką ir pastoviai apsigyvena Bostone.

P. Martinkus buvo visuomeniškas žmogus. Ilgą laiką gyvendamas Bostone priklausė eilei lietuviškų organizacijų: Lietuvių Piliečių klubui, Kūrėjų - Savanorių sąjungai ir, iki pat mirties, buvo Bostono skyriaus pirmininku. Priklausė LVS "Ramovės" skyriui ir septynerius metus, iki pat savo mirties, velionis buvo uolus ir rūpestingas valdybos išdininkas.

Kaip žmogus Pranas Martinkus buvo darbštus, sąžiningas savo pareigose ir pasiimtą darbą kruopščiai atlikdavo; buvo žemaitiškai kietas savo principuose ir labai paslaugus padėti kiekviename darbe, kur tik buvo prašomas.

Visi ramovėnų parengimai ir narių šermentys neapsiėjo be a.a. Prano pagalbos rankos. Jis buvo uolus skyriaus vėliavos saugotojas ir mūsų tautine vėliava jis uždengė kiekvieno mirusio skyriaus nario karstą.

Į Prano laidotuves, rugpiūčio 15 d., atsisveikinimui susirinko pilna Lubino šermentų salė. Čia velionį Praną ramovėnų vardu atsisveikino skyriaus pirmininkas A. Tumas, pareikšdamas šeimai gilią užuojautą. Kūrėjų-savanorių vardu atsisveikino rašytojas St. Santvaras, inž. J. Stašaitis — šaulių vardu, S. Trepskis — STP Dariaus posto legijonierių vardu, A. Matjoška — ALB Bostono apylinkės vardu, K. Šimėnas — Balfų.

**Kūrėjas-savanoris Pranas Martinkus (kairėje)
1919 m. birželio mėn.**

Rugpiūčio 16 d. velionis Pranas buvo palaidotas N. Kalvarijos kapinėse, po gedulingų mišių lietuvių šv. Petro bažnyčioje. Prie kapo, visų organizacijų vardu, paskutinį atsisveikinimo žodį tarė Kazys Šimėnas; buvo sugiedota "Marija, Marija" ir Tautos Himnas. Velionio žmonai Birutei buvo įteikta, dengusi Prano karstą, Lietuvos Trispalvė, kurią velionis visą savo gyvenimą rūpestingai saugojo. Išsėkis, mielas Pranai, svetingos žemės prieglobstyje. J. V. Sūduvas

A.A. VIRŠILA STASYS GIPAS

Liepos 21 d. bepietaudamas su savo sūnumi, prieš savaitę atvykusi iš Lietuvos savo tėvelio aplankyti, Stasys Gipas pasijuto blogai ir, nuvežtas į ligoninę, tą pačią naktį mirė, eidamas 70-sius metus. Palaidotas šv. Jono parap. lietuvių kapinėse, Toronte, Kanadoje. Paliko žmoną ir sūnų su šeima Lietuvoje ir brolių Julijų Toronte, pas kurį velionis gyveno. Velionis kilimo ukmergietis,

Tarnaudamas Lietuvos kariuomenėje ir pasilikęs liktiniu, buvo 1 pėst. pulko Mokomosios kuopos viršila.

Paskutiniu metu jis sirginėjo ir skundėsi silpna savo sveikata. Labai sielojosi dėl pasilikusios Lietuvoje savo šeimos — žmonos ir sūnaus. Fats nuo savęs nutraukdamas, kasmet stambiais siuntiniais rėmė žmoną ir sūnų. Jis ir savo turėtas sutapas testamentu įgaliavo savo brolių siuntinių pavidalu persiųsti jo šeimai. Velionis buvo giliai tikintis ir tautiniai susipratęs lietuvis, dažnai ir stambesnėmis aukomis rėmęs lietuviškos veiklos darbą.

Tebūnie Tau, mielas Stasy, lengva, toli nuo tėvynės, svetimos, mus pri-glaudusios šalies, žemė.

St. B-lis

NORIMAS... (atkelta iš 261 psl.)

augusiems. Jovilas — tarsi amžinasis lietuvis, klajojantis ir vargstantis nuo pat mažens, kenčiantis ir kovojantis dėl to, kad neatsizada savo tikslų, nusakytų jo tėvų, nors jis pats augo svetur. Kaip žinome, to taip trūksta daugeliui svetur gimusių lietuvių, kuriuos svetima aplinka palenkia ir palaužia mums neprilimta linkme.

A. Norimo jaunimo apysaka "Be namų" siūlytina sumanesniems režisoriams inscenizuoti vaidinimui. Skautai, bei kitos jaunimo grupės, apysaką nagrinėjančios sueigose turėtų įdomių svarstymų. Panašiai galima nagrinėti Pietario "Algimanto" veikėjus, J. Daumanto "Partizanus už geležinės uždangos" ir eilę kitų patriotinių lietuviškų knygų personažų, tikrų (kaip Daumanto partizanų, ar Dariaus-Girėno, Simo Kudirkos, Romo Kalantos bei kitų asmenybių, arba sukurtų, kaip Vlodo Andriukaičio "Žvalgo užrašuose", V. Pietario "Algimante", ir t.t. Tolygūs pokalbiai, nagrinėjimai labai tiktų ruošti višoms jaunimo organizacijoms, lituanistinėms mokykloms, lietuviškoms gimnazijoms, studentų vienetams, jaunimo kongresams ir kt. Būtų naudinga, jei tokiomis temomis lietuviai dvasininkai pakalbėtų per pamokslus, o lietuviški radijai savo programose.

A. Norimo knyga "Be namų" parašyta pastudijavus senuosius papročius, istoriją, senovėje galėjusią būti aplinką, to laiko galima žmonių galvoseną, išsilavinimą, todėl įdomi skaityti ir pilnai rekomenduotina ne tik jaunimui, bet ir vyresniesiems įsigyti ir skaityti.

Algirdas Gustaitis

JAUNYSTĖS... iš 280psl.

o jis liūdėjo. Mirė jis sekančiais 1932 metų rudenį. Tai pirmoji auka mirčiai beširdžiai, kuri mirties angelui atnašaujama. Likimo valia!

Gražu prisiminti jaunystę, kai mokslo dienos neleistos be naudos. Gyvenimui rengtasi, nes pramogoms. Deja, tie ponai profesoriai mus ne visada suprasdavo ir... atvirksčiai. Daug darbo įdėta, daug kliūčių iš kelio nuremta, kartais nemigo naktų turėta, purvynai brista, žiemos šalčiai ir pūgos kentėta. Svarbu: tikslas pasiektas. O tų tėvėlių džiaugsmas! Menu dar šiandien, lyg dabar jų būta. O tie tėveliai jau kapuose.

Gimnazijos užbaigoje, sekmadienį, susirinkom paskutinį kartą mokytojų kambaryje, kur vyko kuklios išleistuvės. Po trumpos direktoriaus Mato Krikščiūno kalbos, buvusių "aštuntokų" vardu kalbėjo šių eilučių autorius Francas Lakneris. Direkto-

rius kvietė pasilikti dorais žmonėmis, dirbti ateičiai, tėvynei, o mokinių atstovas nuoširdžiai padėkojo gimnazijos mokytojams už darbą bei pastangas auklėjant mus ir rengiant į naują ateitį.

Po pietų, savam kambaryje, gimnazijos vicedirektorius kun. Vaitiekus pavaišino mus visus saldumynais ir žemuogėmis, kas visus nuoširdžiai nuteikė. Po to, apsidairėme po miestą ir užsukome į "Palangos" kavinę. Čia šventėme iki aušros. Susidomėjo net policija, nes buvo garsiai dainuota, rūkyta (kas buvo draudžiama!) alutis ir vynas gerta, valio šaukta... Policininkas, sužinojęs kokia proga čia taip linksmai švenčiama, atsisveikino ir palinkėjo gražios laimingos ateities. Mergaitės nedalyvavo. Kitą dieną, pirmadienį, susirinkome visi — skautai jau buvo pakeliui į stovyklą — abiturientai ir mokytojai pas fotografą nuotraukai padaryti.

Štai, klasės sudėtis. Mergaitės: Marija Statkevičiūtė ir Uršulė Vasikevičiūtė. Jaunuoliai: Stasys Čiaučionas, Vladas Danilevičius, Jonas Jokubauskas, Juozas Krikščiūnas, Alfonsas Kulvinskas, Frances Lakneris, Jonas Medelis, Antanas Sušinskas, Jonas Verbyla, Aleksandras Vilkis, Aleksandras Vilčinskas ir, jau minėtas, Juozas Brazys.

Žmonių esama visokių tipų, taip ir gimnazijoje. Tik čia jie viešiau pasirodo, nes drąsos netrūksta. Mūsų klasėje buvo tikrų pramuštgalvių, amžinių juokdarių, net matematikų, filosofų, istorikų, literatų, lituanistų, mechanikų, sportininkų, teologų, būsimų kariškių ir kt. Juokdarių karalius buvo Vladas Danilevičius, kartu geriausias sportininkas, sporto mokytojo pavaduotojas.

Brandos atestatą puošia dvi valdiškos antspaudos, abituriento fotografija ir 11 gimnazijos mokytojų parašai, kuriuos čia — visų atminčiai — paminėsiu: M. Krikščiūnas, kun. Vaitiekus, Treigys, Kelertienė, Masilūnienė, Prapuolenytė, Zlevys, med. dr. Kudirka, Endziulaitytė, Z. Varanka, Budriūnas (Pedagogų tarybos sekretorius). Gimnazijos baigimo data: 1931 m. birželio mėn. 25 d.

Fr. Lak.

AUKOJO KARIUI:

\$65.00:

LVS "Ramovė" Bostono skyr.

\$15.00:

LŠST S. Butkaus š.kp., Detroit, Mich.

\$10.00:

LVS "Ramovė" Hamiltono sk., Can.

\$8.00:

F. Tallat-Kelpša, Ev'green Park, Ill.

\$7.00:

J. Barniškis, Cleveland, Ohio

J. Juodis, Woodhaven, N.Y.

I. Olšauskienė, Merrylands, Australia \$5.00:

V. Diminskas, Chicago, Ill.

J. Matiukas, Woodhaven, N.Y.

Z. Fakalniškis, Hartford, Conn.

J. Truškūnas, Chicago, Ill.

P. Vileišis, Waterbury, Conn.

\$4.00:

K. Algenis, Woodhaven, N.Y.

Pov. Babickas, Worcester, Mass.

J. Daniliauskas, Stamford, Conn.

A. Daunys, Syosset, N.Y.

K. Juškaitis, Chicago, Ill.

A. Kaunas, Brooklyn, N.Y.

VI. Knistautas, Cleveland, Ohio

Ben. Norkūnas, Detroit, Mich.

P. Norkus, Hartford, Conn.

Eug. Petrauskas, Chicago, Ill.

Pr. Puškorius, Cleveland, Ohio

J. Šidagis, Sebewaing, Mich.

Ed. Vaitkus, Stratford, Conn.

\$3.00:

Alg. Budreckas, Chicago, Ill.

Ad. Jelionis, Chicago, Ill.

Ad. Kisonas, Dearborn Hts., Mich.

\$2.00:

K. Aižinas, Chicago, Ill.

P. Andrulis, Philadelphia, Pa.

J. Augaitis, Detroit, Mich.

V. Ausevičius, Chicago, Ill.

K. Bačauskas, Woodhaven, N.Y.

Alf. Baika, So. Boston, Mass.

St. Baniulis, Cicero, Ill.

Br. Burba, Detroit, Mich.

Ben. Dapkus, Berlin, Conn.

J. Girevičius, St. Catharines, Can.

Al. Griauzdė, So. Boston, Mass.

J. Gurevis, Chicago, Ill.

Z. Jakubonis, St. Catharines, Can.

A. Janušonis, Woodhaven, N.Y.

E. Jodinskas, Detroit, Mich.

V. Keturakis, Toronto, Can.

Pr. Kidolius, Hartford, Conn.

Ild. Krasauskas, Hartford, Conn.

J. Kukarskas, Baltimore, Md.

St. Mačikūnas, Niagara Falls, Can.

B. Narbutas, Los Angeles, Calif.

B. Novickienė, Ozone Park, N.Y.

J. Poderys, Richmond Hill, N.Y.

J. Rimkūnas, Dearborn Hts., Mich.

K. Sadauskas, Baltimore, Md.

Ing. Tomas, Peekskill, N.Y.

J. Valkauskas, Waterbury, Conn.

J. Venckus, Los Angeles, Calif.

V. Vilkutaitis, Woodhaven, N.Y.

V. Vilkutaitis, Woodhaven, N.Y.

G. Žebertavičius, Cleveland, Ohio

\$1.00:

J. Astrauskas, Toronto, Canada

Alg. Gustaitis, Hollywood, Calif.

J. Juškaitis, Berwyn, Ill.

B. Kirstukas, Verdun, Canada

P. Matekūnas, Richmond Hill, N.Y.

Vyt. Pečiulis, Toronto, Canada

St. Petkevičius, Mount Hope, Can.

M. Strakauskas, Waterbury, Conn.

"KARYS" nuoširdžiai
dėkoja aukotojams!

Prenumeratorių dėmesiui!

Žemiau išvardinti UŽSIENIO čekiai, ar "Money Order" negali būti priimami, kadangi su pinigų inkasavimu yra daug ir visokių sunkumų: 1. Asmeniniai čekiai; 2. The Resurrection Parish (Toronto) Credit Union Ltd.; 3. "Parama", Toronto; 4. "Talka", Hamilton; 5. "Litas", Montreal.

UŽSIENIO čekiai, ar "Money Order" priimami tik tie, kuriuose yra atžymėta "U.S. Currency", arba "U.S. Dollars".

"Kario" prenumeratos kaina yra pažymėta viršelio antrame puslapyje (8 dol. metams).

"KARIO" Administracija

KARIO LEIDINIAI

H. Slenklevičius, KRYŽIUOČIAI. Trijų tomų istorinė novelė, iliustruota, viso 1116 psl. Vertė K. Jankūnas; dal. V. K. Jonyno spalvotas piešinys viršelyje ir aplanke. (I tomas išparduotas); II tomas \$3.50, atpiginta kaina \$1.00; III tomas \$3.50, atpiginta kaina \$1.00.

Vaclovas Biržiška, PRAEITIES PABIROS. Rinkinys straipsnių iš Lietuvos istorijos, iliustruota istoriniais paveikslais, kietais viršeliais, 352 psl. Kaina \$6.50. Atpiginta \$2.50.

O. Urbonas, 1410 METŲ KARAS IR ZALGIRO MŪŠIS. Pirmas toks išsamus veikalas apie žymiausią mūsų Lietuvos istorijoje. Iliustruota, dviejų spalvų mūsų schemas, 110 psl., kaina \$3.00. Atpiginta \$1.50.

O. Urbonas, DIDŽIOJO ŠIAURĖS KARO FRONTAS LIETUVOJE. Studija apima karinius įvykius XVII a. gale ir XVIII a. prasidedant. Dėmesys kreipiamas į kovas Lietuvoje vykusias tarp lietuvių švedų pusėje ir tų, kurieėjo išvien su lenkais ir rusais. Iliustruota, dviejų dalių, viso 259 psl. (I dalis išparduota); Vienos dalies kaina \$1.75. Atpiginta \$1.00.

Z. Raulinaitis, DURBĖS MŪŠIS. Aprašo 1260 m. įvykusią didžiąją žemaičių pergalę, kovas ir įvykius privedusius prie to mūšio ir pasekmes. Iliustruota, 96 psl., kaina \$1.25 (Išparduota).

Z. Raulinaitis, AISCIAI KARINĖS ISTORIJS SVIESOJE. Baltų karinės istorijos pradžia. Įvykiai apima I a. ir prieškristinius amžius. Iliustruota, 64 psl., kaina \$1.25 (Išparduota).

Z. Raulinaitis, HUNŲ ŽYGIS Į PRŪSUS. Aprašo įvykusį V a. hunų žygį į Prūsų Gamalį pilį. 32 psl. Kaina \$1.00.

Plk. K. Škirpos studija: 5 D.L.K. KĘSTUČIO PULKO KOVOS TIES SEINAIŠ 1920 METAIS, yra atspausdinta atskira knygute, 124 psl. Autorius studiją peržiūrėjo, atitaisė netikslumus ir KARYS patiekia ją skaitytojams kaip dokumentą įamžinantį mūsų kovų dėl nepriklausomybės vieną iš sunkiausių laikotarpių. Kaina \$3.00.

Z. Raulinaitis, GALINDAI PRIEŠ ROMĄ. Įvykiai vyksta II-IV a., kai gotai viešpatavo Rytinėje Europoje ir Ermantrikas valdė nuo Baltijos iki Juodųjų jūrų. Iliustruota, 80 psl., kaina \$1.50. Atpiginta \$1.00.

Z. Raulinaitis, VAIDEVUTIS. Nagrinėja, ar Valdevutis buvo istorinė, ar legendinė asmenybė. 64 psl. Kaina \$1.00.

J. Variakojis, 4 P. LK MINDAUGO PULKAS. Pulko kovos Nepriklausomybės karo frontuose: bolševikų, bermontininkų, lenkų. Žygiai ir kovos pavaizduotos brėžiniais ir dalyvių nuotraukomis. Viso apie 50 iliustracijų, 120 psl. Kaina \$3.50. Atpiginta \$2.75.

P. Žilys, SUOMIŲ - SOVIETŲ KARAS. Karo išvakarėse, derybos, įtampa, laukimas... Pirmosios kovos. Kautynės šlaurėje, prie Ladogos ežero, Karelijos sąsmaukoje... Suomių narsų gynyba ir jų tipinga "motti" taktika. Sunkūs nuostoliai, lėta užsienių parama... Suomija priversta pasirašyti taiką... Prarasta teritorija, karo nuostoliai, evakuacija... Plk. Žilys sukūrė tikslų ir aiškių šių žiaurių grumtynių vaizdą. Iliustruota, 176 psl. Kaina \$3.50. Atpiginta \$2.75.

Dr. J. Puzinas, KELIAS Į LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS ATSTATYMĄ. Pasinaudodamas įvairiuose šaltiniuose paskelbta medžiaga, prof. dr. Jonas Puzinas bendrais bruožais nušviečia tuos įvykius, kurie turėjo įtakos Lietuvos valstybės atstatymui. Dokumentinė medžiaga yra paskleista įvairiuose leidiniuose, daugeliui sunkiai, arba ir visai neprieinama. Todėl šis leidinys yra labai svarbus, nes čia yra sutelkti visi svarbesnieji dokumentai nuženklinantieji mūsų kelią į Vasario 16-ios Akto. 90 psl. su iliustracijomis. Kaina \$2.50. Atpiginta \$2.00.

Z. Raulinaitis, PRIEŠ VIKINGŲ AUDRĄ. Šie yra pagrindiniai studijos skyriai: Anglai saksai ir alsčių Pabaltijys; Baltų kraštai švedų žygiams prasidėjus; Danai pradeda puldinėti Baltijos kraštus; Starkadas; Bravalos mūšis; Ginklai (400-800 metais). 72 psl. Kaina \$2.00.

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę • KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją nemažiau dvi savaites prieš išleidimą. Rankraščiai redakcijoje nesaugomi • Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą • Čekius, arba "Money Order" adresuoti tik "KARYS" vardu, — ne "Warrior" ar kt.